

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
v. 1988 Josef Jelínek

O B S A H :

- J. Přibíková: Zas přišel čas... [2]
M. Kůsý: Charta 77 a socialistická zákonnost [3-10]
Vl. Maňák: Glasnosť po slovensky [11-16]
M. Šimečka: Dopis Adamu Michnikovi [17-21]
I. Klíma: Naše tradice a meze růstu [22-27]
Zd. Urbánek: Odpusťte, pane profesore [28-30]
M. M. Šimečka: Strach [31-44]
H. Ponická: Hodina Eratislavy [45-49]
D. Neveselý: Patočkův odkaz a naše dluhy [50-52]
M. K. : Jakešova iniciatíva [53]
J. Přibíková: Rodácké varadéro [54-55]
M. Uhde: Hořký plod všeho zlého [56-60]
K. Pecka: Nesnesitelná lehkost fejetonů L.Vaculíka [61-63]
J. Trefulka: Moc lehkou jsme uvěřili... [64-66]
S. Richterová: Věneček jako třaskavina [67-72]
E. Jungmann: Kniha o životě a smrti V.Kaprálové [73-78]
I. Kotrlá: Z Katalogu čtenářských zájmů [79-88]
I. Kadlečík: Si O₂ [89-91]
L. Vaculík: Srpnový apríl [92-94]

O B S A H D u b e n 1988

Copied from a type-written carbon copy, bound, continuously numbered and

made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

- J. Přibíková: Zas přišel čas...
- M. Kříž: Charta 77 a socialistická zákonnost
- Vl. Maňák: Glasnost po slovensky
- M. Šimečka: Dopis Adamu Michnikovi
- I. Klíma: Naše tradice a meze růstu
- Zd. Urbánek: Odpusťte, pane profesore
- M. M. Šimečka: Strach
- H. Ponická: Hodina Bratislavy
- D. Neveselý: Patočkův odkaz a naše dluhy
- M. K. : Jakešova iniciativa
- J. Přibíková: Rodácké varadéro
- M. Uhde: Hořký plod všeho zlého
- K. Pecka: Nesnesitelná lehkost fejetonů L.Vaculíka
- J. Trefulka: Moc lehkou jsme uvěřili...
- S. Richterová: Věneček jako třaskavina
- M. Jungmann: Kniha o životě a smrti V.Kaprálové
- I. Kotrlá: Z Katalogu čtenářských zájmů
- I. Kadlečík: Si O₂
- L. Vaculík: Srpnový apríl

Jana Přibíková:

Zas

přišel čas

odpíchnutejch ritbergrů

poladovic mrznoucího mrhnutí brt-

ničení věčného šera Do tmy splývají slova

z rádia i televize

v jakousi cizí řeč Loprajzová tatra bjatlóndjatlón

perestrojkoheretpetko chytí si mě

Povídám Látko kde ses tady vzala

po půl století...

Taky jsem tenkrát nevěděla že

ten Voskovec Averich není

jeden člověk a proč

se tomu časopisu říká Lispaniadívek

Chuchrochuchro

to si kočka Žofi

líže kožich Na starý kolena

mám Žofi Ta je živá V dětství

mi kočku nedali

tak jsem živě debatovala s po-

fiderní Látkou Ty jistě víš co je loprajzová

tatramlíko Róura róuraáá

zprdlahrdla zničehonic

zaspívala Žofi Žárli Rtoma

šepotá obrazovka Kofránková

procítěně Roubenka

a hlasatelka jí tvrdě a sveřepě od-

hlašuje jako Bohumilu Dolejšovou

I v tý televizi pěkně magořej Prostě

přišel zas

čas

odpíchnutejch ritbergrů

leden 1988

Charta 77 a socialistická zákonnosť

(Dr. Júliusovi Strinkovi k 60-ke)

Miroslav Kusý

Naposledy som cestoval do zahraničia v r. 1970, kedými príslušné československé orgány cestovný pas po prvý raz odobrali s odôvodnením, že "nie je v súlade so štátnymi záujmami ČSSR, aby ste boli v súčasnej dobe držiteľom cestovného dokladu a cestovali do cudziny". V r. 1975 mi tie isté orgány nový pas síde vydali, ale tesne pred plánovanou cestou do ZSSR mi ho s rovnakým odôvodnením znovu odobrali. Do tretieho som si pred mesiacom podal novú žiadosť o pas - keď som dostal pozvanie na mierový kongres ENDU vo Švédsku. Včera mi pošta doručila rozhodnutie onoho úradu s odôvodnením, citovaným už v úvodnej vete tejto state.

Hrubá polioajná svojvôľa, nezákonnosť?

Taká býva bežná interpretácia podobných (a často aj oveľa drsnejších) aktov československých mocenských orgánov. Kvôli tomu sme predsa založili aj Chartu 77 či VONS: aby sme "ich" donútili striktne dodržiavať platné zákony tohto štátu, aby sme pranierovali každé "ich" porušenie, pošliapanie zákona, každú "ich" nezákonnosť.

A predsa mi tu teraz čosi neseďí. Veď príslušný úrad moju žiadosť prerokoval v zákonnej lehote a zákonným spôsobom. Dospel k svojmu zákonnému rozhodnutiu - ako mi to oznámil - na základe "ustanovenia §-u 4 odst. 1, písm. a) Zák.č.63/1965 Zb. o cestovných dokladoch a §-1 vládného nariadenia č.114/1969 Zb., ktorými sa stanoví, v ktorých prípadoch sa môže vydanie cestovného dokladu odoprieť". Zrejme usúdil - naprosto právoplatne a kompetentne - že u mňa ide práve o taký prípad. Proti tomuto rozhodnutiu sa dokonca môžem aj zákonným spôsobom odvolať, čo som hneď aj učinil.

Kde je tu potom nejaká nezákonnosť?

Najmenej dvadsať rokov sa o te (my, t.j. tzv. disidenti) s našimi mocenskými orgánmi sporíme, píšeme sťažnosti, protesty, rozklady, odvolania, otvorené listy, kritické štúdie, žaloby. A prokuratúry, prezidentské kancelárie, partajné orgány, úrady predsedov vlád, parlamentné výbory, súdy, inšpekcie Ministerstva vnútra nám stereotypne odpovedajú: vaša sťažnosť je bezpredmetná, žiadne porušenie zákona sme nezistili, všetko bolo v medziach normy.

Človek žasne nad takou bezočivosťou. Mám predsa zákonný nárok na cestovný pas a na cestovanie do zahraničia: zakladá mi ho Ústava tejto republiky, Všeobecná deklarácia ľudských práv i Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ratifikovaný týmto štátom. Už skoro dvadsať rokov si však tento svoj zákonný nárok nemôžem uplat-

niť. Bráni mi v tom štát. Čo to je, ak nie hrubá zvoľa, nezákonnosť?

Lenže tento štát má podľa už citovaných paragrafov rovnako zákonné právo mi tento doklad nevydať a cez hranice ma nepustiť. Bezočivý som teda vlastne ja - dôvodí predstaviteľ štátu -, keď mu toto jeho zákonné právo spochybňujem, keď jeho uplatnenie hodnotím ako svojvôľu či nezákonnosť. Zhruba takúto odpoveď nakoniec očakávam aj na svoje odvolanie sa vo veci onoho pasu.

Kde je teda vlastne obyčaj v svojvôli štátu, v jeho mimoprávnom konaní? V samotnej existencii takých "zlých" zákonov, ktoré štátu podobné zásahy dovoľujú? V chybnnej, "šlejšej" interpretácii a aplikácii jestvujúcich zákonov, ktoré sú samy osebe v podstate "dobré"?

Náš chartistioký disent akoby v podstate vychádzal práve z tohto posledného stanoviska. Možno ho v tomto chartistickom poňatí vyjadriť asi takto: nejdeme so štátom teraz polemizovať o tom, či sú všetky jeho zákony dobré, aj keď voči mnohým z nich máme celý rad vážnych výhrad (napr. voči celej 1. hlavie 2. časti Trestného zákona, zaoberajúcej sa tzv. trestnými činmi proti republike). Berme ich ako danosť. Naliehame však na to, aby štát voči nám, voči všetkým svojim občanom prísne dodržiaval svoju deklarovanú socialistickú zákonnosť, aby si ju mocenské orgány nevykladali svojvoľne, aby ju neporušovali, či neprekračovali.

A práve tu, v poňatí samotnej socialistickej zákonnosti, spočíva jadro sporu disentu s československou totalitnou štátnou mocou. V skutočnosti sa tu totiž stretávajú dve navzájom sa vylučujúce poňatia tejto socialistickej zákonnosti.

Prvé, demokratické, vychádza z axiómy, že zákon je nad politickou mocou, jej orgánmi, moc je podriadená zákonnosti. Druhé, totalitné, tvrdí naopak, že moc stojí nad zákonom, zákonnosť je podriadená moci: moc sama je tým povýšená na zákon, na zdroj jeho tvorby, interpretácie a uplatňovania.

Lesť Charty spočíva v tom, že sa tvári, akoby u nás predpokladala existenciu demokratickej zákonnosti. Preto to sizyfovské úsilie a "kenštruktívny dialóg" s mocou vo veci zákonnosti (čb skôr nezákonnosti): upozorňovanie, dovrávanie, pranierovanie každého závažnejšieho prípadu porušovania, spochybňovania či znevažovania ľudských a občianskych práv, ústavy, jednotlivých zákonov, každého závažnejšieho prípadu pochybnnej, spornej aplikácie zákona proti zjavnej spravodlivosti a ľudskosti. A to všetko striktnou zákonnou cestou - cestou listov, petícií, dokumentov Charty, zasielaných, odovzdávaných ústavným činiteľom so žiadosťou o nápravu. Chartistický podtext týchto akcií je voči mo-

ci nasledovný: ide nám predsa o spoločnú vec, o zákonnosť. I vy ohoviete, i my chceme, aby sa dodržiavala. My vás bona fide upozorňujeme na jej porušovanie, vy činite nápravu.

Koľkokrát sme už počuli a čítali, že práve toto je najväčšia slabina Charty, jej tupozrakosť či dokonca slabomyselnosť. V danej totalitnej situácii sa dovolávať demokratického poňatia zákonnosti, v režime, o ktorom predsa každý vieme svoje, so skúsenosťami na vlastnej koži! A najhojnejšie, najdrastickejšie ich majú práve chartisti, aktivisti VONSu!

Václav Havel svojho času brilantne dokázal, že táto "slabina" Charty je iba zdanlivá, pretože sa mení v mravnú silu, ktorá je mocou bezmocných. Dovolávanie sa demokratického poňatia zákonnosti je dovolávaním sa jeho prapodstaty, ktorou je život v pravde a spravodlivosti. A to je namieste za každých podmienok, dokonca aj totalitných. Život v pravde sa nezhodnocuje momentálnym úspechom nášho tlaku na dodržiavanie zákonnosti, kalkulom na možnosti dosiahnutia ústupkov od totalitnej moci, na možnosti jej demokratického uslušnenia: on je hodnotou už sám osebe.

Z etického hľadiska predstavuje teda nápor Charty na moc, proti jej nespravodlivostiam, za jej uzákonenosť, veľkú mravnú silu - a to bez ohľadu na to, ako a nakoľko mu totalitná moc dokáže vzdorovať. Jeho "úspechy" sa v tejto rovine merajú skôr na druhej strane, u občanov tohto štátu, osobnostne, rastom ľudského a občianskeho sebauvedomenia a sebarealizácie všetkých "penížených a urazených", všetkých outsiderov totalitnej mocenskej štruktúry.

Keď však prejdeme z tejto etickej roviny do roviny praktickej politiky, potom daný postoj Charty môžeme skutočne plným právom hodnotiť ako skvelú lešť. Je skvelá, pretože Charta ju nemusí skrývať, ničím zahaľovať, nemusí sa obávať, že keď sa jej na ňu príde, stratí na účinnosti. Moc ju totiž nemôže demaskovať bez toho, aby nedemaskovala sama seba.

Moc nemôže Chartu povedať: netvár sa, akoby si u nás predpokladala existenciu demokratickej zákonnosti, netvár sa, akoby si ju brala vážne, pretože ona sama sa musí tváriť presne rovnako. Skvelá lešť Charty je teda v tom, že používa proti moci zbraň jej vlastnej pretvárký, že berie túto pretváрку akoby to nebola pretvářka, ale skutočná tvár moci. Moc však musí na túto hru pristúpiť, ak nechce vyjaviť svoju totalitnú podstatu v plnej nahote: nehodí sa to, nie je to dosť kóšer.

Ďavýše, skvelosť tejto chartistickej lsti je ešte v tom, že be-

rúc vážne pretváрку demokratickej zákonnosti totalitnej moci, núti tým samotnú moc, aby túto svoju pretváрку brala tiež stále vážnejšie, aby tú hru len tak neodflinkávala. Moc pod týmto tlakom musí svoju demokratickú fasádu stále úzkostlivejšie udržiavať a očisťovať, musí dbať o to, aby nevytvárala navonok žiadne nápadné, provokatívne príležitosti pre zádrapčivosť oných neprijemných dobrovoľných strážcov zákonnosti, ktorí sa pod vplyvom chartistickej iniciatívy stále viac množia a nadobúdajú na odvahe. Charta donútila totalitnú moc k pedantizmu vo sfére uplatňovania socialistickej zákonnosti ako jej vlastného nástroja, k tomu, aby každý svoj krok zákonne zdôvodňovala, aby právne zvažovala, kam až môže "zákonne" ísť. Kto tu žije, vie, že tenté rozdiel oproti predchartistickej minulosti totalitnej moci nie je zanedbateľný.

Prečo však totalitná moc musí u nás vôbec deklarovať demokratické poňatie svojej socialistickej zákonnosti?

Toto poňatie nadväzuje na demokratické tradície nášho predsocialistického vývoja v európskom prostredí. Socializmus by mal byť zavŕšením práve tohto vývoja k demokratickému optimu, najdemokratickejším, najhumánnejším zriadením. Preto sa jeho predstavitelia na tieto tradície neustále odvolávajú, preto sa žiarlivo porovnávajú so západnými demokraciami ("My máme právo na prácu, kte má viac?"), preto neustále vyzdvihujú práve onú demokratickú povahu svojej zákonnosti. Preto bola diktatúra proletariátu u nás nazvaná "ľudovou demokraciou". Preto československá ústava stojí na slogane: "Všetka moc pochádza z ľudu".

Totalitná moc sa u nás vždy dovoľávala svojho údajného demokraticizmu - dokonca aj v rokoch najkrutejšieho gottwaldovského teroru: je to tu príliš zakorenené, nedá sa to len tak obísť. Malá československá encyklopédia koketuje s uvedeným demokratickým poňatím zákonnosti takto: "...socialistická zákonnosť je jedným z najdôležitejších demokratických princípov činnosti socialistickeho štátu. Spočíva na prísnom dodržiavaní zákonov a iných normatívnych aktov všetkými orgánmi štátu, spoločenskými organizáciami a občanmi". Triedny a stranický charakter socialistickej zákonnosti ako nástroja diktatúry moci sa tu cudne zamlčiava. To iba "vo vykorisťovateľských spoločnostiach slúži zákonnosť ochrane súkromného vlastníctva a triedneho panstva" (tentiež).

Opačné, totalitné poňatie socialistickej zákonnosti však pritom priamo vyplýva z marxistických teoretických východísk. Podľa nich je zákonnosť každej triednej spoločnosti triednou zákonnosťou, právo je

nástrojom v rukách vládnucej triedy. Socialistická zákonnosť teda slúži socialistickej moci, je prostriedkom jej vládnutia. V období boja o uchopenie, udržanie a upevnenie revolučnej moci komunisti preto otvorene hovorili o "revolučnej zákonnosti" (Lenin), tvorenej a uplatňovanej ad hoc samotnými revolucionármi. V období mocenskej stabilizácie sa stabilizuje aj táto "revolučná zákonnosť", stáva sa stabilnou socialistickou zákonnosťou. Jej služobný charakter však zostáva pritom plne zachovaný: má slúžiť stabilizovaným, trvalým záujmom socialistickej triednej moci.

Tento očividný rozpor medzi demokratickým a totalitnými poňatím zákonnosti sa marxizmus pokúša preklenúť dvomi spôsobmi, tvrdiac, že: (1) v triednej spoločnosti je vlastne každá zákonnosť triedna, teda totalitná. Buržoázna demokracia je iba zamaskovaná diktatúra buržoázie. Buržoázna zákonnosť môže teda stáť nad tou ktorou momentálnou buržoáznou mocenskou garnitúrou iba preto, že je to zákonnosť vyrobená na celkovú mieru buržoáznej moci vôbec, na zabezpečenie jej celkovej dominancie, pre jej celkový dlhodobý prospech. Americká zákonnosť je teda síce nad Reaganovou administratívou, ale slúži aj tak triednym záujmom amerického kapitalizmu vôbec.

(2) Aj socialistická zákonnosť je triedna. V socialistickej spoločnosti je však záujem vládnucej triedy a jej mocenskej reprezentácie po prvý raz v dejinách zároveň aj celospoločenským záujmom. Preto táto triedna zákonnosť slúži zároveň v prospech celej spoločnosti, je to prvá skutočne demokratická, všeludová zákonnosť.

Z takejto interpretácie potom ľahko vyplynie, že proklamovaná univerzalita (nadtriednosť) buržoáznej zákonnosti je iba fikcia. V skutočnosti je to zákonnosť triedna a teda protiludová, antidemokratická. Naopak, priznaná parcialita (triednosť) socialistickej zákonnosti smeruje v skutočnosti k univerzalite a je teda hlboko demokratická, všeludová.

Čo je vadné na tejto argumentácii? Jej základný predpoklad, na ktorom celá spočíva: stotožnenie totalitnej moci s tzv. vládnuou - robotníckou - triedou ("diktatúra proletariátu"), či dokonca s celým ľudom vôbec ("ľudovláda") a naň nadväzujúce stotožnenie záujmu totalitnej moci (mocenskej garnitúry) s celospoločenským záujmom. Predpoklad, že čo je dobré pre politbyro, je dobré aj pre celú socialistickú spoločnosť. Tvrdenie, že čo slúži socialistickému štátu, slúži tým samým aj ľudu.

Práve toto je totalitný predpoklad: zákonnosť sa tvorí pre moc a tým, že slúži moci, slúži vlastne aj ľudu. Demokratický predpoklad

je však opačný: zákonnosť sa robí pre ľud a v záujme tejto služby ľudu je jej podriadená aj moc. Zákonnosť ju k tomu usmerňuje a udržava na úzde.

V tom sú teda základné rozpory existencie a uplatňovania socialistickej zákonnosti u nás: demokratické proklamácie, ale totalitná teória. Demokratická forma, dikcia, ale totalitný obsah, prevedenie.

Tento totalitný obsah sa však nikdy nedá plne zakryť demokratickou formou a dikciou, pretože je daný zjavnými teoretickými východiskami, ktoré sú predmetom propagandy, školenia, výuky, každodenného ideologického pôsobenia. Z toho vyplývajú schizofrenické postoje našej totalitnej moci: pre Európu, proti disentu, kvôli ľudu sa používa demokratická argumentácia, pre seba, tam, kde ide o zabezpečenie vlastných záujmov, sa cynicky prizná návrat k podstate, k totalitnej argumentácii.

Exemplárnou aplikáciou tejto dvojakosti je pripravovaný zákon o podniku. Je v ňom plno proklamovaných "vyšších foriem" socialistickej demokracie: voľby riaditeľa, podniková zamospráva, partnerské vzťahy medzi podnikom a štátom. Avšak všade tam, kde štátna moc vystupuje ako partner voči novému podniku, musí zákon počítat aj s možnými konfliktnými situáciami v rozhodovaniach a riadiacich procesoch. Pri demokratickom poňatí zákonnosti by sa pre riešenie takýchto konfliktných situácií musela zriadiť inštancia nezávislého arbitra (arbitrážneho súdu), ktorá by rozhodovala z hľadiska celospoločenského prospechu, t.j. z hľadiska zákonnosti, stojacej nad oboma stranami daného sporu - nad podnikom i nad príslušným orgánom štátnej moci. Totalitné poňatie zákonnosti však celý problém krajne "zjednoduší": v sporných prípadoch platí rozhodnutie štátneho orgánu, jedna zo stránok sporu sa zrazu mení na jeho arbitra. Z čoho plynie právo na túto zázračnú premenu? Z totalitného poňatia socialistickej zákonnosti, podľa ktorého práve on, tento štátny orgán, zosobňuje aj samotnú socialistickú zákonnosť a teda aj celospoločenský prospech vôbec. Demokracia áno, ale iba odtiaľ potiaľ: v poslednej inštancii má však pravdu vždy už a prieri štát. Zákonnosť áno, ale iba pod podmienkou, že štát rozhodne čo je zákonné a čo nie.

Totalitná moc preto v zásade ani nemôže žiaden spor o zákonnosť svojich postupov, rozhodnutí, úkenov a postojov vlastne nikdy prehrať, nemožno ju oficiálne na vlastnom ihrisku usvedčiť z nezákonnosti - lebo ona sama je zákon.

Ako však s týmto tvrdením zladať všetky tie mnohé a nadväzné kampane moci proti nezákonnostiam, za obnovenie demokracie a zákon-

nosti, s ktorými sa u nás a u našich socialistických susedov striedavo stretávame od tej doby, čo bol odhalený a zatratený onen povestný stalinský "kult"?

Všimnime si jednu zásadnú okolnosť: v totalitnom režime principiálne nie je možný "Watergate", odhalenie nejakej aktuálnej nezákonnosti režimu. Pripúšťa sa iba jej prípadné spätné odhalenie, teda najvyššie usvedčenie minulej, predchádzajúcej mocenskej garnitúry z nejakých nezákonností. Ide tu predovšetkým o politickú motiváciu pre takéto jej dehonestovanie. Preto ani toto jej odhalenie nemôže byť iniciované zo samotného zákona ako takého, jeho aplikáciou; zásadne je iniciované iba politickým rozhodnutím aktuálne jestvujúcej totalitnej moci. Nezákonné môže byť iba to, čo totalitná moc za také prehlási a uzná. Iba takéto politicky odsúhlasená nezákonnosť môže byť predmetom analýzy rehabilitačnej komisie (viď napr. "barnabitky"), prokurátorského vyšetrovania, či súdneho konania (ako napr. proces s Babinakým).

Iniciatíva proti nezákonnostiam mocenských postupov, ktorá nevychádza zo samotnej totalitnej moci, ale ktorá ju prípadne predbieha a vykonáva na ňu nátlak ("občianska iniciatíva") je preto a priori podozrivá: zaoberá sa niečím, čo ešte nie je zlegalizované ako možný predmet práve takto zameraného záujmu. Je preto a priori považovaná za nezákennú či protizákennú, "inšpirovanú nenávisťou voči socialistickému zriadeniu" - ako znie obľúbený argument mocenských a súdnych orgánov, zakotvený dokonca aj v samotnom Trestnom zákone. Taký je aj prípad Charty či VONSu, všetkých našich "barnabitiek", ktoré vznikli zdola, bez mocenského odsúhlasenia týchto medovitých nezákonností, ktorými by sa smeli zaoberať (keby o to vôbec šliadali).

Všimnime si: táto moc nepozná a nepripúšťa zákonnú iniciatívu zdola proti nezákonnosti moci. Jej verdikt proti podpisovej akcii československých katolíkov za zákonné práva veriacich znie: nezákonná! Rovnaký verdikt vyniesla nad aktivitou bratislavských zelených, ktorí v publikácii "Bratislava - Nahlas" odhalili hrubé porušovanie celých tuctov zákonov pri devastácii bratislavského životného prostredia: je to nezákonná aktivita, protizákonná publikácia, zlé úmysly iniciátorov, znevažovanie našich socialistických výdobytkov! O porušovaní zákonov pri ochrane životného prostredia sa môže hovoriť iba na príslušných orgánoch a iba príslušným spôsobom: iniciatíva bratislavských zelených sa preto anuluje ("Nemožno to akceptovať z principiálnych dôvodov" - písalo sa v novinovej kampani proti nim). Keď bratislavskí katolíci chceli za obsadenie svojich biskupských stolcov iba veľmi skromne, pokojne a nenásilne postáť s koriacou sviečkou v

ruke, aj to len na relatívne uzavretom námestí mimo dopravných ťahov, vyhlásila totalitná moc túto ich akciu predom za nezákonnú provokáciu a ako na takú poslala proti nej pohotovostné policajné pluky s vodnými delami.

Je to logické: ak je totalitná moc sama zákonom, môže iba sama rozhodovať aj o tom, čo bude protizákonné či nezákonné a čo postaví dokonca mimá zákon. Mimo zákon, nad ním sú jej predstavitelia - do-
kiaľ sa ich výslovne nezriekne. V procese s Babinským boli a priori vyňatí spod možnosti obžaloby všetci vyšší stranícki a štátni činite-
lia, zapletení do vecí - až na obetovaného "bývalého" okresného tajom-
níka strany: žiadneho z nich sa súd neodvážil dokonca ani predvolať
ako svedka, hoci obhajoba o to žiadala.

"Bývalého" som dal do úvodzoviek preto, lebo v tomto režime ko-
munista principiálne nemôže byť obvinený či obžalovaný, nemôže sa a-
ko taký dostať pred súd. Najprv sa musí politicky rozhodnúť o jeho
obetovaní, t.j. o pripustení viny, na tomto základe sa odpísanej osobe
pozastaví členstvo v KS či ho z nej priamo vylúčia a až potom - ako
"bývalého" (člena, funkcionára) - ho možno začať trestne stíhať. Na
komunistu sa teda trestný zákon zásadne nezťahuje.

Preto si myslím, že tristný stav našej súčasnej socialistickej
zákonnosti nespočíva ani v samotných zákonoch (hoci by sa na nich vše-
ľičo dalo zmeniť k lepšiemu), ani v ich vzájomnej rozpornosti (hoci
aj tu by bolo čo naprávať - napr. voči Medzinárodnému paktu o občian-
skych a politických právach), ani v ich mocenskej malinterpretácii a-
ke takej (hoci je táto často až príliš zjavná). Spočíva predovšetkým
v povahe totalitnej moci samej. Lesť Charty, žiadajúca od nej "iba"
dodržiavanie vlastných zákonov je - a to som si odložil na záver -
viac než skvelá v tom, že týmto v skutočnosti od nej žiada postaviť
zákon nad svoje totalitné nároky. To by však vlastne znamenalo ich po-
pretie: obmedzované, regulované, zákonu podriadené "totalitné nároky"
sú contradictio in adjecto, prestávajú byť totalitné. Totalitná moc,
ktorá sa vo svojej koncepcii socialistickej zákonnosti zriekne svojich
totalitných nárokov, sa tým zrieka "iba" vlastnej podstaty, diktatúry.
A režim na túto lesť nemôže povedať "nie", naopak, musí tvrdiť, že prá-
ve jemu je zákon nadovšetko svätý.

Čudujete sa ešte, prečo je na onu nevinnú, "bezzubú", krotkú po-
žiadavočku Charty až tak veľmi alergický?

17.4.1988

319

Vladimír Maňák:

Glasnosť po slovensky

3. 2. t.r. uverejnila bratislavská PRAVDA úvahu Dany Piskorovej "Nič nového pod slnkom" o tzv. "zelenej brožúre" BRATISLAVA NAHLAS, ktorú ako nepredajný rozmnožený rukopis pre svojich členov nákladom 1000 výtlačkov vydal Mestský výbor Slovenského zväzu ochrančov prírody a krajiny v Bratislave /SZOPK, 1987/.

Autorka začína svoju úvahu celkom mierumilovne: vraj priateľka sa jej spýtala, čo povie na tú brožúrku bratislavských ochranárov a čo si myslí o ich zámere? Pretože nijakú takú brožúrku nepoznala, obstarala si ju a prečítala. Na prvé prečítanie sa jej zdalo, že elaborát neprináša nič nové. Problémy, o ktorých sa v ňom píše /škody na životnom prostredí Bratislavy/, predsa už dávno "v oveľa širšom a komplexnejšom spektre dlhodobého a cieľavedome sledujú, vyhodnocujú a spolu s návrhmi na opatrenia spracúvajú" rôzne výskumné ústavy a odborné ustanovizne pre štátne a stranické orgány - a to na ich objednávku. Je pravda - poznamenáva akoby mimochodom D. Piskorová - že "mnohé z týchto problémov" sa neriešia alebo sa riešia nevhodne, dôležité však podľa nej je, že sa o nich hovorí otvorene a kriticky, a to aj v tlači, rozhlase a televízii... Treba ale zozlievať prostriedkom masovej informácie, pokračuje autorka, že kritiku nedovádzajú "do konca, do roviny konkrétneho riešenia". Kritike vraj chýba - na všetkých úrovniach - dôslednosť a adresnosť. Ale túto chybu má aj "zelený elaborát"...

Potiaľto vyzerá článok D. Piskorovej ako naozaj neškodná úvaha, podobná otrepaným redaktorským úvahám bratislavského Večerníka v jeho rubrike "Slovo majú Bratislavčania".

Netuším nič zlého, nuž čítam ďalej. Možnože autorka sama mieni doviest' kritiku "do roviny konkrétneho riešenia"...

Bohužiaľ nie. Neuspokojila sa s jedným prečítaním "zeleného elaborátu" /termín "dokument" ju v tejto súvislosti priam pobúrila; asi si ho podľa nej zaslúžia len elaboráty "orgánov", i to až od určitej úrovne; no prosím, budem sa mu vyhýbať/ a poradila sa aj s odborníkmi; tí však zrejme radšej chceli zostať inkognito - škoda, ale vlastne sa im ani nečudujem. A tu jej začalo - ako sama vraví - čosi vrtať v hlave. Napríklad toto: prečo zostavovatelia elaborátu "vybrali z existujúcich negatív tie najnegatívnejšie"? Nuž, to by nemusela byť až taká záhada: asi jednoducho preto, lebo sú najnaliehavejšie. Ona to však považuje za "vytrhnutie zo súvislostí" a zdôrazňuje, že tieto negatíva bratislavská verejnosť aj tak výborne pozná, ibaže "nie v zámerne povytáraných jednotlivostiach", ale

- verte či nie! - "v celom komplexe organicky vzájomne prepojených problémov a úloh". Nuž, klobúk dolu pred bratislavskou verejnosťou, keby to bola pravda.

O "zelenom elaboráte" som sa dozvedel až zo zahraničného rozhlasu a zháňať som ho začal až po tejto úvahe D. Piskorovej. Jeho zostavovateľov nepoznám - okrem jedného, s ktorým som diskutoval jediný raz. Priznávam sa, že to nebol najpríjemnejší rozhovor, lebo ma vtedy podľa mňa nie celkom spravodlivo a dosť nevyberane napadol; patrím k staršej generácii a pred rokmi som sa zaoberal problematikou životného prostredia všeobecne aj detailnejšie: som totiž hygienik.

Ako odborník nemám dojem, že by boli v elaboráte "zámerné" povytárané problémy tak, aby vzniklo skreslenie. Naopak. Veď z každej kapitoly, z každého odstavca vidno, že autorom ide o nápravu. Ani by nebolo v ich záujme podmiňovať si výsledky vlastných úsilí a námahy. Isteže, mnohé, o čom som sa v brožúre dočítal, by som formuloval inak, niečo by som doplnil, dačo vypustil - veď tak to už býva. Vcelku si však zaslúži uznanie tento výsledok úctyhodnej práce takmer stočlenného "realizačného kolektívu" zo 65 inštitúcií. Veľmi je sympatické, že sa autori na elaborát podpísali; ani jeden sa neskrýl do anonymity alebo za pseudonym. Svoju prácu dali posúdiť celému radu renomovaných odborníkov, mená ktorých sú tiež uvedené. /D. Piskorová síce teraz tvrdí, že "mnohí z uvedených konzultantov ... sa od takto koncipovaného 'diela' dištancujú, avšak jej tvrdenie nemá cenu, kým to neurobia verejne sami aj s uvedením dôvodov/

O elaboráte som hovoril s niektorými ďalšími hygienikmi a ekológmi. Napospol sú podobného názoru ako ja: elaborát je seriózne dielko kompilačnej povahy a vyznačuje sa tvorivým prístupom k faktom a problémom, ako aj úsilím pomôcť veci riešiť. Zvlášť si cenia to, že autori práce pripúšťajú možnosť omylov a chýb, o ktorých chcú diskutovať s každým, doslova hocikým, ba volajú po vecnej kritike.

Nie tak D. Piskorová. Skutočnosť, že autori už v úvode hovoria že elaborát ^{pred} pokladajú s vedomím možných omylov a neúplností, ju veľmi rozčúlila: štyri razy /!/ cituje tieto slová a zakaždým z nich vyvodzuje neprimerané závery. Napríklad: "Toto konštatovanie vychádza zrejme z vedomia nečistého svedomia, že je to len do poloprávdy majstrovským zmanipulovaním rôznych známych dokumentov." /Pekná slovenčina, čo?/ Alebo: týmto konštatovaním "stavajú do čudného svetla renomovaných odborníkov..." /totiž tých, čo elaborát posudzovali/.

Skrátka, vyčíta zostavovateľom elaborátu, že sa nestavajú do pozície neomylných.

Zato ako neomylná vystupuje D. Piskorová. Neomylnosť ju, pravda, nepodnietila k tomu, aby sa pokúsila odhaliť čo len jednu vecnú chybu, stačila jej však na to, aby na základe čírej insinuácie "odhalila" nekálny cieľ, ktorý vraj zostavovatelia sledujú. Ich vraj "kategorická výzva" k nekompromisnej verejnej diskusii za účasti občanov, znalcov i významných osobností, v ktorej by sa mala prehodnotiť doterajšia stratégia tvorby a ochrany životného prostredia Bratislavy, je pre ňu jasným dôkazom, že ide o "zlý zámer", "o snahu určitej, mierne povedané opozične naladenej skupiny politicky destabilizovať úsilie o hospodársku a politickú obnovu dynamického rozvoja našej socialistickej spoločnosti" /podčiarkované mnou - V.M./. A celý elaborát je, skrátka, "opozičný, protisocialistický pamflet"!

A tu svitlo aj mne, nechápavému! D. Piskorová postavila celú vec jednoducho na hlavu. Napadnutý dokument, pardon, "protisocialistický pamflet" nie je namierený proti konzervatívnemu, skostnatenému byrokratickému živlu, ktorý po desaťročia na škodu ľudí, ich telesného, duševného a sociálneho zdravia, zanedbával účinné, plánovité riešenie problémov životného prostredia, ale práve naopak - proti tým progresívnym, "prestavbárskym" a novorevolučným silám, ktoré sa vraj postavili do čela úsilia o hospodársku a politickú obnovu spoločnosti. Čiže autori "pamfletu" sú - ako sa ukazuje - spojencami konzervatívcov a byrokratov /volakedy sa aspoň pripúšťalo, že "bez ohľadu na ich možno subjektívne čestné zámery"/. Ej, chalpci, chlapci, ale ste naleteli. Hovoríte, že sú to vlastne tí istí ľudia, tie isté mená - včerajší byrokrati a dnešní prestavbári? Ale veď práve v tom je ten vtip! Vidno, že sa nevyznáte vo vysokej politike. Zato D. Piskorová sa vyzná.

A tak sa jej podarilo odhaliť "protisocialistické prisahanie" a súčasne i jeho ciele. "Pamätáte sa?" - volá. - "Aj vtedy, pred dvadsiatimi rokmi, to začínalo samopasovaním sa neformálnych skupín za spasiteľov 'ľudských' záujmov s právom neformálne a kategoricky predkladať námety a problémy" atď. atď.

Usudzujem, že zostavovatelia "zeleného elaborátu" boli "vtedy, pred dvadsiatimi rokmi", čiže v roku 1968, väčšinou ešte školopovinné deti. Ak tu D. Piskorová vidí dajakú podobnosť so 68. rokom, tak to nie je pre nič iné, len preto, že zostali alebo sa i prehýbali problémy - a mladí nadšenci si myslia, že sa môžu, smú, zúčastniť na ich riešení, keď je už raz tu tá "glasnosť". Ešte šťastie, že ich má kto včas zahriať.

Ale nechajme sa poučiť D. Piskorovou, ako je to vlastne s tou

glasnosťou: "Diskutovať treba. Treba vyvolávať diskusie, /.../ a zvlášť teraz, keď pri evidentnom rozširovaní a prehlbovaní verejnej informovanosti, alebo ak chcete, glasnosti, sa pri zabezpečovaní rozvoja súčasťou každodenného života a na všetkých úrovniach stáva čoraz všestrannejšia a odborne fundovanejšia a adresnejšia kriticky analytická diskusia." Uf, to je veta /a to ju už iste redaktor Pravdy stylisticky upravil/! Tak teda ako: treba či netreba, slobodno či neslobodno verejne a otvorene diskutovať? Nuž, v danom prípade - poučuj nás všetkých autorka úvahy - neslobodno, pretože "v takej diskusii nemožno vychádzať či nebrať do úvahy ekologické problémy širšieho, ako len lokálneho významu".

Touto pasážou D. Piskorová preukázala, že si v podstate osvojila prestavbový slovník, a úhybným manévrom súčasne ukázala, že ide len o zámierku. Veď v "pamflete" sa nikde netvrdí, že sa nepripustí diskusia, ktorá by brala do úvahy aj širšie súvislosti. "Pamflet" však pojednáva o Bratislave: tak sa aj volá.

A je číry nezmysel tváriť sa, že niet o čom diskutovať a čo riešiť na "lokálnej" úrovni, kým sa nevyriešia globálne ekologické problémy planéty. Iste^{že} je správne, že sa elaborát zaoberá ovzduším Bratislavy, urbanistickými problémami Bratislavy, Slovnafťom a spodnou vodou v podnoží Bratislavy, no nerozoberá vplyv halogénovodíkov na ozónovú vrstvu v stratosfére, hoci súhlasím, že aj to má k Bratislave vzťah.

Ale čo s faktmi? Ako sa zdá, proti faktom - a tie tvoria základ elaborátu - D. Piskorová námietky nemá. Možno si myslí, že sa s nimi vporiadala tým, že ich dáva do úvodzoviek: "fakty". A píše: "Nebudem a ani sa nechcem zaoberať jednotlivými pasážami elaborátu, veď to, čo je v nich /.../ tendenčne vytrhnuté zo súvislosti, nebolo by problémom skonfrontovať s komplexnými hodnoteniami a odporúčaniami vedy a výskumu." Ak to pre ňu nie je problém, prečo to neurobí? Skromne si myslím, že by sa patrilo uviesť zo dva príklady. Trochu si to uvedomuje: "Namieste bude otázka - prečo nepolemizujem s nesprávnymi názormi /.../. Nuž, predovšetkým preto, že tento tieždokument pre jeho obsah, formu i zámery možno len odmietnuť..."

A je to.

V inej súvislosti /teda nie aby ich vyvracala/ však spomína "dva príklady":

Prvý: "Veď či môže seriózny odborník žiadať napríklad 'preštahovanie' Slovnafťu bez toho, aby 'návrh' doplnil ekonomickými údajmi?" Nuž, túto výčitku D. Piskorová adresuje zostavovateľom brožúry nenáležite. Tam totiž stojí na str.4: "...zastaviť rast závodu Slovnafť a začať znovu s plánom premiestnenia, ako to stanovilo

rozhodnutie vlády SSR č. 25/1978" a na str.35: Chceme pozdvihnúť svoj hlas "za premiestnenie Slovnaftu. Uvedomujeme si, že keď sa dopustilo dlhodobé rozrastanie závodu, ktoré odporuje pôvodným plánom, zámerom vedúcich orgánov aj posudkom odborníkov, je ťažké robiť rúzne rozhodnutia. /.../ Ale vplyv Slovnaftu na nevyčísliteľné hodnoty podzemných vôd, prírodnín, ovzdušia a najmä zdravia obyvateľov Bratislavy je a bude negatívny. Následné odstránenie tohto vplyvu je nad naše technologické i ekonomické možnosti. Každým odkladom sa problém prehĺbuje. Nemožno čakať..."

Treba tu ešte čokoľvek dopĺňovať o ekonomike? Chce mať D. Piskorová vyčíslené, čo sa dá zarobiť na zdraví detí, matiek a ostatných ľudí? Že stavať otázku takto je demagogické? Dobré, nech ju postaví ináč, ale: prpti faktom fakty, proti argumentom argumenty!

Na tomto príklade je nápadná ešte jedna, žiaľ, typická vec: že sa prijímajú vládne rozhodnutia a pod. "dokumenty", ktoré nikomu ani nenapadne plniť, najmä ak sa týkajú ekológie a zdravia. Ba opovažujem sa tvrdiť, že často už orgán, ktorý ich prijíma, musí vedieť, že sa plniť nebudú. Dokonca že ich ani sám nebude plniť ani vyžadovať ich plnenie. Nemusím hádam zdôrazňovať, aké katastrofálne následky to má na morálne zdravie a právne vedomie občanov.

Druhý príklad sa týka estetickej stránky prostredia sídlisk, za ktorú podľa D. Piskorovej môžu "konkrétni stavbári a v neposlednom rade samotní obyvatelia", len nie "oni", t.j. "zodpovední činitelia". Keď správne rozumiem, autorka vyčíta zostavovateľom "pamfletu", že sú neadresní. Žiada od nich, aby hľadali /e našli!/ konkrétnych vinníkov a aby ich menoslov uviedli vo svojom elaboráte!

Vari to nemyslí vážne? V tlači atď. - aj v tej istej Pravde - sme videli a počuli už dosť a dosť príkladov o celom tom neprehľadnom kolotoči zvalovanej zodpovednosti. Netýka sa to len Bratislavy, ale rozhodne nie je v silách autorov a zostavovateľov napadnutého elaborátu, aby hľadali konkrétne vinníkov, to dá rozum. O to by sa naozaj mali starať iní "oni" a iné "ony" - "orgány"...

Vyššie som povedal, že sa D. Piskorová pri svojom svojskom vysvetľovaní glasnosti skryla za zámienku. Nuž, nie celkom. Myslím, že jej tvrdeniu o tom, že sa musia uvažovať širšie súvislosti, treba rozumieť takto: kto má prístup k údajom o týchto "širších" problémoch a súvislostiach? Prírodzene, že "orgány"! Kto má teda výlučné právo prísť s iniciatívou? No predsa - orgány! Tzv. nové myslenie, v ktorom aj ústrednou myšlienkou, aj vedúcim motívom je potreba prebudiť iniciatívu ľudí - t.j. každého jednotlivca - naráža na panický strach z tejto iniciatívy. A tento strach, nič iné, len tento strach... bol motívom celého článku-útoku, o ktorom je tu reč.

Nemýľme sa, priatelia, ani si nerobme žiadne ilúzie: ak kompetentní a mocní tohoto nášho sveta považujú hygienickú službu, ekológov a zanietných laických ochrancov prírody len za ozdobu systému, za ozdobu, ktorá svoju aktivitu má a smie prejavovať iba vypracúvaním správ a podkladov pre orgány a zbieraním papierikov a odpadkov na turistických chodníkoch a na Partizánskej lúke bratislavského lesoparku, nie je to prejav nevedomosti ani nedostatku dobrej vôle, ale - princíp. A to, že keď sa ľudia /v danom prípade nadšenci zo SZOPK/ chopia vážnejšej úlohy, o ktorej sú právom presvedčení, že je prepotrebná, reaguje sa na ich snahu nedotýkavo a namiesto uznania a poďakovania sa im ujde kopanec, je veľmi smutné, ale - celkom zákonité.

Vladimír Maňák

Poznámka:

Tento rukopis poslal autor redakcii Pravdy 25. 2. 1988. Dodnes redakcia nereagovala /ani na slušné doporučené listy v tejto veci/ ani slovíčkom. Pokusy o nadviazanie dialógu s D. Piskorovou alebo s redakciou ostali bezvýsledné. Z toho možno usúdiť, že článok D. Piskorovej je definitívnym stanoviskom redakcie Pravdy, ktorá nestojí o diskusiu k veci na svojich stránkach; preto autor zvolil túto, v danom prípade jedinú možnosť zverejnenia.

31. 3. 1988.

232

Dopis Adamovi Michnikovi

Milý Adame Michniku,

právě jsem dočetl knihu s poněkud nostalgicky znějícím názvem, který by se dal do češtiny přeložit asi takto: Ach, revoluce! Jak jsme tě milovali! /Wir haben sie so geliebt, die Revolution/. Sestavil ji Daniel Cohn-Bendit z rozhovorů s bývalými studentskými revolucionáři z roku 1968. Tázání tu jsou výhradně revolucionáři Západu, revolucionáře Východu zastupujete jen Vy. Kniha je moc pěkná, bývalá revoluce na křídovém papíře, velký formát a poutavé fotografie.

Poslal mi ji Christian Semler, bývalý aktivista SDS a pozdější vůdce německých marxistů, dnešní umírněný a tolerantní průzkumník osudů východní Evropy, jistě ho znáte. Jednou jsme spolu dlouho do noci probírali celou tuhle revoluční minulost, s odstupem a s trochu údivu, vidíte, ale zmínil se mi o tom, že na začátku sedmdesátých let jezdil do Číny jako by na státní návštěvy, to jsem se dověděl až z této knihy. Prý přemlouval Číňany, aby se vzdali atomových zbraní i atomové energie. Chá! Kdoví s kým jednal, možná s bandou štyř. Na, tento Christian mi píše, že se mi bude určitě líbit rozhovor s Vámi, protože je "kusserst spannend", neobyčejně napínavý.

To se stalo, rozhovor s Vámi se mi skutečně neobyčejně líbil /oceňuji také velmi spásob, jakým se Daniel Cohn-Bendit vyptával/. ba připadal mi fascinující. Četl jsem ovšem i mnohé Vaše předcházející texty a vždy jsem měl přitom pocit velké spřízněnosti. Tato fascinace plyne z toho, že v tomto rozhovoru jste utkal čistou látku z velkých i malých dějin /nebo oblíbená terminologie/ nebo jinak řečeno jste spletl do sebe dění světa s děním uvnitř lidské bytosti a děním v jejím nejbližším okolí, nám na ryali hlavně mravní okolí. Já soudím, že jen tak vzniká přijatelný obraz toho, co bylo a toho, co jest.

Zvláště v politice a opět hlavně na Východě jsme po celá desetiletí obětí podvodu, jehož jádra je kryté v tom, že se nám politika, politické myšlení a v první řadě ideologie předvádí jako něco, co je vyděleno z lidské dimenze, jako autonomní paradigma, které se vztáhá nad vědomí a které se nesluší stáhnout dolů na zem a ohledat je z hlediska obyčejných lidských pohnutek.

Znáte své politiky tak jako my, ti stále jen řeší o svých závažných vůči dějinám, vůči nejasné doktríně nebo sjezdovým usnesením, snaží se vám namluvit, že vám budou sloužit, ne přine vám osobně, ale vám v rámci lidu, že nasledují při své namáhavé práci jiný cíl

než štěstí a blaha všeho lidu, jako člověk jste na konci všech jejích snažení. Strašně by se urazili, kdybyste se jich zeptal, jestli z toho taky něco mají nebo jestli je to aspoň baví. Vždycky mám chuť někam zalézt, když slyším, jak někdo z nich bere na sebe s okázalou skromností těžké břemeno moci, aby mi pomohl k vyšší životní úrovni nebo ke klidu a pořádku. Ještě jsem neslyšel politika, který by přiznal, že ho politika zajímá jako lidská činnost, že dělat politiku ve vládnoucí straně je poměrně nenáročný způsob, jak přijít k penězům, k bytu nebo vile, k autu se šoférem a ke státům placeným cestám do ciziny. V demokraciích to není o moc lepší. Myslíte si, že by lidé nezvolili politika, který by přiznal, že mu dělá ohromně dobře hrát v tom divadle, podepisovat smlouvy a potřásat si rukama s jinými politiky?

Moc se mi líbí, že Vy v tomto rozhovoru lámáte začarovaný kruh, že lehkovážně líčíte, jak Vás bavilo, ba přímo vzrušovalo pohybovat se na tenkém ledě východoevropské opoziční politiky, jak Vás lákalo provokovat moc, vrtat se v oficiálních lžích a v ideologickém pokrytectví, jak Vám dělalo dobře, když Vás lidé měli za to rádi a když Vám tleskali, jak jste se těšil z toho, že Vás právě tohle vyvedlo z anonymity, jak Vám chutnaly odměny, které jste bral v podobě přátelství s chytrými a talentovanými lidmi a s celou to evropskou intelektuálskou internacionálou. Otevřeně mluvíte o tom, že politika a politické myšlení může mít vzrušující podobu, že pokud nejsou spojeny s etablovanou mocí, poskytují i možnost k morální integraci a přimáňejí člověku prožitky, které by jinde nenašel, například kontemplativní prožitek basy. A všechny ty úžasné možné stívoľby mezi Cote d'Azur a všivavým polským vězením!

Chápu dobře, do jakých výšin se povznesla vaše drzost, když se Vámi Gomulka zabýval na plénu ÚV. Nejvyšší vůdce, pán nad životem a smrtí, se zabýval myšlenkami sedmnáctiletého gymnazisty a varoval před nimi. Tady se dobře čte, že jste byl o pár let později mezi těmi, kteří křičeli, že Polska czeka na swego Dubczeka. V srpnu jste byl už ve vězení a vyprávíte, jak hrozně, až do merku kostí, jste se styděl, když jste se dověděl, že se vojsko Vaší země podílelo na intervenci. Ach, příteli, neberte si to tak k srdci, já se takto národně stydím už tolik let, že si ani nepamatuju, kdy to začalo.

Jak rád bych si s Vámi pohovořil o některých Vašich myšlenkách a interpretacích starých událostí! Na jednom místě říkáte, že pečujete hlubokou vděčností k režimu za to, že Vás hned v mládí dal zavřít, že bytka se jinak z Vás mohl stát takový "Schuft" jako Rakow-

ski nebo Urban. Já jsem o této věci také uvažoval a dospěl jsem k přesvědčení, že svou roli hrají lidé podle svého vnitřního ustrojení a ne podle determinací, které vám oni vytvoří. Lidé jako Vy jednají podle své vnitřní volby, oni jenom rozhodují o tom, koho zavřou a koho ne. Vězeňská zkušenost nemá vždy podobu mravní očístky, vůdce naší normalizace ztrávil ve vězení devět let, za mnohem horších podmínek než Vy. Nikdo neví předem, jak obstojí.

To je však jen marginální poznámka, jinak s Vámi skoro ve všem vřele souhlasím. Kdybych se mohl ptát, zptal bych se hlavně takto: Proboha, co bude s Polskem? Jste stále podivnější země, chybí vám ten přehledný pořádek, který máme u nás. Když nahlížím do vašich povolených tiskovin, tak jen zírám, za některé články by tady u nás hořela hranice. Čtu i ve zdejších novinách, že v Polsku bylo povoleno soukromé podnikání do výše dvěstěpadesáti zaměstnanců. Zde se ještě i před převzetím noci komunisty diskutovalo o tom, zda si slušná a socialisticky zeměměřená země může dovolit soukromý sektor do padesáti zaměstnanců. A co pak? Budou noví soukromí podnikatelé nakloněni nezávislým odborům? Bude to asi takpřímo jak se říká, že našim režimem by nejlépe vyhovoval kapitalistický systém, v němž by zůstala zachována vedoucí úloha strany. Pořád však slyším, že Poláci houfně odehávají? Zhasne ten poslední světlo? Nebo chcete jak lidé kdysi vytvořit po celém světě diasporu? Řeknu Vám ale, že my bychom v naší situaci brali toho vašeho Rakowského všemi desíti.

Nechci po Vás, abyste mi na tyto otázky odpověděl, to já jen tak. Rádi bychom aspoň částí Vašeho rozhovoru s Cohn-Benditem samizdatově uvěřejnili a já Vás ani nežádám o povolení. Honorář stejně nedostanete. Jinak ještě jednou díky za čtenářský zážitek. Celá Vaše story je záznamem o promarněných šancích, které měl rozum ve východní Evropě.

Se srdečným pozdravem Milan Šimečka

P. S.

Jak jste s Danym rozmlouvali? V jakém jazyce? Je k dispozici ta_ké polská verze rozhovoru? Na jednom místě po dlouhé debatě o Vietnamu Dany říká, že byste toho už měli nechat, protože je to komplikované. Na to Vy opáčíte, že nekomplikovaná je jenom "die Falte im Arsch", což by se mělo přeložit asi jako "záhyb u prdele" ale možná i expresivněji. Vidíte, a já se už léta odhodlávám, že použiju ve své uhlazené publicistice jednou slovo hovno. Zatím jsem k tomu nikdy neměl odvahu.

Varšava 1987

Dany Cohn-Bendit: Adame, když mluvíš o sobě, zdůrazňuješ vždy, že jsi Polák. Pripadá mi to zvláštní, protože mně nepřijde ani na mysl, abych přisuzoval své národnosti zvláštní význam.

Adam Michnik: Věřím, že v Německu, ve kterém bys musel ilegálně číst Thomase Manna, Goetheho, Schillera, Heineho, Hegela a Kanta, bys cítil tak německy, že si to ani nedovedeš představit. Identifikuji se se svým národem se zvláštním zřetelem, identifikuji se s tím, co je slabé, utlačované a ponižované. Kdyby bylo Polsko supervelmocí, stal bych se možná kosmopolitou anebo bych se prohlásil za Cikána. Já se však domnívám, že Polsko je utlačované a ponižované, že Poláci jsou národem, který žije v neštěstí. Proto se ztotožňuji s tímto národem a s tímto jazykem - v dobrém i ve zlém. A skutečnost, že v Polsku se najdou lidé, kteří ve mně nevidí Poláka ale Žida, dodává mému polskému citění zvláštní přídech.

D.: Vyprávěj, jak jsi se zpolitizoval - v Polsku, které jsi takto popsal.

A.: Můj životopis nemá pro Polsko vůbec typický.

D.: Nevadí.

A.: Pocházím z rodiny úplně polonizovaných Židů, která se polonizovala skrze své komunistické přesvědčení. Byl to jistý druh rudé asimilace. Takže sdílím s Poláky typické národní pocity, ale nemám typický vztah k polským národním symbolům. Pro normální polskou rodinu je typické, že posílá svého chlapce do katolického kostela - já jsem byl naproti tomu vychován naprosto nenábožensky. V normální polské rodině se uchávají rodinné legendy, které se vztahují na účast v polských bojích za nezávislost anebo na účast v protinacistické podzemní armádě AK. U nás v rodině nic takového nebylo. Můj otec byl před válkou známý jako aktivistou komunistické strany. Odsádl si osm let ve vězení a po válce už nechtěl hrát v politice žádnou úlohu. Avšak celá jeho duchovní kultura vycházela z marxismu a komunismu. I tehdy, když se vyjadřoval extrémně antikomunisticky a antisovětsky, sděloval mi své mínění marxistickým jazykem, jazykem, kterému se naučil v komunistické straně.

D.: Kdy to bylo. Kdy nastal zvrat ve této tvé socialisaci?

A.: Je to paradoxní, ale v šedesátých letech jsem patřil k tomu malému okruhu lidí, kteří neměli z komunistů žádný strach. Domníval jsem se, že komunistické Polsko je mým Polskem, tak proč bych měl mít strach? Domníval jsem se, že komunista je člověk, který

musí poukazovat na každé bezpráví. A tak jsem to dělal. V normální polské rodině tento typ výchovy neexistuje. V normální rodině se dětem vysvětlí, že žijí v zemi, okupované Sověty, že každé neuvážené slovo může zaznamenat nějaký fízl, a že musí být tedy opatrní. A tyto děti mají strach, protože vědí, že mají ke strachu důvod. Já jsem to nevěděl! A tak jsem byl odvážný. Tak třeba jsem ve škole povstal a řekl jsem: Jestliže mají komunisté říkat pravdu, proč neřeknou pravdu o tom, co se stalo v Katynu? Reakce učitelů byla nepředstavitelná, vyhodili mě ze třídy, bylo to peklo, měli strach.

D.: Kolik ti bylo?

A.: Třináct, čtrnáct. Dvakrát v životě jsem utrpěl šok. Poprvé když se vrátil po dvaceti letech ze sibiřského lágru do Polska otcův přítel, také člen strany. Najednou jsem pochopil, že byli čestní komunisté posíláni na Sibiř. Nemohl jsem to pochopit. Potom si moje sestřenice vzala člověka, který strávil deset let na Sibiři proto, že bojoval v povstalecké armádě AK. Tehdy se moje nebe vznítile. V polské literatuře máme velmi známou knihu Jana Parandowského "Nebe v plamenech". Je to kniha o krizi víry jednoho mladého muže. Moje nebe stále tehdy také v plamenech - také jsem prožíval krizi víry, i když moje náboženství mělo jinou povahu. Od té domy se domnívám, že když už má člověk věřit, pak se mu vyplatí věřit v Boha a ve Svateou Trojici, protože tento bůh ho nikdy nepodvede tak primitivním způsobem jako bůh komunistů.

D.: Nu...

A.: Mluvím o Bohu - říkám, člověk má věřit v Boha, ne v církev.

D.: Ještě jsem ho nikdy nepotkal.

A.: Oklamal tě Bůh někdy? A kolikrát tě už podvedli komunisté?

D.: Věřící mě podváděli dost často.

A.: Já přece neříkám, že bychom měli věřit těm, kteří věří v Boha. Když už věřit, pak věřit v Boha. Tehdy - to mi bylo patnáct, mě jeden známý, který pracoval předtím v časopise Po prostu, zavedl do klubu Krzywe Koło. Byl to klub varšavským intelektuálů, který ještě přežíval od roku 1956. V roce 1962 byl zakázán - jen půl roku jsem měl příležitost tam docházet. Byl to pro mě velkolepý zážitek, protože v klubu se setkávali nejvýznamnější varšavští intelektuálové: Kołakowski, Brus, Osowski, Kotarbiński. A mně bylo jen patnáct a chodil jsem tam s číslem školy na rukávě. Tam jsem také poznal člověka, který sehrál v mém životě důležitou roli a jemuž se cítím být zavázán dodnes - byl to Jan Józef Lipski.

Ivan Klíma:

NAŠE TRADICE A MEZE RŮSTU

Využívám skutečnosti, že konference se koná právě zde, v Berlíně, a začnu poněkud osobněji. Když skončila válka a vrátil jsem se z tábora, kde jsem strávil bezmála čtyři roky ze svého dětství, cítil jsem nejen mnoho hořkosti vůči všemu německému, ale byl jsem téměř posedlý "německým" tématem. Hltal jsem literaturu, v níž autoři popisovali své utrpení v koncentračních táborech i ukrutnost svých vězňů, sledoval jsem všechny velké procesy s válečnými zločinci stejně jako nové a nové pokusy vysvětlit, jak se to mohlo stát, proč se národu, z něhož ještě nedávno vycházelo tak mnoho mimořádných duchovních podnětů, přihodil tak prudký pád do barbarství.

Později v poválečných letech jsem se setkal se zcela jinými Němci, než jaké jsem poznával za války. Mnozí z nich se mi snažili být nápomocní v mých těžkostech způsobených teď už docela jiným "pádem".

Tyto okolnosti i mé nové životní zkušenosti mě přesvědčily, že to, co se tak často nazývalo pádem do barbarství, co spisovatel Karel Čapek označil za "jeden z největších kulturních debaklů v dějinách lidstva", nelze spojovat s jedním národem či státem, s jakýmkoliv přesně vymežitelným lidským uskupením. Obdobné pády se přece odehrávaly /a bohužel dosud odehrávají/ na různých místech naší pevniny i ostatního světa.

Toto zjištění mi příliš neulevilo - chtěl jsem pochopit, co se to přihodilo, že v našem století došlo ke dvěma zhoubným světovým válkám, k masovým vraždám v zázemí, k zřizování vyhla-zovacích táborů v místech, která od sebe leží mnoho tisíc kilometrů. Proč byly ničeny nenahraditelné kulturní hodnoty? Co způsobilo, že tak mnoho lidí, mezi nimi i vzdělanců, přijalo bez reptání anebo dokonce s nadšením počínání, jež odvrhlo humanistickou tradici evropské kultury a usilovalo o to, aby byla zcela zapomenuta.

Jak se objevují nové údaje a nová svědectví, stává se jasnější, že to, co se přihodilo v první polovině tohoto století v Rusku, v Itálii, v Německu, ve Španělsku a v dalších zemích, se sice ve svých východiscích výrazně odlišovalo, ale ve svých

kulturních důsledcích až nápadně podobalo. Existovala tedy nějaká společná příčina, která vyvolala v tak odlišných prostředích onen náhlý a zarputilý odklon od dosavadního směřování evropské kultury, onu - opět slovy Karla Čapka - "nesmírnou zradu vzdělanců" vedoucí "k zbarbarizování všech"?

Pokusme se nejprve charakterizovat právě onu evropskou kulturní tradici. Ve svém Úvodu do dějin filosofie se jí zabývá Hegel. "Co každá generace vykonala ve vědě, v duchovní produkci, je dědictvím, které celé generace nastřádaly; je svátostí, k níž všechny generace lidstva vděčně a radostně přidávají vše, co jim v životě pomohlo, co vydobily z hlubin přírody a ducha. Dědit tu současně znamená přijímat a uvazovat se v dědictví." Uvazovat se v dědictví, vysvětluje Hegel, znamená uchovávat a obohacovat vše, co člověku odkázaly předešlé věky v oboru poznání. "Takové je i poslání a činnost naše i každé doby vůbec: chopit se vědy, která tu jest, a osvojit si ji, a právě tím ji rozvíjet a povznášet na vyšší úroveň."

To, co praví Hegel o vědě, lze vztáhnout na všechno kulturní usilování. V důrazu na rozvoj a směřování k vyšší úrovni vystihuje dynamiku, schopnost zrychlení, kterých nedosáhla ani jediná z ostatních známých kultur. Z této dynamiky se dají odvodit i další výrazně evropské nálezy: význam stále svobodnější individuality, důvěra v činy, jimiž jedinec může přispívat ke společnému úsilí o vyšší úroveň, podpora soutěživosti, která takové činy povzbuzuje.

Zmíněná dynamika, vědomí odpovědnosti za duchovní odkaz předků se vytvářely po staletí. Evropa se z barbarství vyprošťovala jen zvolna.

Vždyť ještě před třemi stoletími veřejně upalovali ženy za obcování s ďáblem, za čarodějnictví, stejně jako upalovali kacíře jen pro odlišnost jejich přesvědčení. Nicméně na konci osmnáctého století se ovzduší v Evropě začalo měnit, od věků kruté mravy se zjemňovaly. Devatenácté století se svým překotným rozvojem ve všech oborech lidské činnosti i v oblasti lidských a občanských práv jen utvrzovalo přesvědčení, že humanistická tradice v našem životě konečně převládla. I když dosud trvala bída početných společenských vrstev a sociální nerovnost plodila neustálé napětí, zdálo se nepředstavitelné, že by se ještě někde

v Evropě mohla obnovit absolutistická či tyranská vláda, jak jí znaly minulé doby, anebo že by někdo mohl uplatňovat úplný nárok na duchovní život společnosti tak, jak jej donedávna uplatňovala církev. Tento věk dokonal představu, že lidské možnosti nemají meze, a tím probudil mnoho iluzí, nepodložených nadějí a utopických vizí.

Pak tedy během první třetiny našeho století došlo k řetězu převratných událostí a pádů. Příčin bylo jistě více a zvláště ty, které tkvěly v oblastech sociální, mezinárodně politické či hospodářské, se mnohokrát vážily a hodnotily. Méně se již uvažovalo o tom, zda příčina pádu i jeho hloubka nespočívaly také v evropské tradici samé, zda spoluvinný nejsou právě ony rysy, které se považují za nejpodstatnější, nejvíce podnětné a původní - totiž dynamismus, soutěživý duch, směřování k pokroku, zásada, že povinností člověka je chopit se toho, co tu je, rozvíjet to a povznášet na vyšší úroveň. Vždyť ti, kdo se pádu bránili a kdo později rozebírali jeho příčiny, se právě evropské tradice dovolávali.

Tato tradice stejně jako celá evropská civilizace však předpokládaly, že naše možnosti, naše zdroje i naše cíle nemají a nesmějí mít omezení. Tento předpoklad se vztahoval jak na oblast materiální, tak na oblast duchovní. Zatímco ve sféře materiální už připouštíme, že byl omylný, v oblasti duchovní stále ještě věříme, že se můžeme povznášet, aniž kdy narazíme na nějakou hranici.

Ale je tomu tak opravdu? Uvažujeme-li o vývoji a osudech moderního malířství, hudby a literatury, filosofie, právních či jiných humanitních věd /včetně lékařství, které už dokáže protahovat utrpení či bezvědomí umírajících často po měsíce, ne-li po leta/, musí nás napadnout: nestanuly na samé hranici růstu? Abstraktní malířství dosáhlo bodu, v němž tvůrce pokryl plátno jednolitou vrstvou stejné barvy, jedinou čarou anebo už vůbec ničím. Po takovém činu, i kdyby byl sebevíce veleben jako novátorský, už nic nenásleduje a právě jen jako návěští o konci výtvorného usilování jej můžeme přijmout. Spisovatelé v marném pátrání po novém příběhu se ještě pokusili nalézt inspiraci ve snech, v podsvětí velkoměst či mezi úchylnými vrahy, jiní se snažili tradiční příběh rozbít, porušit či zrušit reálný čas. Ale ve chvíli, kdy v hraničním Joyceově díle stanuly velkolepost

originalita sdělení už na hranici nesrozumitelnosti, tedy na hranici blábolu, dostává se literární hledání na samu mez, za níž se už rozevírá propast. A nepotkal podobný osud i filosofové? Také oni se ve svém bádání i ve své řeči vzdalovali problémům, o které se ještě zajímal či je vůbec byl schopen pochopit kdokoliv, kdo sám nebyl filosofem - kdo ze zájemců ještě porozuměl meditacím Husserlovým anebo Carnapovým?

Ve všech oblastech tvorby i zkoumání bylo třeba vynakládat obrovské úsilí, aby se ještě o nepatrný dílek posunula mez, které dosáhli předchůdci. Přitom pokračovat a rozvíjet už někdy znamenalo spíše rczměňovat anebo zatemňovat dosažené, jen nově pojmenovávat staré nálezy. Mez se tyčila i před opravdovými duchy jako stěna. Co se nacházelo za ní?

Na konci všeho usilování, parafrázujeme Heideggera, lze nalézt buď Boha nebo prázdno.

Výchova i prostředí vedly vzdělance k tomu, že jeho úkolem je rozvíjet a obohacovat dědictví po předcích. Pokud však neviděl možnost, jak by toho dosáhl, musel podléhat pocitům marnosti a zlamání a posléze hledat řešení, jež by mu pomohlo uniknout rozporu mezi tím, co on sám od sebe očekával /co i jiní od něho očekávali/ a on ve skutečnosti svedl.

Řešení rozporu mohl hledat v úporném úsilí přece jen překonat dané meze anebo naopak v rezignaci. Mohl je také hledat v úniku: do zidealizované minulosti stejně jako do zidealizované budoucnosti, z oblastí, kde kraloval rozum, do oblastí, kde kralovala víra /ta, jak známo, mezi nezná/.

Velké ideologie fascinované buď vizí méně problematické minulosti anebo harmonické budoucnosti, ideologie, jejichž často fantastické anebo naivní argumenty a sliby se dožadovaly více víry nežli rozumu, by sotva vznikly a stěží by se mohly masově rozšířit, kdyby mezi vzdělanci nevládly pocity zklamání, marnosti a potřeba úniku.

Zklamání ovšem nebyli jen vzdělanci, jenom tvůrci, ale také příjemci - obecnstvo. Zatímco vzdělanci se ještě pokoušeli dovést dědictví až po samu mez a pohybovali se ve výšinách svých abstrakcí, experimentů a svého novotaření, život většiny příjemců byl naopak vtěsnán do přízemnosti tak šedivé, tak odporující duchu doby, která vyznávala pohyb a změnu, že jen ně-

jaký radikální únik mohl proměnit jejich život. Čekali smysluplná sdělení, aspoň srozumitelné oslovení od těch, jejichž předchůdci oslovovali jejich předky, ale místo toho, právě od těch nejtvůřivějších, se jim dostávalo jen dalších, často provokujících příkladů novátorství. Obecenstvo mělo pocit, že je vzdělanci opustili. Tato skutečnost v něm mohla vyvolávat roztrpčení stejně jako pocit lhostejnosti k duchovním hodnotám, ale především je otevřela pseudohodnotám, vizím zidealizované minulosti či vykupující budoucnosti.

Příjemci se rozešli se vzdělanci, kteří dosud zůstávali věrní tomu, co chápali jako své poslání, jako rozvíjení zděděných hodnot. Sešli se jen s těmi, kteří stejně jako oni hledali únik. Sešli se ve společném pádu, který byl o to prudší, že jej neměl kdo brzdit.

V této souvislosti stojí zato zamyslet se nad tím, že totalitní systémy, ať se hlásily k jakékoliv ideologii, zavrhovaly moderní umění i moderní humanitní vědy jako nesrozumitelné, zvrhlé či cizí lidu a dekadentní. Obvykle se má zato, že si tak počínaly z obavy před novátorstvím, před nekonvenčním myšlením a vyjadřováním. Ve skutečnosti jen dobře odhadly, že se zavděčí většině, že těch, kteří by sdíleli odsudek moderního umění a myšlení, bude daleko víc než pobouřených, a to nejen mezi obecenstvem, ale i mezi vzdělanci. Neodvážil bych se to tvrdit, kdybych ve svém mládí nezažil pozoruhodnou proměnu kdysi avantgardních tvůrců ve vyznavače socialistického realismu. Jistěže se mnozí jimi stali z vypočítavosti či z bázně, ale mnozí se jistě domnívali, že právě tím uniknou svému rozporu a ještě navíc se přiblíží svému obecenstvu. /Že totalitní systémy brzy ztratí přízeň vzdělanců stejně jako obecenstva, je jiná otázka. Sama podstata těchto systémů, jejich tupé násilnictví je brzy vzdálí všem tvořivějším lidem, "pád do barbarství" se brzy odhalí jako scestné řešení./

Děje, o nichž jsme hovořili, byly jistě natolik složité, že se nedají vysvětlit jedinou příčinou, ani to nebylo mým záměrem. Chtěl jsem jen upozornit na jev, který je příznačný pro naše století, veškeré duchovní snažení v budoucnosti se s ním bude muset vyrovnávat - nepochybně ještě naléhavěji, než se to dalo v době, o níž jsme mluvili.

Ti, kdo upozorňují na meze v hmotné oblasti a žádají, abychom změnili své nároky, cíle i způsob života, jistě nenavrhují návrat do doby kamenné. Ani v duchovní oblasti nevyplývá z existence mezi návrat k barbarství, nevyplývá z ní ani, že bychom měli zavrhnout evropskou duchovní tradici, i když vycházelá právě v představě mezi z mylného předpokladu. Dynamika, o níž jsme hovořili, předpokládá i schopnost kultury stále znovu se hodnotit, nově stanovovat své cíle, uvědomovat si sebeochrání, krotit vlastní překotnost, ukáže-li se nebezpečnou.

Ještě jednou bych se vrátil ke Karlu Čapkovi, který před půlstoletím ohromen hromadným pádem vzdělanců a vzdělanosti se pokusil vymezit poslání kultury v našem věku: "... vědět aspoň něco o tom, jaké zkušenosti, jaké poznatky a jaké hodnoty už lidstvo vytvořilo - a už je neztratit, už nesejít pod ně. Ano, řekněme to rovnou: vzdělanost je v tomto smyslu konzervace..., kultura představuje především souvislost s veškerým dosavadním dílem lidským a nesmí je ztrácet... Hájit se ve svých šancích je stejně vážný boj jako hnát šturmem a dobývat nových pozic. Lidský duch by byl špatným vojáčkem, kdyby se cítil povolán jen maširovat v čele..., ale nedovedl by udržet, co bylo vybojováno."

Nikdo jistě nepředpokládá, že v dnešní či budoucí době se nenajde místo pro tvůrčí duchy, kteří poodhalí něco z dosud neodhaleného tajemna anebo naopak scelí, co se zdálo nenapravitelně rozpadlé. Ale z kulturních pádů, které přineslo naše století, bychom měli vyvozovat závěry. Období, které tak vysoko, často na úkor jiných hodnot, cenilo překotný vývoj, soutěživost, změnu, pokrok, novátorství, modernost, se končí. Zavedlo lidi v mnoha oblastech až na dosah hranice možného, přijatelného, použitelného anebo aspoň srozumitelného. Následující období by mělo být "ekologičtější". Mělo by spíše chránit a zachovávat dosavadní hodnoty, usilovat o to, aby byly obecněji známy a tedy i sdíleny. Nepohrdalo by vzdělanci, kteří "jenom" hledají společnou řeč, jíž bychom se mohli navzájem dorozumět, a pokoušejí se tak zmenšit nebezpečné vzdálenosti mezi těmi, co pracují v různých oborech, vědách i uměních. Neboť stále častěji vystupujeme všichni v obou rolích: těch zasvěcených, kteří jsou ve svém oboru nahoře, a nezasvěcených příjemců, kteří jsou ve všem ostatním dole.

/psáno pro konferenci Dream of Europe, která se koná v květnu v Záp. Berlíně/

ODPUŠŤTE, PANE PROFESORE

Miroslav Červenka a Milan Jungmann mě brzy po přečtení Obsahu z března 1988 upeznili, jak nevlídně jsem se tam v Poznámkách k promluvě o Jiřím Ortenovi a Ivanu Blatném, otištěných pod titulem DVA, zachoval k hlavnímu autorovi Stručných dějin literatury české, vydaných roku 1946 u Prombergera v Olomouci. Ta nevlídnost ovšem je i hrubou chybou z hlediska literární historie.

Řečeným hlavním autorem je Arne Novák. Užil jsem citátů ze Stručných dějin dvakrát, a to vždy tak, že čtenář musel mít za původce citovaných slov právě jen jej. Ve věci Ivana Blatného jsem uvedl, co se ve Stručných dějinách na straně 662 píše o jeho otci Lvu Blatném. V tomto případě patrně nebylo omylem přisoudit citovaná slova v celém rozsahu profesoru Novákovi. Hůř je tomu s druhým citátem. Je ze strany 626 a týká se Jiřího Ortena. Dokonce jsem s jistou dávkou vyčítavé ironie apostrofoval "pana profesora" jako původce slov o Ortenově údajně "cudné lyrice" vzešlé prý "z pocitu úzkosti a beznaděje".

Původcem těchto slov o poezii Jiřího Ortena skoro jistě Arne Novák nebyl. Ač Orten časopisecky publikoval od roku 1936, jeho první básnická sbírka, jež snad mohla upoutat pozornost literárního historika širokých zájmů, vyšla v roce 1939. Sice už v červnu, ale kdo nežil v přímém styku s Ortenem, patrně se dovídal až se zpožděním, že Karel Jílek uvedený jako autor Čítanky jaro je právě on. A Arne Novák zemřel 26. listopadu 1939. Nelze si představit, že by se byl mezi červnem uvedeného roku a svou smrtí zabýval jakoukoli první sbírkou tak, aby o ní mohl a chtěl vyslovovat soudy. Ke všemu jsem přehlédl i velmi názorný fakt, že šest řádek Stručných dějin věnovaných Ortenovi obsahuje v závorkách i údaje o roce 1941 /zemřel "přejet německým autem", vyšla jeho sbírka Ohnice "s pseudonymem Jiří Jakub"/. To skutečně už hlavní autor dodat nemohl.

Omlouvám se proto památce profesora Arne Nováka. Omlouvám se i čtenářům, kteří se snad na chvíli mým omylem dali zavést. Totéž platí pro posluchače mé promluvy. Odpusťte. A zároveň děkuji oběma shora uvedeným přátelům, že mě včas na chybu a provinění upozornili.

Mohu uvést jen dvě polehčující okolnosti.

Kdo vlastní Stručné dějiny, o nichž je tu řeč, ať, prosím, nahlédne na titulní list a pak do tiráže. Titulní list sděluje, že "Zkrácené znění podle 4. vyd. Přehledných dějin literatury české upravili Rudolf Havel Antonín Grund". Tedy žádná nápověď o dodatečných přídavečích. V jistém stupni to napravuje teprve tiráž, podle zdejších zvyklostí uvedená na poslední straně. Tam čtete, že "Zkrácené znění 4. vydání Přehledných dějin literatury české upravili a doplnili Dr. Rud. Havel Dr. Ant. Grund univ. prof. Masarykovy university". Zajímavá je i skutečnost, že opreti vrocení na titulním listu "1946" tiráž uvádí "1947". Vady jiných žádného původce dalších vad neomlouvají. Jen je fakt, že upravovatelé Havel a Grund nedostatečně důrazným upozorněním na doplňky, jimiž rozšířili, co původně napsal Arne Novák, usnadnili omyl mé chronologické paměti.

Novák asi Ortenu nikdy nečetl. Jeho i Ortenova škoda. On se snad za svých posledních měsíců mohl potěšit a Orten mohl být ve Stručných dějinách zaznamenán líp, než se v tom olomouckém vydání roku 1946 /1947 ?/ zčásti na Novákův účet stalo. To je má druhá polehčující okolnost. Když jsem se v poznámkách dost ironicky zmínil o termínu "cudná lyrika", bylo to velmi mírné upozornění na nebezpečí kategorizační ukvapenosti a nedostatečně citlivé soudnosti značné části literárních historiků. I tradicionalista Arne Novák je přes všechna vlastní pozorná čtení častou obětí takových sklonů. Huť aspoň tady dopadají Rudolf Havel a Antonín Grund.

Prostřednictvím obecně informujících a referenčních knih, jako jsou například relativně záslužné olomoucké Stručné dějiny literatury

české, až příliš často vstupují do oběhu prefabrikované úsudky, které se tak stávají základem klamných a o to setrvačnějších legend. Když už jsem v zájmu úplnosti své promluvy o dávných přátelích, kteří se úsilím i shodami okolností stali vynikajícími podílníky na růstu české poezie a literatury, do Stručných dějin nahlédl, musel jsem reagovat, jak je v poznámkách k promluvě zapsáno. Příliš mnoho literárně historických nálepek od poezie odrazuje.

Tím naprosto neruším svůj titulní výrok. Víím o pronikavějších sblížitelných s literaturou a zvláště s poezií, než byl Arne Novák, ale nejen vykonal pro sblížení nepíšících s píšícími velmi mnoho. Hlavně se v nynější přímé souvislosti neprovinil tím, z čeho jsem ho v důsledku nedostatečné pozornosti bezděky nařkl. Má prosba za odpuštění trvá.

Z d e n ě k U r b á n e k

24. března 1988

P.S. Prosím držitele březnového čísla Obsahu, aby tento nynější můj dodatek k textu s titulem DVA zařadili hned za něj. Pokud by se kterýkoli časopis vycházející v tištěné podobě rozhodl mé DVA publikovat, též prosím, aby k nim mou omluvu profesoru Novákovi připojil. Děkuji. Z.U.

80

MARTIN M. ŠIMEČKA

STRACH

Duaivý infrazvuk sa štekľil na bruchu. Ležal som skrútený do kľbka a mal som zatvorené oči, hoci keby som ich aj otvoril, nebol by som uvidel nič, ani záblesk svetla. Predstavil som si Jechana, ktorý sa bezstarostne drží volantu a popisuje si, ako to má vo zvyku.

Osud má záľubu v paradoxoch, inak by ma nezviedol dokopy s takýmto človekom. Asi pred rokom som po prvýkrát v živote stopoval, aj to len preto, lebo mi ušiel vlak, a zastavil mi práve on. Odvtedy sme sa pravidelne stretávali, idúc naokolo Európu zviezol ma od Prahy do Bratislavy, noje služobné cesty mi vynášali stovku navyše za cestovné.

V kabíne modrého kasiéna sladkasto voňal Západ, jeho nescafé Gold a cigarety Kent, pod našimi nohami si debrácky mrazil diesel a Tina Turner ho chrapľavo dopĺňala z reproduktorev. Rozprával gulášom európskych rečí lámaných gréčtinou. Výberne sme si rozumeli a na pokračovanie mi vykladal avoj životopis, z ktorého sa mi krútila hlava.

Lebo Jechan je Grék, narodil sa v Aténach, otec bol námerník, ale odišiel raz navždy do Južnej Ameriky, matka pečkala, kým dorástol na osemnásť a potom odišla aj ona. Kemá a nechce nikoho, túla sa s kasiénom po Európe a som si istý, že by sme boli nepriatelia, keby sme sa narodili v tej istej krajine.

Má na tvári jazvu v podobe V a kríva na ľavú nohu. Tri roky bejoval v légii v angolských pralesoch a dema sa mu samostatne ukladali druchay na kasién. Rátal mi na prstoch, keďže černochovev poslal na druhý svet, ale nemohel sa dorátat, tak aspoň pospomínal svoje najmilšie vraždy. Na desať metrov skolil nožom lovca belechovev, ktorý práve tabal sa spúšť guľovnice a ďalšieho dostrkal hlavňou samopalu do rieky, kde už rozrušené krokodíly sívali od nervozity.

Nechcel som mu veriť, ale on sa len zaisl a nával rukami, že to nič nie je. Potom ich prepadli dva spojené kmene, zapálili tábor a jedného po druhom ich kosili z pralesa. Lenže Jochan je fifik, klopal si na čelo. Ak som dobre rozumel, tak sa od hlavy po päty postriekal penou z hasiaceho prístroja a preplazil sa pomedzi stany do džungle. Tri týždne putoval do Nigérie, dostal guľku do nohy a ďalšia mu natrhla líce, ale teraz je tu, sedí si vo svojom vlastnom kamióne a vozí paradajky do Hamburgu!

Studoval som z profilu jeho neforemné líce a rozmyšľal o sebe, zatiaľčo Jochan svojou angličtinou opakoval refrény hitov a zdravými zubami šklbal klobásu, jediné, čo ho na Slovensku upútalo. Prišlo mi ľúto, že som sa nenarodil ako Jochan. Žil by som v jeho koži a mal jeho mozog, túlal by som sa s kamiónom po Európe, radostne spomínal na svoje vraždy, tešil sa z klobásy a muziky, bol by som samozrejmej. Žil by som podľa samozrejmosti ako princípu života. Nepoznal by som strach.

Pretože strach je klietka, ktorá mi dovoľuje iba jediný pohyb, šplhá sa po špirále ako po točitých schodoch stále vyššie, do čoraz závratnejších výšok, takže môj strach je čoraz väčší a kto pozná závrät, vie, o čom hovorím. Takto zakliaty už len bezmocne závidím Jochanovi jeho priзраčnú čistotu a samozrejmosť.

Hneď pri prvej jazde sa stalo, že už zďiaľky nás nával policajt a nasmeroval nás na parkoviako. Vedel som, že šéféri kamiónev nesmú vozit' stepárev a pelial na pot. Jesu dajú pokutu, mňa voznú so sebou, budú ma vypočúvať a jedovato mi hovorit' občan.

Jochan ani nevysadol za kabíny, pokrčil svoje líce do strašného úsmevu a podúval policajtevi kartón cigariet.

"Tak to chodí," zarecitoval poslovensky, keď sme znovu uhnali po záhoráckej revine a otočením gembíka vpustil do kabíny Tinu Turner.

x x x x x

"Vyhráva ten, kto udrie prvý", opakoval mi do emrzenia celý jeden rok môj škulfavý spolužiak Igor. Boxoval extraligu a rád mi ukazoval svoje zdurené päste s ohryzenými nechťami. "Zložíš aj o hlavu vyššieho obra, ale potrebuješ na to rozbeh. Do úderu musíš vložiť všetku silu, predstaviť si, ako sa ľúmu čeruste a nosná chrupavka. Nos je najistejší, škoda tvojich kíbov na ľfene kosti nejakého habráka. Ak neodrieš prvý, si stratný. Toto oko, mám za to, že som zuváhal. Jeden Cigán na stanici si prišiel vypýtať cigaretu a ja som mu uveril. Vidíš."

Počúval som ho s úzkosťou a závišťou. Ochotne by som obetoval jednoškulfavé oko, aby som sa zbavil hrôzy z fyzického násillia. Z neostrých útržiek detskej pamäti mi vystupuje obraz chladnej, povýšenej tváre môjho rovesníka. Hrozivo sa rozaročil a pešáchal si detskú päst, ktorá vyzerala síce mierumilovne zaoblená, a predsa ňou pred chvíľou zrazil na zem môjho najlepšieho kamaráta.

"Povedz to ešte raz," zavrčal mi do tváre.

"Si debil," zopakoval som a už vtedy som vedel, že nevyzývam do boja tento odutého, pehavého chalana, ale svoj vlastný strach. Väťku svoju pozornosť som sústredil na to, aby som udržal nehybnú spodnú peru, ktorá sa proti mojej vôli triasla akoby o svoj vlastný život.

Aj keď som všetko tušil, predsa ma ochromil ten okamih bezčasovosti, v ktorom som odrazu sedel na zemi, prekvapene pchal jazyk do diery po mliecnej zube a potuoval nosom teplú, bubľajúcu krv. Ohromila mu fyzická brutalita tohto sveta, do ktorého som tak zúfalo nechcel patriť. Schúlil som sa na zemi a ostal tak, lebo strach či odpor ma ovládli k nehybnosti.

Až neskôr som pochopil, že je aj horšia vec ako bolesť a násillie. Je to smiech. Smiech ako posmech, ako pohrdanie. Byť pohrdaným, to je neexistencia, peklo, smrť. Smrteľne sa bojíš smiechu.

Na gymnaziálnom lyžiarskom výlete sa organizovali večery tak, že pred diskotékou musel vylonovaný dbožíak pripraviť krátku zábavu ostatným. Boli to jatky, kde z rán nasicoto krvi vytekala

pýcha, nešťastník bojoval často udatne, ale nakoniec publikum vždy neomylné vycítilo, že najlepším zdrojom zábavy je on sám, že najlepším terčom je trápnosť, s akou sa pokúša hrať úlohu estrádného konferenciára. A muselo sa stať, že moje krásne spolužiačky, omdlievali som pri pohľade na ich krásu, vylosovali mňa.

Cítil som, že je nad moje sily vydržať posmech Lucie, ktorá nosila mohutné čierne vlasy až po neprirodne štíhly driek, Jany, ktorých mandľové židovské oči sa ku mne občas stočili, držali ma nekonečné serundy v šerhu a vycicali moje myšlienky, alebo Olgy, Olgine prsia sa slobodne hejdali pod hrubým svetrom, žili nezávisle na svojej majiteľke, ale smiech by ich zjednotil a nevedel som si predstaviť nič horšie, ako to rytzické hojdanie smiechu namierené proti mne.

Posmech žije v tomto svete ako zlý duch a neverím, že sa ho je možné zbaviť. Mal som jednu noc na to, aby sa pokúsil ho nasmerovať niekam inam. Jedinou možnou a spoľahlivou náhradou za mňa boli naše profesorky. Strach z posmechu veľa nejkej osobe mi rozjasňoval hlavu, takže do rána som mal pamflet napísaný.

Bledé tváre našich profesoriek v jedálni za učiteľským stola sa krčevite a statočne usmievali a odrážali hrdo rehot svojich študentov. Janine čierne studno sa súžili do načacích štrbín, Lucine vlasy sa v prameňoch lepili na uslzenú tvár a Olgine prsia mi kývali v záchvate smiechu. Nikdy nezabudnem na tú blaženosť.

Keď program skončil a všetci sa vyrútili tancovať, ušiel som do odpočívadiel na medzipeschodí a vyčerpaný čakal. Prišla Olga, sadla si vedľa mňa a položila mi ruku na plece. Skamenel som v úžase nad osudom, ktorý vie stvoriť takéto okamihy. Olga mi vafkala chudé predlaktie svojou bežskou hrudou, zaplavila ma úzkosťou a hoci som celou bytosťou túžil obrátiť proti nej svoju dlaň, bezmocne som ňou zvieral operadlo.

"Si taký úžasne odvážny..." šepkala mi horúcim dychom do ucha a možno to bol dokonca jazyk, čím sa ma dotkla, lenže mne

sa nepodarilo vypáčiť hlavu zo stuhnutej polohy. Dečnes ma chytá závrat, keď si na tú scénu spomeniem.

x x x x x

Vypesteval som si vlastnosť, inštinkt, ktorý ma navigoval životom bezpečne pomedzi všetky útesy posmechu či násilia. Vlastne to bolo jednoduché. Podstata úspešnej obrany spočíva v schopnosti rozoznať nepriateľa už na diaľku, tušiť jeho tieň a pachy.

Až donedávna bolo všetko v poriadku. Do chvíle, o ktorej neviem presne povedať, kedy prišla. Začínala pocitom, že čosi mi hrozí, strhával som sa ostražito v névalech nepokoja a vetril okolo seba, lenže moje podozrenie sa rozbíjalo o neperušené bariéry sebaobrany. Mám vyvinutú takú citlivosť na posmech, že registrujem jeho náznaky, či dokonca len ryšlienku naň u každého, kto na mne spočívne zrakom. A nech som si v duchu preberal pojednej všetky tváre, ktoré poznám, neobjavil som ani stopu útočného smiechu. Bol som pre nich dokonale nezaujímavý a vedenie ich ľahostajnosti voči mne balzamovalo moju čoraz nepokojnejšiu dušu.

Až jedného dňa, sedel som práve na výročnej schôdzi nášho podniku, sa ktosi zachichúľal. Ani okom som nezmihol, hoci to patrilo mne. Nehybnosť je najlepšia obrana, príroda to má vyskúšané už milióny rokov. Mój inštinkt mi povedal, že sa udiaľo čosi strašné. Zjavil sa nepriateľ, ktorého som si nikdy nevnímal a nevymyslel. Bol som ním ja sám.

Odvtedy s ním vediem boj, ktorý pomaly, pomaličky prehrávam. Spočiatku som roznýšľal, aký má dôvod sa smiať, keď všetci ostatní sa chevajú normálne. Trpezlivo som jeden po druhom prebral uhly pohľadu, ktoré by ma mohli postaviť do smiešneho svetla a až keď mi dochádzal dych, keď už som prepadol panike, pretože ako sa mám brániť, keď neviem, odkiaľ sa útočí? Vtedy som prišiel na to, že podstata mojej trápnosti, mojej smiešnosti

spočíva v mojom občianstve.

Znelo to tak absurdne, že som tomu nechcel uveriť. Ohma-
tával som tú myšlienku ako podozrivú mincu, pohrával sa s ňou,
zahryzol do nej na skišku a už som ju nepustil.

Pamäť mi začala zlyhávať a čoraz viac akoby chcela potvr-
dzovať, že posmech jedného je väčší druhému oprávnený. Na-
príklad som si vybavil spomienku na posledný prvý máj, ale na-
miesto májového slnka, kolegyně Dagmar s rozpustenými vlasmi
a chuti vína z papierového pohára, uvidel som seba samého, ako
sám, celkom sám kráčam po opustenom námestí pred tribunou pl-
nou sivých tvári a mívam im trejfarebnou trepetáľkou, hlúpe
sa usmievam a ostýchavo recitujem to isté heslo. Oni si ma pre-
zerajú, uctenlivo kývu hlavou, poradia sa o mojom výkone a po-
tom mi zamávajú. Nechápem, ako je to možné, rezua mi hovorí, že
nás tam bolo veľa a ja som dokonca ani nemával, pretože sme
niesli transparent. Ale pamäť mi ponúka čoraz absurdnejšie spo-
mienky. Sedím sám v zasadačke a dvíham ruku, predsedníctve,
ktoré sa na mňa vážne pozera, sa tentoraz tvári, že ma nevidí,
a ja v rozpakoch neviem, či som urobil správne. Pozrú sa na
mňa, až keď pološím desať korún na jeden papier a na ďalší sa
podpíšem, že niekoho nenávidím. Predseda mi hodí veľkým obľú-
beným salónku z vianočného stromčeka, ktorý stojí za jeho chrb-
tom na pódiu, ja ju bravúrne chytím do úst a s hracotom sa ró-
tím za dvere, na chodbe potom doháňam veselých kolegov a smejem
sa uľahčene s nimi.

To nie je možné, rozmýšľal som znepokojene. Tak to predsa
nebolo. Ale posmech je napriek tomu stále nalichavejší. Po nie-
koľkých týždňoch sa prestal viazať na pamäť a sprevádzal ma
denne. Uškrňal sa nad drobivým chleboz a kyslým mliekom,
ktoré som nasilu prehltal vo svojej studenej garsónke, nad tým,
že napreti sa chaoticky začínajú svetlá v panelákových a privá-
dzajú ma do zúfalstva, pretože s tými ľuďmi sa o chvíľu natla-
čím do autobusu a všetci ma budú nenávidieť za to, že cestujem,
za to, že som.

Vždy som bol hanblivý a preto som sa bál posmechu. Teraz

mi bolo jasné, čo som predtým len tužil, že na posnách sa dá scariet, že som sa ho bál zo strachu o svoj život. V ústach sa mi zbíhali čudné sliny s odpornou chuťou ako pri angíne, tajne som v kancelárii odplúval do vreckovky a v žalúdku ma čosi znútra hltavo žralo. Čím viac som rozmýšľal, tým viac ma to žralo. Bola to sebazničujúca sila, ktorá ma proti mojej vôli hnala do ryšlienok a cítil som, že tento boj nemôžem vyhrať. V kancelárii som sa skrúcal od bolesti, nučil ma pohľad na moju ruku, ktorá vedie pero po kolónkach tlačív a zanecháva tisíce zbytočných čísiel, správ a podpisov, prepadala ma sarteľná slabosť, keď som stál v prepĺnenom obchode a čakal na chlieb, mal som pocit, že sa bičujú, keď som večer hľadel na televíziu a nasechisticky počúval, že pravdu majú oni a ja som hlupák.

Jedného dňa som šiel po ulici do práce a prepadla ma nedobytná istota, že som oblečený ako herleckýn. Vydesilo ma to a tváril som sa vážne, aby som zachránil posledné zvyky svojej dôstojnosti. V kíte duše som vedel, že sa to ode mňa žiada, že Kašovská ralu má hrať vážne, pretože sa maskou láskavého báfa manéže sa akryva tvrdá tvár kretiteľa. A ja sa ničoho nebojím tak strašne, ako skutočného biča. Neodvážil som sa teda ani presvedčiť, či sa na mňa ľudia pozerajú nejako inak, než inokedy, podarilo sa mi s seravou dôstojnosťou vojsť až do kancelárie. Dognar kývla hlavou na pozdrav presne tak ako vždy, to jest, hneď sklopila oči k svojim papierom a mlčky pokračovala v práci. Vtedy som pochopil, že ak ihneď niečo nepodniknem, neodvratne sa zbláznim.

Z napätia medzi božnosťou a potrebou činu sa nakoniec vo mne zrodilo rozhodnutie, že napíšem. Písanie má v sebe čaro absurdity. Je čínsa a zároveň nia nie je. Deje sa mimo skutočný svet a autor sa s nepriateľom stretáva kdesi v transcendentne, takže je bezpečný pred jeho brutalitou. Don Quijot veľmi dobre pochopil, ako ubrániť svoju rytiersku česť a neskriviť si pritom vlas na hlave. Napíšem štátu list, ktorý mu nikdy nepošlem.

x x x x x

Písanie ma pohltilo ako droga. Už mi nestačili večery za stolom oproti zapnutému televízoru. Nosil som si svoj zošit do práce a rozmyšľal nad vetami uprostred tlačív a faktúr, rozmyšľal som a hľadel pritom na Dagmar, s ktorou sedím už pol roka v kancelárii.

Dagmar býva ku mne otočená z profilu, takže skúmam čisté línie jej šije a ramien, vysekého a hladkého čela, alebo dúmam, aký asi tvar majú jej prsia pod bielymi blúzkami, ktoré do smrzenia nosí.

Každou ďalšou vetou listu som sa zbavoval hrôzy, každou ďalšou vetou vo mne utíchal zlomyseľný smiech a slabá bolesť v žalúdku, prichádzala úfava a dokonca sa prebúdzala nová energia. Akeby som každou stránkou silnel. Často som ich po sebe čítal, príjemne sa mi pritom ježili chĺpky na rukách a chodieval som sa na seba pozerať do zrkadla. Bolo mi záhadou ako sa za tým istým čelom menil svet, dovtedy smerfný vesmír sa pod mojím perom ako pod záračným prútkom tvaroval do celistvého, pochopiteľného princípu.

Práve začínala jar, na uliciach pribudlo miesta, pretože India prestali nosiť kožuchy a ja, ktorý som sa predtým ako v klaustrofóbií vyhýbal centru, teraz som nim bezstarostne prechádzal, dokonca som zmenil chôdsu, narevnal sa a India akoby to tušili, zdverilo mi uhýbali z cesty.

Stávan sa prirodzený, samozrejmy, víťazím nad strachom, rozmyšľal som nenápadne, aby som svoju novú vlastnosť nezaplašil a bez prípravy, akoby som poprosil len požičať pero, pozval som Dagmar na večeru. Usmiala sa a namiesto odpovede sa spýtala, či sa mi páči červená, že má červené šaty.

"Len keď te nebude biela blúzka", povedal som a po prvý raz sme sa spolu zasmiali.

Dagmar prišla v červených šatách a žltej šále, farebné drôty v jednom uchu a rozpustené gaštanové vlasy, namaľované oči zväčšené okuliarmi a sladká vôňa ma na chvíľu vyviedli z revneváhy.

"To ste vy?" spýtal som sa hlúpo.

Po dvoch deci vína sa jej k šatám sfarbili líca, zamyslene na mňa hľadela, viackrát sa nadýchla, akoby chcela niečo povedať, ale si to zase rozmyslela a keď spozorovala, že čakám, zväžnela a hlbokým, dramatickým hlasom povedala:

"Zmenili ste sa."

"Áno, zmenil som sa," odvetil som a začal rozprávať o svojom liste. Odrazu som pochopil, že to bol vlastne dôvod, pre ktorý som ju pozval na večeru. Po celý ten čas mi uprene hľadela do očí a keď som ho dočítal, dotkla sa svojou rukou mojej. Vzal som ju za končeky prstov a pritisol pery na miesto, kde sa zbiehali modré žilky.

"To všetko vďaka tebe", povedal som vzrušene, lebo tá myšlienka ma práve osvietila. "Prste, že si krásna."

Opojený vlastnou odvahou som ju odprevádzal nočným mestom a mal som dojem, že som to bol ja, kto prvý nasmeroval kroky do tvojho podchodu. Nikdy nezabudnem na živý, vlhký jazyk, ktorý sa ťažilo do mojich úst a na zákrasnú mäkkosť pod mojou dlaňou, ktorú si pritiahla na seba.

Keď som sa vracal prázdnyimi ulicami, stalo sa mi čosi nevydajné. Celé moje telo bolo ako stlačená pružina, ruky sa mi otvárali a zatvárali a namiesto chôdze som neprestajne nadskakoval, nevedel som sa ovládnuť a ani som to nechcel, pretože ten stav bol nesmierne príjemný. Zhlboka som dýchal a hoci mi dokonca prišlo smiešne, že sa n a d ú v a m ako kohút, necítil som ani náznak hanby. Vtedy sa spoza rohu vynoril akýsi človek, postava v tmavom kabáte sa blížila oproti mne neistým krokmi a vo svetle pouličnej lampy som rozoznal zarastené, lesklé tvár notorika. Pred niekoľkými týždňami by som prešiel na druhú stranu ulice, alebo prinajmenšom nasadil neravý krok a s vypätím všetkých síl udržiaval smer v ústrety nebezpečenstvu. Dnes ma namiesto strachu naplnilo štekľivé očakávanie, horúca svedivosť a keď sme sa míňali, jeho oči sa mi placho vyáli. Ak keď bol niekoľko metrov za mnou, uvedomil som si, že ruka

vo vrecku kabáta mám zovretú, že na blažený okamih som sa stal víťazom a že k tomu víťazstvu postačila predstava mojich hánkov ako narážajú do hrčovitého nosa a kľžu po štetinatom líci.

Teraz ľutujem, že som zo strachu pred návykom nevzal nikdy žiadnu drogu, pretože láka ma ten stav prirovnať k tomu, čo som cítil. Svet sa prevrátil naruby ako vrecko nohavíc, ocítil som sa na jeho opačnom póle, akoby svet bola skala, pod ktorou som pridlávený celý život ležal a mne sa teraz podarilo spod nej vyprostiť a postaviť sa na jej vrchol. Mal som zrejme vytreštené oči a otvorené ústa, pretože keď som sa zjavil na nočnej poste, dievča pri telefóne sa mimovoľne odťiahlo od prepážky. Vypýtal som si od nej obálku a pero a keď som do nej vložil list a písal adresu hlavy štátu, rástla vo mne neznáma sladkosť tak intenzívne, že som sotva stihol priložiť päťkerunu za expres a utekal som von, na vzduch, prežívať tú rozkoš osamote.

Dagmar som našiel ráno v kancelárii, mala na sebe znovu sivú sukňu a bielu blúsku, ale pritom vyzerala celkom inak, hoci som nedokázal tú zmenu definovať. Vstala, keď som prišiel, chvíľu sme na seba rozpačite hľadeli a potom som hádam po prvý raz urobil naozaj to, po čom som v tom okamihu túžil. Objal som ju a ponoril nos do jej hustých vlasov, ktoré ešte voňali včerajšou sponienkou.

Vydýchla a pritísala sa ku mne celým telom až po špičky nôh. Stíhlymi prstami mi hladila spánky a poserala mi do očí, keď povedala nežným hlasom plným všetkého, čo sa zmestí do pojmu erotika:

"Bojím sa o teba."

Slastne som odpočíval v náručí jej strachu, konečne sa bál o mňa niekto iný, než ja sám. Festáli sme takto zrutne niekoľko minút, najšťastnejších v mojom živote.

X X X X X

Myslím, že na násilí nie je najstrašnejšie to, že spôsobuje bolesť. Oveľa desivejšie pôsobí fakt, že niekto konkrétny ho vykonáva. Je predsa rozdiel, či mi v meste spadne zo strechy neosobná taška na hlavu alebo ma zloděj prihluší francúzskym kľúčom po temeni. Násilie je prete násilím, lebo je nenáhodné. Opodstatnením jeho existencie, zmyslom a cieľom je obeť. Táto obeť je bezbranná a paralyzovaná nie strachom z bolesti, ale vedomím, že na nej spočinule oko násilníka, chová sa ako myš zasiahnutá pohľadom vretenice.

Ja som fatálne predurčený byť obeťou, ako je iný esudove násilníkom. Nič na tom nezmením. Zašiel som dokonca tak ďaleko, že som sa sám postavil do zorného poľa hadieho oka. Celý život som nehybne čupel stuhnutý strachom, že už už ma obližne ňuchajúci jazyk a Dagmar, tento katalyzátor môjho šíaleného činu ma namiesto vyslobodenia uvrhla do ešte rafinovanejšej a beznádejnejšej pasce.

Strach je spojený s nenávisťou, a ako sa bojím násilia, tak ho aj bezhranične nenávidím. Lenže prakticky každý skutok v tomto prekliatom svete obsahuje násilie. Každý bezprestredný, konkrétny čin, každý fyzický dotyk je násilím a Tudia vykonávajú denne tisíce takých činov. Zrejme aj prete sa medzi mnou a Dagmar napriek všetkému udržala nakoniec vzdialenosť tých dvoch úradných stolov. Škoda.

Ale aj prete, lebo som sa začal znovu báť a vedel som, že muž, ktorý sa bojí, si zaslúži posmech, ale nezaslúži si ženu. A ja som sa začal báť tak, ako nikdy predtým. Hneď na ďalší deň vo mne vypučala predstava konkrétnych Tudií, mužov v sivých oblekoch, o ktorých viem, že sú ich tisíce a chodia nepoznani po meste, stretávajú ich na uliciach nič netušiac. Každý o nich vie, ale je rozdiel vedieť a cítiť. Ja som ich cítil. Šiestym zmyslom obete som tušil chvenie kdesi v diaľke, tušil som, že v pravidelných kruhoch okolo mňa obieha podráždený levecký pes. Čoraz viac ma namáhale chodenie po meste, cesta do práce alebo nákupy, pretože stále častejšie ma prenasledovala predstava konkrétnej ruky, ktorá dopadne na moje plece.

Ale neprichádzali ani po mesiaci. Možno majú svojich psychológov, možno správne pochopili, že môj list je len papierový výkrik bezmocného blázna, ktorým sa zrejme naozaj stávam. Nechajú ma na pokoji, lebo vedia, že zvieracia kazajka môjho strachu sa stahuje sama od seba a že znútra ma zničí sebaapohrdanie.

Za ich mlčanlivosťou som tušil akési porozumenie. Mávli rukou nad mojou slabosťou a vyzušovali ma zo svojich zoznamov. Vďaka som si vydýchol každý ďalší deň, ktorý ma pred vchodom nik nečakal. Na druhej strane z toho vyplývalo, že ma pochovali v archívoch ako posledného červa, popreli moju existenciu jednoducho tým, že na ňu nereagovali a pod tlakom tohto poznania sa trocky môjho sebavedomia rozpadali na prach.

Žil som silou zotrvačnosti po vychodených cestičkách medzi zamestnaním a bytom a jediná Dagner vedela, že sa v mojom živote čosi odohralo, ale tá už dlhšie sedávala obrátená ku mne znovu svojím mäkkým profilom. Hľadieval som z dlhej chvíle na tie tenké krivky a pomaly zabúdal, že som ich mal pod prstami. Dni sa zliali v nekonečné očakávanie zlého a čas som rozoznával len preto, že vrese stranhu na mojich pleciach ktosi vytrvalo dosypával. A počasie sa zmenilo. Chodil som v tieni popri múroch a s lútosťou melanchóliou si prezeral duchaplné šaty na opálených dievčatách.

Jedného dňa som sa vracal z práce a pred našim vchodom som uvidel stáť cudzie auto, práve z neho vystúpili muži a zmizli v dome. Podlomili sa mi kolenná a roztriasla brada, nemohol som sa to, celkom neovládateľne mi cvakali zuby a že som ostal stáť, za to vďaka masívnej bráne, o ktorú som sa opieral. Keď potom vyšli sô susedom z tretieho poschodia, ktorý je vedúci samoslužby a každý vláčil na pupku debničku piva, začali mi nezadržateľne tiecť slzy, plač ma drgloval, ako keby mi niekto cudzí zlostne buchával do chrbta. Otvoril som tú bránu a vošiel do neznámej pivnice, tam som si čupol do kúta a ponížene odovdal tele svojím vnútornosťami.

Jochan odviezol do Hamburgu parádajky pre Angličanov a brucho svojho kamiónu naplnil balíkmi ich čistej vlny. Čakal som ho na parkovisku pri Kútoch, kde píjava svoju obedňajšiu kávu. Mal na sebe obnosené fife a tričko Yaleovej univerzity, radostne ma potľapkal po leci a povedal:

"Neboj sa, Jochan te zariadi."

O dve hodiny som už ležal medzi balíkmi naveňanej vlny a odevzdal sa osudu, ktorý si tak čudne zahral, keď skrížil moja cesta s Jochanom. Hlboké vrčanie motoru mi preniklo do kostí, napchal som si maličky do uší a skrútil sa do klobka, želel som si, aby som sa už nikdy nemusel pohnúť, aby som zanikol takto poležiačky v mäkkej vlně a luxusnej vôni. Báľ som sa, že moja hrôsa vysielala žiarenie, ktoré colníci svojím neobvyklým inštinktom zachytia, ale zároveň, ako to už býva, pretože strach je záhadne spojený s túžbou, zároveň som aj chcel, aby ma našli, aby už bol raz koniec. Aby som sa ocitol v rukách, ktoré o mne síce nemilosrdne, ale zato s konečnou platnosťou rozhodnú.

Stratil som predstavu o čase, máčal som anglickú vlnu svojím potom a keď ma oslepilo šikmé slnko, mal som pocit, že sa únavou preborím do stredu zeme.

"Vstávaj, amigo," vykrikoval Jochan, škeril sa strašným úsmevom a ťahal ma z perín. Stáli sme na diaľnici, okolo svištali lesklé mercedesy a Jochan ma objímal.

"nech žije dobrodružstvo," volal a tancoval na jednej nohe, lebo na druhej kríval. Radoval sa tak nádherne, že na mňa padla črtivá depresia. Poskakoval sa a nctal ako černosť, ktorých pestrieľal, plieskal ma po chrbte a seba po stehnách, nakoniec skočil do kabíny a otočil gembíkom aparátúry, odkiaľ sa na mňa vyrútila Tina Turnerová.

Vydržal te polhedianu, keď pomaly začímal chápať, že čosi na mne nesedí. Stíchol a skúmaivo na mňa hľadel, potom prišiel ku mne, vzal ma okolo pliec a heveril:

"Nix machen, amigo, nix machen." Do ruky mi strčil svojich päťdesiat dolárov, šťuchancoz ma posetil k odpočívadlám,

otrčil mi palec a odchádzal pozpiatky odo mňa. "Good luck, amigo," vykrikoval, keď bol pri kamiónu, "Angola, Angola!" Zatrúbil ešte sonerným klaksónom, ovalil na vráčnom čierneho dymu z diesela a zmizol.

Sušivé húfy linuzín ožarovalo nezmenené slnko, obrovské, červené a príjemne teplé mi s tým istým gyčovitým dymom tvrdilo, že všetko je v poriadku, ako sa mi to snažilo nahovoriť aj doma. Prítom som cítil, že všetkými bunkami mi ako jedovatý plyn preniká sloboda. Neomylné som zaňuchal jej neznámy pach a klesol som na lavicu. Spomenul som si na Dagmar a spe-medzi toho nekonečného radu ľudí a vecí, ktoré nechcem a ktorých sa bojím, zatúžil som po jej náručí.

Sterilne čistú krajinu, lesklé autá, ešte aj farba a uvoľná hmota lavice, ktorá ma držala, všetko bolo iné a cudzie. Vyčerpané som si ľahol a zavrel oči. Lenže namiesto odpočinku sa mi za viečkami zjavila moja vlastná vyškerená tvár, smiala sa, posmievala sa mi tak nãkazlivo, že aj mne zamykalo kútikmi úst. Rýchlo ma to prašilo, keď som si uvedomil, že táto pekná a ľahostajná krajina ma nechá, ak neurobím stovky, tisíce konkrétnych, neznesiteľne účelných činov, že ma nechá zemrieť. Prevrátil som sa na brucho a zahryzol sa do pãste, pretože sa mi odrazu zachcele si sadnúť a zavýjať. Zavýjal by som tak dlho, kým by sa niekto nezľuteval a nezaviezol ma do blãzninca. Pretože zemrieť nechcem, smrt' je ten najťažší čin, ktorý z vlastnej vôle nikdy nezvládnem, ktorého sa bojím zo všetkého najviac. Škoda. Keby som sa nebál smrti, dnes by som už bezpochyby nežil.

467

Hana Ponická:

H o d i n a B r a t i s l a v y

25. 3. 1988.

Na manifestáciu som nemienila ísť, okolo 17. hodiny v deň jej konania sa rozpršalo, náhlila som sa domov z mesta Hviezdoslavovým námestím k stanovištu autobusov pod most SNP. Tak som uvidela posledné prípravy k manifestácii, ktorá sa mala započatť o hodinu, to znamená o 18. hodine, a skončiť o 18,30. Pred kostolom Notre Dame i pred Národným divadlom boli už zástupy, zrejme jadro manifestačného zhromaždenia, lebo údajne od kostolíka mal sa pohnúť sprievod občanov katolíckeho vyznania na obchádzku námestím okolo parku so sochou básnika nad vodotryskom.

Na manifestáciu veriacich a ich priateľov sa očividne pripravovali aj strážcovia verejného poriadku, zaplnili chodníky i širšie priestranstvá medzi nimi: a nielen oni! Kol dokola parku krúžili neustále v hustom zorenení ťažké nákladné vozidlá Dopravných podnikov mesta, Technických služieb, Verejnej bezpečnosti aj iných podnikov, zapĺňali vozovku na všetky štyri strany tak, že ledva pomedzi ne tu i tam dakto ešte prebehol, aby prešiel ta, kde zástup veriacich hustol v dav. Bol to bizarný obraz: ešte bolo ďaleko do zotmenia, ale už všetko bolo rozsvietené, a vody sa dosť šudilo z nebies, ale vodu chrlili na dlažbu aj striekacie spravy vozidiel spod predných náprav.

Na stanovišti pod mostom Slovenského národného povstania bolo už tiež hotové zhromaždenie - ale z ľudí, čo na nástupištách čakali na autobusy. Čakala som s nimi temer polhodinu i ja, šomrali všetci, čo za prevrat, prečo až toľko policajtov, vozidiel, striekačiek na nejaký nábožný sprievod veriacich? Vraj ani mnohé vlaky dnes už do Bratislavy nedošli, a stredoškólakom v školách povedali, že ten, čo pôjde na manifestáciu, bude zo školy vylúčený, a vysokoškólakov už od štvrtku vyslali domov na víkendy - kto sa tu čoho až natoľko bojí? Autobus nešiel nijaký ani z Petržalky ani do Petržalky, šomrali niektorí, že už ani Angeliku nevidia, lebo ochvíľu, presne o 18. hodine, začnú ju vysielatť v televízii. Videla som i ja, že pokým sa manifestačné zhromaždenie neskončí, ani autobusy nebudú, rozhodla som sa ako väčšina čakajúcich vrátiť sa, odkiaľ som prišla - na námestie.

Policajti a ich druhovia v civile sa ešte hustejšie než pred polhodinou rojili po chodníkoch, začali upozorňovať ľudí, zazerali na neposlušných, aj mne jeden sekol, - čo vraj nejdem domov. Ledva som sa zdržala, aby som neodsekla: - A ako? Pre vašu parádu ani autobusy nechodia!

Mohutné, počas pomalej jazdy žmurkavo blikajúce ťažkotónážne vozidlá pestrých farieb, vyľigotané od dážďa, jazdili ešte tesnejšie pri sebe ako pred polhodinou, jedno za druhým, jedno pri druhom stále dokolečka dokola, veru by už nik nebol medzi nimi prešiel k divadlu, usúdila som, že asi ani sprievod nebude mať kde ísť, na to spravili tú hustú veľkoprehliadku vozidiel. Chytil ma príslušník Verejnej bezpečnosti za rameno, práve keď som zabočiac z námestia do Strakovej ulice chcela vyjsť do prvého domu hore k rodine, že odtiaľ z balkóna všetko najlepšie uvidím. Do domu nepustili policajti ani stáleho obyvateľa bytu v dome, lebo nemal pri sebe legitimáciu, len tak z domu kamsi odbehol, prostovlasý a bez kabáta musel hľadať záchyľu pod inou strechou, zavreté všetko, už len "u fašistov", ako nazýva naša mládež cukrárničku-kaviareň v budove Zväzu protifašistických bojovníkov, sa svietilo. Mňa už nepustila policajtská paža nielenže do domu, ale ani späť na námestie, viedla ma krátkou priechodnou uličkou Strakovou k hornému ústiu priechodu, tam už kordón strážcov a vozidiel nepúšťal nikoho k námestiu, dala som sa im posožiť i ja mimo priestoru možného úniku - do staromestských uličiek. Ešte som prešla i celou Leningradskou ulicou, ale všade priechody zatrasené, na križovatkách kordónmi, na uzamknutých bránach pred dvorovými priechodmi cez Leningradskú na námestie ešte aj reťazami. Po uličkách starého mesta nás chodilo dosť, okrem skupín veriacich, poznateľných podľa zvlášť disciplinovaného chovania a súdržnosti v skupinkách, aj obyčajní chodci, prizerači.

Zastala som si k takej skupinke pred predajňou Luxus, pred nami na pár krokov stála pred budovou vydavateľstva Slovenský spisovateľ skupina príslušníkov VB so svojimi vozidlami, hneď pri nich pred bulharskou predajňou dve skupiny chlapcov a dievčat pod dáždňikmi, naľavo od policajnej záterasy pri bohatých výkladoch slovenskej literatúry zhlukovali sa nepokojní, pokríkujúci mladší ľudia, na ktorých - nevedela som prečo - z oblokov činžových domov vyzierajúci diváci pohoršlivo pokríkovali tiahle "fuj, fuj, fuj". Vytušili, že sú to nejakí nahuckávači, rozplameňovači? Chasa, podpierajúca stĺpy a výklady budovy Slo-

venský spisovateľ, sa upokojila, stíchla, už len raz zavolela "Nech žije Sloven", a bol pokoj.

+ + +

O 18. hodine presne zapálili si dve skupinky veriacich manifestujúcich dievčat i chlapcov pred nami /chrptom k bulharskej predajni/ sviečky a niečo si nad nimi šepkali. Chránili si svetlo sviečok, krytí odhora všetci dáždňikmi, ešte i dľaňmi. Od blízkeho námestia zaznel rozšírenou priechodnou ulicou k nám spev, a hneď nato húkanie, pískanie, šplachot a neviem čo ešte - kakofonickú ostrú zmes zvukov sme zrazu prestali vnímať pod náporom nového vtieravého zvuku: od Rolandovho námestíčka nad nami prenikavo zahúkal klaksón, prudko sa prirútil uzunkou vozovkou pešej zóny Rybnej brány bachratý autobus, prudko zabrzdil pred nami, odskočili sme v poslednej chvíli k múrom. Z autobusu sa vyrobili v priehľadných prilbách, s veľkými hrsnatými štítmí pred trupmi neznáme mužské bytosti, akoby z nejakej inej planéty, nebolo na nich miestečka, ktorým by sa ich pokožky boli trebárs len vzduchu priamo dotýkali, takí boli celí uzamknutí do svojho skafandru; a ich tváre i pohyby neravé púšťali strach: kto sú čo sú čo chcú? Obleky polovychádzkové polopracovné, dvojdielne, kabátik na gombíky ku krku - vojaci to nie sú, veď niektoré medzi nimi ani na 18 rokov nevyzerajú, do radov ľudových milícií sotva patria, tak kto sú a čo zač? Ľudia si šepkali, nejaká špeciálna, špeciálne prevychovaná vycvičená jednotka, aj naznačovali skade.

Zoradení do dvojstupu odpochoďovali ráznym ťažkým, dunivým krokom Leningradskou ulicou nadol i nahor, a zase nahor nadol, tak pochodovali a my sme si vždy vydýchli, keď sa od nás vzdialili, a vždy sme mali tenko kdesi, keď sa k nám blížili.

Pomaly bude aj pol siedmej, pozrela som na hodinky, sviece dohoria, ľudia sa rozídu, vozidlá odjachajú. Pozrela som na obe skupinky dievčat i chlapcov oproti, stáli pod dáždňikmi s horiacimi sviečkami bez hlasu, ticho manifestovali, smi chasa naľavo od kordónu nepokrikovala, v priestore našej križovatky zrejme bolo všetko neporovnateľne pokojnejšie než na Hviezdoslavovom námestí, kde nie dvadsať, ale možno i dvetisíc veriacich už manifestuje postojáčky, obklopených nespočítateľnou silou polície, prízeračov, pozorovateľov, vozidiel i striekačiek. Veď to aj znovu bolo počuť k nám, zmes zvukov striekacej spravy, vrčanie vozidiel, ľudských pokrikov i nesnámo čoho ako nehmatná, ale celým

námestím cez priechody až dovnútra rozplazená améba doliehal i k nám. Ale u nás ďalej pokoj.

+ + +

Iba keď tu pár minút pred 18,30, tesne pred časom ukončenia manifestácie, zastane v dvojestupovom pochode zrazu ako na rozkaz špeciálna jednotka, vrhne sa na tých ani nie dvadsať mladých veriacich, ticho manifestujúcich pred bulharskou predajňou, a zovrie ich polkruhom svojich útočiacich tiel, vráža do nich štítmi, tlačí ich k VB vozidlu a zdvihne i opendrekované paže, bije po hlavách zhora. Kričí celá ulica, najprv z oblokov nad nami, potom i z chodníkov: - Bijú, bijú ich, nič im nerobili, došliapu ich, mlátia ich, fuj, fuj, fuj! Nevidíme už sviečky, ani hlavy, dáždníky, postavy, nič nevidíme z dvoch skupiniek dievčat a chlapcov, ktorých som mala stále pred očami, s hrôzou sledujem brutálny atak tiel a štítov špeciálnych útočníkov, či nemienia svoje obete celkom značknúť o blach pristaveného vysokého vozidla, ale nemôžem vidieť, či ich, sprešovaných, do voza vyhodili, alebo čo iné s nimi spravili: niekoľko z útočníkov špeciálnej jednotky obrátilo sa už proti kričiacej ulici, kričím ešte i ja s celou ulicou, kričime všetci už len fuj, fuj, fuj. Štítý pred sebou, vykročia špeciálni v bielych helmách proti nám, zachráň sa kto ako vieš, roztrasená vbehla som i ja do najbližšej brány, ani neviem ako, iba keď už čupím pod schodmi starého domu, ktorého obyvateľ, nájomca bytu už 50-ročný, vykľadá, aký toto bol dom kedysi, poriadok všade, ešte i pod schodmi, - dnes? Bordel všade! Nik za nič nezodpovedá, pustne všetko!

+ + +

Ani na námestie ani k mostu SNP nás stráže ešte ani o dvadsať minút nepúšťali, boli sme usmernení veľkou okľukou popod Michalskú bránu nahor k inému stanovištu autobusov. Ulica Pod Michalskou bránou jedna rodina, ľudia s ľuďmi, človek sa nebál človeka, hovoril každý, čo si o všetkom myslí, a hovorili i tí, čo prišli od iných strán s nákupnými taškami, celí vystrašení, že vozidlá Žiguli VB cez chodníky pod arkády Manderláku aj pod spojovací pavilón medzi dvomi Priormi do ľudí vrážali, aj na nástupištiach pri električkách - a nejaký Žiguli VB voz aj pred hotelom Kyjev vrazil do skupiny Juhoslovanov turistov, takže trma vrma bola i tam, kde nebola manifestácia, kde sa ľudia len ako inokedy s nákupmi premávali..., ledva odskakovali od tých vozi-

diel, mohlo sa stať, že sa niektorým ani nepodarilo, bože, čo sú toto za časy ! Ulice, už roky a roky vo večerné hodiny pusté, nevlúdne, zastrešujúco mĺkve, zrazu šumeli ľudskými hlasmi, hýbali sa ľudskými krokmi, zvučali smiechom, lebo zato napriek všetkému, čo sa v predvečer okolo Hviezdoslava a pred Národným divadlom zbehlo, i niečo osviežujúceho, nádejného padlo na národ, pohnaný poza korďóny na obchádzku ďalšími okľukami k autobusom.

O nejakú hodinku, už v teple a suchu a hlavne v klude, zapálila som si televízor - a tu čo nám nepriniesla Československá televízia vo svojich správach zo sveta? Manifestáciu v Paríži! Neprehľadne dlhý sprievod tichý i sem tam hlasnejší, ale nikým ničím nerušený. A k obrázku komentár, že by lepší ani komentátor z čias studenej vojny a nevinných obetí nepriniesol. Netajím, rozburilo ma to nesmierne, a tak sa pýtam: to nás už až za takých blbcov, baranov považujú, až tak nami opovrhujú, pche si bol, pche si a pche budeš, len my hore sme čo sme a všetko môžeme, ale ty kuš, dívej sa s vďačnosťou i na obrázok, ktorý ti ukazujeme, a myslí si čo chceš, kašleme na to, čo si myslíš, čo cítiš - natoľko sú bezuzdní vo svojej svojvoľnej panovitosti, že práve dnes a ako naschvál práve po takých brutálnych atakoch na bezbranných pokojne manifestujúcich veriaciach občanov nám otrčajú práve takéto obrazné, dokumentárne dôkazy o tom, ako v iných, neďalekých európskych krajinách občania manifestujú a ešte i pochopujú, a nik ich za to nezráža a nezaráža sa do nich štitmi ani vozidlami ani chrličmi vody a nerozváža ich sprešovaných na nočné výsluchy?

A nám srdce ešte zdívene bije od strachu, keď sme na mlátiacich násilníkov, vycvičených, špeciálnych, i my zakričali s ulicou: "Fuj, fuj, fuj!" ?

/Fragment-K/

Odkaz Jana Patočky a naše dluhy

Úměrně s počtem let, uplynulých od smrti Jana Patočky (1.6.1907-13.3.1977), roste i obecná úcta k jeho dílu.

Loni (při dvojím kulatém výročí) jsme obhlíželi jeho mnohotvárný odkaz už mnohem celistvěji: podobně jako u T.G. Masaryka, nikoliv jen se zřetelem k napsanému slovu, ale i k vykonaným skutkům. Přesto, zdá se, časový odstup není natolik dostatečný, aby všemu byl přisouzen i náležitý význam.

Tak třeba o Patočkově učitelské činnosti se sice už předlouho mluví a píše s největším uznáním, nicméně určité její polohy nebyly, domnívám se, ještě sdostatek zdůrazněny. Míním tím zejména samozřejmost, s níž Patočka po nuceném odchodu z fakulty na počátku padesátých let ve své učitelské činnosti bez jakýchkoli rozpaků pokračoval dál: k žádné podstatné změně ve studijním provozu nedošlo, většina důvěryhodných posluchačů byla závčas vyrozuměna, kdy a kde se přednášky, resp. seminární konzultace budou nadále konat, takže objektivní následky mocenského zásahu se omezily vlastně pouze na změnu působiště, a ta měla na úroveň výuky dokonce i určitý blahodárny účinek: vytratil se pocit nejistoty a naopak čínorodost posluchačů se začala, zřejmě vlivem domácího prostředí, úspěšně rozvíjet, diskuse byly živější, kurážnější, uvolněnější.

"Patočkova univerzita" trvala celé čtvrtstoletí, s částečnou výjimkou krátkého období kolem roku 1968, kdy si pan profesor odskočil "do struktur" jako vysokoškolský učitel. Avšak po této epizodě se bez jakéhokoli šumu v soustavné výuce pokračovalo dál, jen s tím rozdílem, že v seminářích stále přibývalo bývalých odpůrců; tak tomu vlastně bylo už od přelomu padesátých a šedesátých let, dokonce mnozí bliženci vyhazovačů z poumírové doby se časem stali nejen Patočkovými "seminaristy", ale později do značné míry i jeho následovníky.

Výsledek je tedy impozantní.

Za tím ovšem stojí tisíce a tisíce hodin naplněných nezištnou "drobnou prací". Počítáme-li, že pan profesor věnoval výuce týdně průměrně šest hodin, navíc s přípravou (jež byla vesměs nanejvýš pečlivá) a osobními konzultacemi (které nikdy bez závažného důvodu neodmítl), docházíme k čtyřmístným položkám; takovéto šichtovací počty jsou sice hluboce pod úrovní zesnulého profesora, bohužel nikoli pod úrovní doby. "Kolik mu to mohlo jinak vynést!" děsí se rudý měšťák. "V kolika statích, studiích a monografiích se mohl namísto toho seerealizovat," přizvukuje mu tentokrát, byť jen v duchu, nejedna

Významná Tvůrčí Osobnost.

Mimořádný význam tohoto počínu by ovšem neměl uniknout žádnému odpovědnému vzdělanci, neboť výsledky Patoškovy dlouholeté soukromé činnosti na výchovném poli představují v "pustnoucích zahradách" našeho současného kulturního a duchovního života jedna z mála kvetoucích záhonů, téměř nedotčených okolním marasmem.

Přítom zmiňovanou pustotu nelze klást za vinu toliko režimu, to by byl krátkozraký, zhubný alibismus. Nikdo nemůže čekat od kozla, byť obdařeného tou nejhonosnější akademickou hodností, že bude s úspěchem vyučovat koloraturnímu zpěvu. Rozličné žaloby a kritiky na toto téma jsou sice oprávněné, ale vposledku vyznívají s prozínutím nemístně. Povážlivý pokles humanitní vzdělanosti a růst bílých skvrn se sice často celkem pečlivě zaznamenává, méně často lze však zaznamenat úsilí, jak z něho vyvodit důsledky, to jest např. čelit mu prakticky právě onou "drobnou prací". Do doby krátké euforie před Gorbačovovou návštěvou spadá jedna malá příhoda: při rozhovoru na téma uvolnění v Čechách si povzdechl jistý bývalý vysokoškolský pedagog, vykázaný ze svého působiště po r. 1968, jak rád by ještě šel vyučovat na fakultu, alespoň prý ty dva tři roky, co mu chybějí do důchodu; snad by tím mohl svým skromným dílem přispět k nápravě škod, způsobených patnáctiletou (prozatím bohudík nikoliv bezvýhradnou) devastací humanitních oborů.

Příliš mnoho času bylo věnováno zármutku nad utrpenými ranami, úvahám o bezvýchodnosti živobytí na smetišti dějin a hledání ztracených možností individuální seberealizace. Zatím plynula léta a dnes už lze nebezpečně často slyšet pochmurná zjištění, že ten či onen špičkový pracovník nebo znalec nemá následovníka, že ten či onen obor, ještě před dvaceti lety kvetoucí, není schopen vyprodukovat víc než (pod)průměrné "účy", že takový nebo onaký úkol není komu zadat, neboť poslední kompetentní odborník zemřel, atd.

A právě z tohoto neradostného bodu naší skromné úvahy lze a c o n t r a r i o dobře zažít i dosah Patoškova působení. Nic z řečeného totiž neplatí o současné české (nezávislé) filozofii. Tam se neshledáte s nedostatkem mladých zájemců o obor, ani s nedoučeností, jinde pohřbichu už bezmála běžnou. Pramení příprava je na výši, krok s evropskou produkcí je udržován, a dokonce ani ta pověstná mezera ve vzdělání i n p u n c t o klasických jazyků tady nezeje, výjimkou není ani zběhlost ve staré řečtině.

Co totiž pan profesor naučil své žáky, t.j. chápat vzdělávací práci jako spolehlivý pilíř naší continuity (zvláště je-li společenství ve stavu nouze), v tom se už s naprostou samozřejmostí dnes pokračuje dál, dokonce se s uznáním píše o "pražských filozofech".

Avšak na světě není jen filozofie. Je i historie, sociologie, politologie, politická ekonomie, je i myšlení jako takové, myšlení nové, tradiční a myšlení vůbec, tak potřebné k životu pro každou jazykovou pospolitost. Přitom poslední generaci, schopné kvalifikovaně zaplnovat bílá místa ve větším měřítku a vést své následovníky k odborné práci, přiměřené našim slavným (nebo alespoň lepším) tradicím, je kolem šedesátky až sedmdesátky (její jádro tvoří pověstní středňáci z osmašedesátého roku). Pak už následují drobné skupinky, spíše osamělci, ale i těm většinou táhne na čtyřicítka, i více. A po nich?

Až jsem se zalekl té zlověstné pomlčky s otazníkem hodné spíše patosu Kasandřina. Položil jsem tedy třem studentům humanitních oborů (23, 22, 19) s průměrným prospěchem 1,2 až 1,5 a s obstojným rodinným zázemím (včetně zájmu o nezávislou kulturu) pět otázek, a to: 1) kdo byl v r. 1968 u nás předsedou vlády, 2) kdo to byl a je Ota Šik, 3) co víte o Miladě Horákové, 4) co víte o Katyni, 5) o tzv. moskevských procesech. Z patnácti odpovědí (3x5) byla jedna správná a dvě částečně správné. Patočka by asi řekl: "Ale páni kolegové, na to byste se měli trochu podívat, vždyť o tom tak zajímavě psali... (následovala perfektní bibliografie) ... ale vlastně počkejte, já bych tady... (následoval pohyb pro příslušný pramen do knihovny)... snad by vám to pro začátek stačilo... (následoval by doplňkový orientační přehled po problému)".

Sice ještě není pozdě, ale už se dost připozdívá. Možnost naplnovat Patočkův odkaz však i v tomto směru zůstává doposud otevřená.

(Psáno pro čtenáře Obsahu,
PARAFu a časopisu Z bloku
a ze zásuvky

D N (Deziderius Neveselý)

108

Jakešova iniciatíva

M.K.

Aj keď s. Jakeš o to možno vôbec nestojí, úprimne oceňujem jeho iniciatívu na vytvorenie pásma dôvery, spolupráce a dobrých susedských vzťahov v našej nárazníkovej oblasti. Počúvam zlomyseľné poznámky, že si tým chce založiť svoj image európskeho štátnika a odpovedám: to je dobre, lebo je to k prospechu našej veci. Takto budovaný image mu zo srdca doprajem. Aj mne záleží na tom, aby sa tejto republike na druhej strane Európy dôverovalo, aby nás brali ako plnohodnotného partnera hospodárskej a kultúrnej spolupráce, aby naše susedské styky prešli od vykrikovania cez plot a chladné zdvihnutie klobúka k najrozmanitejším formám vzájomnej susedskej tolerancie a výpomoci, vzájomnej plnohodnotnej komunikácie, vzájomného spoznávania sa nielen cez plot, ale jeho čo najhojnejším pokračovaním. Kto by u nás o to nestál?

Vec má však, zdá sa, nejaké háčiky?

Keď si ochcem suseda odnaproti získať, dosiahnuť, aby mi dôveroval, aby ma vpúšťal do baráku a dal sa aj sám pozvať, musím ho najprv presvedčiť o tom, že som mu solídny partner, že sa u mňa nemusí báť podrazu a že sa so mnou nezhodí. To sa však nepozná podľa toho, ako sa správam na ulici, ako sa zdravím s ostatnými baráčnikmi, ako hladkám psa pani Mráčkovej. Sused odnaproti mi predsa vidí do záhrady, počúva moje kuchynské reči. Robí si svoj obraz o mne predovšetkým podľa toho, aký som doma, za svojím plotom. Ak doma mlátim manželku, kopem do vlastných mačiek, grobiánim deckám, ak mám na dvorku bordel a záhradu spustnutú, ak mu smrdím svojimi splaškami, nemám mnoho šanci, že ho získam pre rozvinutejšie a srdečnejšie kontakty.

Ak mi na tej vzájomnej dôvere, spolupráci a dobrých susedských vzťahoch naozaj záleží, musím teda najprv prestať so zatváraním svojej ženy a detí do kurníka, s trýznením svojho psa na reťazi hladom a s poobedňajším prdením na zápraží. Musím sa najprv vyrovať susedovej úrovni, jeho statusu, dosiahnuť také rodinné pomery a také poriadky doma, aby som v susedových očiach získal primeranú vážnosť a úctu, aby som mu stál za to, baviť sa so mnou.

Akosi podobne by to malo vyzerat aj v tej medzištátnej rovine susedstva. V tomto - myslím si - treba Jakešovu iniciatívu dotiahnuť do konca. Vlastne - do začiatku.

Napísané 18.3.1988 - teda ešte pred potlačením bratislavskej katolíckej demonštrácie.

Jana Příbíková:

R O D Á C K É V A R A D Ě R O

Po dvaadvacet večerů a po dvaadvacet dopolední /reprízy/ podléhal českomoravský národ, možná i slovenský, na počest 40. výročí Vítězného února celonárodnímu masochismu - sledování televizního seriálu "Rodáci". V televizi spočítali, že se tím duševně trýznilo osm miliónů diváků, takže šlo vlastně jen o národní polovinu - zřejmě po odečtení dětí a duševně zdravých jedinců. Při besedě s tvůrci seriálu nám televize předvedla tři hromádky písemných ohlasů: bezvýhradně kladné, v největší kladné s výhradami, a ta nejmenší obsahovala ohlasy bezvýhradně záporné, až invektivní. Jestli těch dopisů bylo pět set, bylo to moc, ovšem na vzorek mínění osmimiliónové veřejnosti zřetelně málo.

Zástupce Svazu protifašistických bojovníků zlehka zaproteštoval, že měli tvůrci konzultovat scénář s jejich odborníky, pamětníky a s odbojovou dokumentací, a redaktorka závodního časopisu Lustrář pochválila na seriálu všechno, protože prý na okupační dobu ráda vzpomíná - bůhvíproč, asi byla kolaborantka, ale to zas tak stará nebyla. Nejvíce se jí líbily "ty posuny v myšlení lidí", čímž očividně fandila klouzáctví. Tím tedy uhodila na hřebík, jelikož jsme svědky těch posunů i po celých dalších 40 let po Únoru hlavně v myšlení komunistů, a poněvadž spisovatel Matějka údajně chystá pokračování seriálu od Února po dnešek, máme se na co těšit.

Závodní redaktorka Lustráře dále vyřídila televizi i divákům vzkaz jistého českého pracujícího, že film "Rodáci" byl nejlepší, jaký o dobách nacistické okupace viděl. Tvůrce i televizi to potěšilo, a protože osmimiliónové publikum zaslalo omezeně zanedbatelně malý vzorek zcela záporných ohlasů, dá se předpokládat, že tvůrci seriálu budou kanonizováni jako trucpodnik k církevní kanonizaci Anežky Přemyslovny.

Režisér seriálu Jiří Adamec projevil bolest nad svými tvůrčími neúspěchy, porovnal je s Beethovenovými, a divákům, kteří měli k jeho práci výhrady, se omluvil. Nicméně trval souhlasně s autorem Matějkou na východiscích a stanoviscích, s nimiž k práci přistupovali, a oba oznámili, že by to podruhé neudělali jinak. Však taky na to natočení dvaadvaceti dílů měli jenom

čtrnáct měsíců, jeden tank a jeden pancéřák, a žádné socialistické maloměsto nebylo ochotno nechat si roztřískat na rynku fasády, tak se s tím mohli víc nadělat, žejo. Představitel odbojářů se s tímto odůvodněním smířil.

Oč tedy vlastně šlo? - Na rabulistické falšování české historie ze strany fašistů a komunistů jsme navyklí už z časů hlubokého míru, tedy od dob první republiky, takže by nemělo jít o nic. - A tak jde právě o to, nezvyknout si na ten návyk. Aby neměl pořád platnost epigram Stanislawa Jerzyho Lece:

Zdali vlastenec jsem já?

Přijde na to, kdo se ptá.

Je-li seriál "Rodáci" určen pro export, začne nám svět závidět, jak jsme se za druhé světové měli, a vůbec se nebude divit, že je Československo v 80. letech cugrunt, neboť v seriálu snad není jediná epizoda, v níž by se nechlastalo. Nezmění-li autor Matějka svá východiska ani v pokračování seriálu, jistě se dočkáme scény, jak Petr Vitásek se štamprlí v ruce nadšeně podepisuje souhlasné rezoluce k popravám soudruha Slánského, trockisty Kalandry a Dr. Milady Horákové, pak se mu posune myšlení a uvidíme ho návrat půllitrem soudruha Dubčekovi o 1. máji 1968, po dalším posunu si stříhne autogram na pozvánku bratrských vojsk ku pomoci, až ho posléze spatříme jako odulého stranického aparátníka, který ve svých šedesáti letech sleduje v protialkoholní léčebně televizní reportáž z pražské zóny, kde lid glázně beseduje se soudruhem Gerbačovem. Petr Vitásek se šťastně uzdraví jako vždy, superman jeden, a vrhá se pln elánu do perestrojky.

H o ř k ý p l o d v š e h o z l é h o

" V modrý strom rostu/ přátí si/ hořký plod/ všeho zlého." Toto vyznání vyslovil Josef Kainar v závěru své básně Dýmka. Nabídl tím klíč k porozumění některým tónům své básnické prvotiny Příběhy a menší básně /1940/ i situacím, ze kterých se rodily verše jeho dalších sbírek, především sbírky Osudy /1947, obsahuje verše z let 1940-43/, ale také Nové mýty /1946/.

Nabídka je poněkud okázalá, a snad i proto nebyla vždy přijímána vážně. Přičinil se o to také básník sám. "Já jakž takž chápu podhoubí rilkovštiny," prohlásil později v básni Fantazie ze sbírky Veliká láska /1950/, to jest v období svého přilnutí k socialistickému realismu. Čtenářům starších Kainarových textů to znělo jako jakési poloviční a dodatečné přiznání, že jeden z básníkových uměleckých učitelů nebyl ten pravý. V básni Teorie z téže sbírky si Kainar postěžoval, jakou divnou teorií prý na něm kdysi zkoušeli: že básníka s každou básní ubývá. Naštěstí prý může být pravda i opačná: " Píšeš o lidech,/ pro ně a s nimi - stále přibývá tě./ Koptáš-li ovšem verše o sobě,/ o té své záhadné a čiré osobě - / pro všechny věky/ shoříš svatosvatě."

Za protektorátu psával Kainar o sobě hodně často. Shořel tím ve vlastních očích, totiž v těch, které mu narostly po válce?

V básni Jeseník ze sbírky Český sen /1953/ se přímo obvinil z literátství, i když trochu v jiné souvislosti: šlo o dávnou lásku, která se "znelíbila životu a zemi". "My podle knížky veršů jsme se milovali,/ s falešnou falší,/ s krutou melancholií,/ a samé ,nechápeš',/ a samé ,ne'a ,snad', - / když herci mladinci se textem opijí,/ je líp se nedívat."

✱ " Přátí si hořký plod všeho zlého" - je to pouhé herecké opilství textem? Koketoval Kainar se zlem, nebo s ním byl znám důvěrněji?

Vstupní báseň Osudů je Knihovna. Ten, kdo před ní sedá a touží, "aby poznali mi/ podle hřbetu mého,/ co jsem zač", je hrdina pramálo knižní. Nejkrásnější básně Osudů rostou z plebejsky vzpurného, drsného odstupu od vzdělanecké "stojaté vody". Látky těchto básní bývají sice jakoby přejaty z knih, ze světa bibliického nebo uměleckého, ale básník, který je "čte" a vykládá, prožívá ty příběhy po svém. Látky volí kuriózní i vžitě, interpreta-

ce je však vždy nezvyklá a zdůrazněně subjektivní: překvapuje zvláštním, neobyčejně pronikavým smyslem pro zlá hnutí v člověku.

Na počátku těchto hnutí je hořkost. Pan hrobník, jehož celoživotní díla - hroby - puknou v den soudu "jako břítška kytar", vystupuje v básníkově vizi "hořký jako kaštan". Navíc se však i zlobí. Také básník zná tuto hořkost a zlobu: "Ach já vím co je to./ Já též jedné noci/ místo srdce svého/ hořký kaštan měl."

Pointa básně Tis spočívá v doslovení "orlojové" metaforu: " Má prasklé pero nadějí,/ co ve mně sní tu dole.// A cítím, že mi do duše/ teř polehounku sáhly/ zlé ruce/ mistra Hanuše."

Vnitřní poranění lyrického hrdiny jako by bylo důsledkem jiných vnitřních poranění jiných lidí nebo snad dokonce poranění světa. Podvedený slepý mistr Hanuš ze staré pověsti záměrně porouchal stroj orloje, který měl opravit. Pomstíl se prolhaným městským úředníkům, svou pomstu však uskutečnil na mechanismu, který "sám" za nic nemohl a jehož byl sám tvůrcem.

Takto složitý a rouhavě zpodoběný bývá u Kainara i Bůh: Jako by věděl, že jeho stvořenci nejsou a nebudou šťastni. Přál si dokonce jejich neštěstí? Nesou v sobě úraz, poškozění, zmrzačení nebo "znetvoření"; to je sice výraz pocházející až z Nových mýtů, ale i k Osudům dobře přiléhá.

Kainarův Adam si uchovává zážitek ráje jako poznamenání, které ho odsuzuje k nekonečnému hoři.

Neomove marné čekání na holuba zvěstujícího pevninu je provázeno krutým obrazem "hlouběji rozchlípených" psích pysků.

Lazar a jeho dvojeneč, malý chlapec listující si ve svaté dějepřavě, a s nimi i jejich příbuzný básník prožívají s nechutí perspektivu vnuceného návratu do nevlídné skutečnosti: " Jako Lazar nenávidí."

Skutečné vztahy se odehrávají jen ve vysněných krajinách, jimž se "nic tady na světě/ [...] nepodobá", jak to v geniálních verších vypráví Kainarův Sen o láhvi a smíchu, kde radost ze zla působí klučkovsky a uličnicku.

Zloba vyvolaná a diktovaná jakýmsi předchozím totálním krachem má však v Osudech i daleko temnější ~~část~~: ono "zlo nevýslovné", kterým se ukáží například kantor utýraný svými žáčky, když si je představuje zaklety ve varhanách, jež ovládá a zástupně mučí: " Zvrátí hlavu nazad/ a mhouří víčka blahem líná."

Potěšení ze zla prostupuje báseň Dítě začíná vidět, vrcholící v děsivé, jedovaté apostrofě maličkého hrdiny: "T y budeš jednou zameten/ jakousi malou, hebkou/ Věcí."

Nejklamavější je polarita dobra a zla v jedné z nejpřízračnějších Kainarových básní vůbec, v Křídlovkáři. Jde o vztah téměř záměnný, v jehož duchu se v básni prolíná i život a smrt. Křídlovkář lpící na životě a usilovně se bránící blízké smrti je nakonec zlákan lstivým ponoukáním "kohosi", kdo hrdinovi přistrčí jeho milovanou křídlovku, evokuje v něm sugestivní situaci bitevního nebezpečí a přiměje ho zatroubit signál, to jest vydat ze sebe poslední zbytek dechu. (opravdu: Co je tu dobré, a co zlé? Anebo lépe: Je smrt a její vábnička vždycky jen zlo? Kdo si tu koho podrobil? Triumfovala smrt nad životem, nebo naopak?)

Kainarovy hry se ~~zkrátí~~ zlem účinkují nikterak útěšně, zato pravdivě a přesvědčivě. Osud básníka zasaženého těžkou ranou, zpřítomněný v obraze Chromce, který "tou nohou, jež mu byla vzata, / [...] těžké, drsné verše píše", tento osud jako by se stal médiem zlé doby, jejíž tragičnost vnímal Kainar jako nezaviněnou.

Rád bych to pověděl bez moralismu a soudcovské nadřazenosti: Kdo chce spoluprožít drama mladého muže uvězněného do osobního trápení, které si podle svého vědomí a svědomí nezasloužil, a proto se choulí stále hlouběji sám do sebe, hrouží se do zla, jímž aspoň ve své fantazii odplácí všechno zlé, co se mu přihodilo, až sám propadne globné potěše, a kdo chce skrze toto drama porozumět situaci nemocné společnosti za německé okupace, ať se začte do Kainarových Osudů. Najde v nich čísla nadčasové platnosti, čísla, která patří ke klenotům moderní české poezie a vtahují do svého magického ~~okruhu~~ ještě dnes, ba možná uhrančivěji než jindy.

Nemoralizovat a nesoudit ovšem neznamená přehlédnout, že Kainarovo protektorátní drama ve své umělecké definitivnosti představovalo uzavřenou kapitolu. Jeho pokračování nebylo možné bez nové zkušenosti a zralější sebereflexe. Obzvláště téma nevinny vyzývalo k hlubšímu promyšlení. Kainar místo toho po válce, zejména pak po únoru 48 popřel sám sebe, rozséval kolem sebe falešná a polovičatá obvinění a sebeobvinění z literátství a levné odsudky včerejška.

Nebyl v tom sám. Stopa takového černobílého výkladu poezie i sebe sama utkvěla i na poválečném díle starších básníků, než byl

Kainar, jako například na díle Holanově a Hrubínově. Leckterý apokalyptik se rád portrétoval, jak poprvé vyšel do světla a dostal dar. Zařikávače literátství pak občas potkával smutný paradox: propadali tomu, čemu chtěli manifestačně uniknout.

Josef Kainar si postupně svou zlobnou posedlost osedlal: vysílal jí napříště proti skutečným nebo domnělým politickým odpůrcům, stíhal jí různá dobová, propagandisticky fabrikovaná strašidla. Neobyčejná literární dovednost mu v první polovině padesátých let umožnila původního lyrického hrdinu nahradit jakýmsi estrádně stylizovaným dobromyslným strejcem nebo gratulantem k nejrůznějším příležitostem; gratulantem, který ovšem rýmuje poněkud nepravidelně.

Po letech se pokoušel obnovit zpřetrhanou kontinuitu, ale sotva s polovičním zdarem. Zaplatil tedy nejkrutěji, jak platívají jen velicí básníci.

Budoucí kainarovská monografie si bude muset položit závažnou otázku: Jak se dobová krize spojila s básníkovou osobní labilitou a sníženou odolností vůči lákavému poválečnému konjunkturálnímu tlaku a jak se stalo, že jeden z nejmohutnějších talentů české poezie dvacátého století nesplnil to, co původně sliboval.

Editor Kainarových Vybraných spisů, jejichž první svazek právě vyšel v Československém spisovateli s podtitulem Příběhy, osudy, mýty, umístil do prvních dvou oddílů svazku texty nevydaných Kainarových sbírek Tulák spí na louce a Dvůr a jiné verše. Především první z nich přináší převážně jen doklady Kainarovy básnické prehistorie. Některé jsou lidsky zajímavé jako svědectví o individuálním a společenském světě, jehož zhroucení pomohlo přivodit básníkovu protektorátní osamělost. Prehistorický Kainar převzal od Halase nejen jeho seberozdíravé meditace, ale i levě orientovaný ^{patos} ~~glos~~. V Kainarových předválečných ústech dělá skutečně dojem, jako když "herci mladinci se textem opijí".

Nepřekvapilo mě, že editor, pořadatel a autor doslovu Miloš Pohorský právě tyto motivy u Kainara oceňuje. Látka, námět je Pohorskému v básni téměř vším, aktuální politická narážka, povrchní demonstrativní slogan, kladný lyrický subjekt, takzvaná objektivizace a společenská úloha poezie jsou pro něho klíčové dírky, jimiž nahlíží a do nichž se snaží vrazit ideologický paklíč. Podobným nástrojem už kdysi marně zkoušel proniknout k dílu Egona Hostovského.

Už pár let Pohorského podezírám, že nerozpozná hodnotu od ne-
hodnoty. Jen proto ve svém kainerovském doslovu mezi zmínky o sil-
ných prvotinách Ortenově a Kainerově vsouvá pochvalnou poznámku
o druhořadě Pilařově sbírce Jabloňový sad. Ale katastrofální nezna-
lost předmětu, jímž se zabývá, a hlubokou neúctu k němu dotvrdil
tentokrát tak nesporně, že mě to přece jen maličko překvapilo: do
oddílu Dvůr a jiné verše zařadil rozsáhlou a významnou báseň jiné-
ho básníka. Je označena názvem /Kráčím sám.../, už v roce 1946 se
však pod názvem Podle plotu stala titulní básní sbírky Oldřicha Mi-
kuláška, kterou vydalo nakladatelství Borový v edici České básně ří-
zené tehdy Jaroslavem Janů.

Pohorský si nevěšiml, že se v Kainerově rukopisné pozůstalosti
zřejmě náhodně ocitl text díla vzniklého ve znamení poetiky sice
spřízněné, ale přece jen poměrně snadno odlišitelné. Renomovaný
kritik a editor zralého věku nezná knižně publikované verše jedno-
ho z největších českých básníků. Podle všeho je neměl ani jednou
v ruce.

Bůh opatruj zatoulané opisy básnických děl, která natrefí
příště.

Milan U h d e

168

Karel Pecka

Nesnesitelná lehkost fejetonů Ludvíka Vaculíka

Dnešní doba nám přináší jen skoupě podnětů k radosti a potěšení. Tím milejší je, když se v krátkém časovém úseku vyrojí radostí povícero. Ludvík Vaculík pořídil výbor ze svých fejetonů z let 81 až 87, seřadil je do jednoho svazku, opatřil fotografiemi a pod názvem "Jaro je tady" rozdál přátelům.

Potěšilo mě především, že jsem byl jedním z těch, jimž Ludvík knihu věnoval, velmi si toho považují. Další radostí bylo už první letmé seznámení s tou knihou. Je to sličný, čistý a pečlivě vypravený svazek, který hřeje v ruce.

Četba té sbírky mi poskytla mnohou kratochvíli. Mám rád Vaculíkovy fejetony, jednotlivě mi připadají jako precizně vybroušené korále. V návaznosti a sepětí nabyly lesk a váhu náhrdelníku. Nemíním se zabývat literární stránkou díla, zaujaly mne poněkud jiné, možná okrajové okolnosti.

Paní Madla položertem tvrdí, že kraj Ludvíkova rodiště byl nejednou cílem dřívějších nájezdných kmenů, a že stopy jejich výbojů tam lze vysledovat dodnes. Ludvík nemá vysedlé lícni kosti, nepozoroval jsem, že by měl nohy chlupatější a bočitéjší, ale nevzpomínám si opravdu, že bych ho kdy viděl odpočívat s nohou přes nohu, natož lenořit. Když jsem četl Snář, viděl jsem před sebou Ahasvera, věčného štvance. Dnes však soudím, že Ludvík Vaculík není ani obětí kletby, ani vrtkavý neposeda, on je propadlý fascinací pohybu, prožitkem cesty. Mám dojem, že mu ani tak nezáleží na dosažení bodu, kam spěje, jako právě na té cestě, ta je vlastně smyslem konání. To je ovšem krásný rys, který nezapomenutelně zaznamenal Saint-Exupéry, totiž že nikoliv dosažení vrcholu, nýbrž sám výstup na horu, a že námaha spojená s hloubením studny pro odkrytí pramene teprve osmysluje činnost lezce nebo kopáče. Když Ludvík Vaculík jede někam na návštěvu, vláčí s sebou fotoaparát, uprostřed sezení se sebere, začne ložit po stránkách a pořizuje rozmanité záběry. Jedině když zpívá, setrvává na jednom místě. Třeba přiznat, že zpívá čistě a nezapomíná text. Jinak

je často na cestě do Brna, Brumova, Zlína, Karlových Varů nebo alespoň do Dobřichovic. Trochu sobecky se radují, že nedostal ten pas, o který usiluje, on by si zajel do Londýna, Paříže, Stockholmu, a když už, tak taky do Říma, tady by se možná přestal vyskytovat vůbec, což by mě mrzelo.

Pokud bychom připustili oprávněnost onoho rysu nomádství ve vnitřním ustrojení Ludvíka Vaculíka, je třeba obdivovat skutečnost, že pravidelně jednou za měsíc dokáže sesadit ty tři stránky fejetonu pro veřejnost, (pochopitelně vedle vlastní soukromé spisby). A tady jsem se dostal k dalšímu stupni potěchy. Ludvík pootevřel dveře své dílny a poskytl vhled do způsobů, metod a jemností, které užívá při práci. Dříve bylo samozřejmé, že truhlář musel udělat stůl tak bytelně, aby kolem mohla zasednout rodina a židli takovou, aby se nezhroutila vlastní vahou. V literatuře se v posledním údobí množí opovržení k základním výrazovým prostředkům, a to zvláště mezi mladými začátečníky. Znalosti ze základní školy jako gramatika, interpunkce, přechodníky, v poezii rozdíl mezi jambem, trochejem a daktylem, to je balast dobrý do starého železa, který jim brání ve vyjádření jejich životního pocitu. Podobně v hudbě jim postačuje pár grifů na řvoucí, falešně naladěnou kytaru v C-duru, aniž znají noty a vědí, kdo to byl Bach. A byl nejvyšší čas ukázat, že psaní je dřina a nádeničina, a teprve míra práce a úsilí, neustále kontrolovaná jemnocitem, sluchem, hlubokým vzděláním a vnitřní noblesou dokáže vytvořit ve výsledném vyznění opus, který není pouhou módní záležitostí, ale je schopen odolat času. Nemám důvěru k románům, naurinovaným přes noc a k poemám, z nichž kape rum, na výsledku se přece musí projevit charakter jejich tvůrce.

Na Ludvíkovi se mi velice líbí, že není inteligentík, tím mám na mysli polovzdělance, byť třeba i doktora filosofie, který přemýšlí tak složitě, že pro stromy přestane vidět les. Dnešní svět je světem násilí a účinnou obranou proti násilí, ^{je síla} pro teroristy jsou humanistické důvody a ušlechtilé přesvědčování ~~pro~~ smíchu, oni pochopí zase jediné sílu. Ludvík, který vyšel z chudých a tvrdých poměrů, se musel naučit vydobýt si své postavení v partě ogarů a pastvu pro své kozy. A tak se mu nemohlo stát, že by nějaká ideologie, strana nebo hnutí podlomily jeho identitu, podplatily ho, obelstily a on se stal nejsměšnější a současně nejtragičtější figurkou současnosti, pro níž soudruh Lenin razil výstižný název: užitečný idiot.

Ludvík pochopil, že takový tuturák nebo hňup z kaštiela budou zacházet se svými vrstevníky svévolně jako s blbečky jen do té doby, dokud je direkt mezi oči nepoučí o nezbytnosti dodržování základních zásad slušnosti, pro začínající drobné teroristy z Brumova ani pro jejich vyškolenější nástupce jiné poučení neexistuje.

Přečetl jsem si znovu proslulý fejeton z roku 1978 "Poznámky o statečnosti", kde Ludvík Vaculík uvažuje o vězení a věznění. Pokud vím, on sám nikdy uvězněn nebyl, až na drobné několikahodinové seznamky, což nelze počítat. S uspokojením zaznamenávám, že ho zatím tato zkušenost minula, i když by z ní nepochybně vytěžil více než mnozí jiní. Vezmu zavděk obraz a děj zahrady v Dobřichovicích, neboť drama a napětí nedodá ničemu pouhé prostředí, ale tvůrcova osobnost a její vid. Abych však dokončil otázku s tím kriminálem - přiznávám, že dodnes hodnotím mužské podle toho, jestli bych s nimi chtěl být na cele nebo ne. Těch žádoucích nalézám dost málo, možná čím dále tím méně, předpokládám však, že s Ludvíkem bychom se v jedné kobce srovnali. Nevím sice jak on, ale já to tak vidím.

Kriminál bych ovšem Ludvíkovi nepřál, i když nevíme, co je pro koho dobré nebo ne, a nadto co je vůbec dobré. Přál bych mu jednu věc, která se jeví neškodná obecně a pro jeho osobní případ dokonce žádoucí - a to je dosažení schopnosti bilokace, to jest umění ~~nečasného~~ fyzického pobytu na dvou místech současně. Záznamy praví, že touto znalostí vládli například Ježíš a Ignác z Loyoly, v současné době náleží do souboru základního vzdělání každého Dalajlámy. Věřím, že by Ludvík Vaculík brzy dosáhl v tomto směru neobyčejných výsledků, jako ostatně ve všem, co podniká. V každém případě mi zůstane blízkým člověkem i do dalších let, jak doufám.

105
Praha - duben 1988

Moc lehko jsme uvěřili že krása neochrání

Zbigniew Herbert: Poslání Ryszardu Krynickému

Okolnosti jsou u nás někdy takové, že se člověk skoro stydí psát. Na recenzi, natož pak na kritiku nemám dost informací a není v mých silách si je při vynaložení přiměřeného úsilí a času opatřit. Mohu napsat jenom jakési osobní vyznání, jak mne petliční výbor ze současných polských básníků "Slovo a zeď" oslovil a jaké asociace a myšlenky ve mně vyvolal. Z doslovu překladatelů - zřejmě mají dobré důvody, aby zůstali bezejmenní - jsem se dozvěděl, že výbor byl sestavený v Polsku a vychází z antologie Stanisława Barańczaka "Poeta pamięta", zaměřené na poezii, která kriticky reflektuje realitu a perspektivy polské společnosti. O mnoho víc toho zřejmě ani překladatelé, jmenovitě o mladé polské básnické generaci, nevědí.

I když vezmeme v úvahu koncepční zúžení výběru, rozdíl mezi situací naší a polské poezie jsou na první pohled zřejmé. Český básník, který není oficiálně publikovaný a přispívá jenom do petličních časopisů a sborníků, ví celkem přesně, že má minimální okruh čtenářů, že rozmlouvá v podstatě sám se sebou a soustřeďuje se proto na svou beznaději, své zoufalství. Oč je současná česká poezie zdrženlivější v kresbě skutečných událostí, o to víc přináší trvalé, hluboké bezvýchoďnosti, která si nehledá proti útklaku spolubojovníka, ale opevňuje se osamoceně vevnitř, s krutě důslednou nedůvěrou na všechny strany, vytvářejíc jakousi estetiku lidských proher, zranění duše a koneckonců i - sebelítosti.

Onen typ poezie, jaký zřejmě píšou Poláci všech generací,

u nás téměř vymizel. Kdypak se u nás naposledy psala hutná politická poezie, s bohatou konfliktní obrazivostí, jiskřící nelítostnými aforismy, poezie nenávistná, a přece myšlenkově přesná? Bylo-li vůbec něco takového, museli bychom hledat u Machara a u Dyka, u Neumanna a potom až u Halase, z žijících by jí snad uměli Jiří Kolář, Miroslav Holub, Miroslav Červenka a také Ludvík Kundera, možná i někteří mladí, které neznám. Ale u nás je politická poezie, byť na vysoké intelektuální úrovni, cosi nežádaného, Teige s Nezvalem nabrali jiný vítr do plachet a otevřeně politický nebo i jenom intelektuální verš se cítí od té doby jako něco málem nevhodného. Ať už si český básník hraje nebo filozofuje, musí se to dít konkrétním, smyslovým vnímáním prosyceným obrazem. Jistěže česká poezie tuto tvrdou nezvalovskou kúru, po všem pedagogickém a vlastenecky účelovém veršování svého času potřebovala, ale při četbě výběru z polské poezie si uvědomujeme, že právě teď tu cosi chybí. Mnohokrát se už v praxi ukázalo, že principiálně není v řádu umění zachytit věci, které se s lidmi daly a dějí na frontách, ve vězeních a mučírňách, v plynových komorách a koncentracích, nakonec i ve všedních dnech totalitního režimu. Běžná umělecká stylizace, kompozice, konstrukce, působí jako odpudivá blasfemie. Jedinou výjimkou z tohoto pravidla je velká poezie, jediný adekvátní umělecký prostředek, který může tu hrůzu zachytit, je radikální básnická zkratka, kondenzovaná myšlenka, blesk metafor. Tam až tužil u nás ve sbírce "A co?" jenom František Halas, toužící po slově, které by strhle lavinu, takovou poezií najdeme v několika číslech v polském výběru. Jsou pro nás zjevením, právě proto, že jsou nám cizí. Naší zbraň pro denní použití není politicko-filozofická báseň, ale - vaculíkovský fejeton, se všemi problémy, které tato volba přináší. Jeho relativní mnohonlupnost není ta největší potíž.

Ale co je v umění jednoznačné a jisté? Vybral jsem si za titul verš Zbigniewa Herberta, který jím i celou básní vyjadřuje pochybnosti o správnosti té intelektuálně-bojovné cesty a vidí nebezpečí právě v tom, co polské literatuře můžeme závidět. Blížkost denní reality, pádnost argumentu, jednoznačný mravní postoj svazují básníka i jeho poezii příliš s jeho protivníky a jejich nízkost porušuje jeho smysl pro ochrannou moc krásy. Herbert ve své úzkostlivosti jistě přehání - ale právě my tady v Čechách můžeme dost dobře pochopit, o čem je řeč. Několik generací českých básníků a jimi okouzlení čtenáři cítí, že tady u nás neodporuje zlému (protože někdy ani nemůže) jenom architektura, která se stala součástí krajiny, sám jazyk a lidová píseň. Český básník a jím okouzlený čtenář jsou ochotni uvěřit, že stačí napsat vroucnou, vnitřně opravdovou a nutnou báseň o podzimu, nebo o zrcadlení slunce na venkovském rybníku, aby každý pochopil, že se tento režim nemůže udržet. A já jsem natolik Čech, abych tomu v koutku duše i věřil, už proto, že koneckonců existuje i negativní důkaz. Na jeden milion korun, vynaložených na záchranu krásy historických staveb, připadá deset nebo sto milionů, investovaných do bezduchých architektonických paskřivín, nechutných sídlišť, necitlivě zasazených hospodářských budov a hotelů a sekretariátů. Nejenom politický tlak státní mašinerie, ale každý útek na krásu, každé nekvalifikované rozhodnutí ignoranta, které oslabuje lidský cit pro krásu, je nelítostným útokem na člověka a jeho budoucnost, možná krutějším, než obyčejná každodenní nesvoboda. Snad pro toto poznání jsem si musel přečíst - výběr z polské poezie.

Sylvie Richterová:

VĚNEČEK JAKO TŘASKAVINA

/Josef Hiršal, Vínek vzpomínek, soukromé strojopisné vydání, Praha, datum neuvedeno^{x/}./

Česká literatura důvodně pociťuje potřebu vpisovat do svých dějin vymazané kapitoly, vracet vytrhané stránky, otevírat celé prostory v místech, jejichž existence byla zaretušována natolik, že se na ni pomalu zapomnělo. Hiršalův Vínek vzpomínek působí na tomto poli jako nálož třaskavin do erbenovského věnečku. Vzpomínky se týkají velmi neidylických let 1936-1952, ale to samo ještě jejich zvláštní a svým způsobem ohromující účinek nevysvětluje. Seifertovy Všecky krásy světa jsou plodem mohutné, vědomé, celým životem prokázané volby dobra. Černého Paměti je patosem víry ve velké hodnoty prodchnuté rozhořčení nad mravní ubohostí. Seifert dokázal úsměvem a vzpomínkou na Dostojevského překlenout i taková fakta jako zážitek bezprostředně hrozící popravy; Černého svědectví místy sice ve faktech selhává, sděluje však etickou dimenzi, která může být v daném kontextu stejně životodárná jako Seifertův slunečný pohled. Postoj člověka patří k dějinám neméně nežli událost, a otázka, která se nad tímto druhem literatury stále znovu vrací, je, zda dějiny nejsou vlastně nekonečné, zda neexistují v nekonečných podobách, které uchovává lidská paměť, charakter a temperament.

V Hiršalově knize pocit dramatického a místy tragického napětí neplyne z drastických odhalení ani z neznámých historických událostí, není navozen ani tónem, ani vyjádřenými emocemi. Těžko si naopak představit jasnější a klidnější jazyk,

- - -

x/ Vydání připravuje v nejbližší době nakl. Rozmluvy, Londýn.

průzračnější vyprávění. Autor jako by se věcí a osob sotva dotýkal, nenechává na nich stopy ani šmouhy, natož nečistotu. Klade vedle sebe fakta, dokumenty, ukázky veršů, intimní detaily nebo dopisy s prostotou opravdu srovnatelnou s lučným kvítím. Pravděpodobně má právě tato vypravěčská průzračnost zásluhu na tom, že celkový dojem z knihy má v sobě coš osudového.

Hiršal nemá ambice stát se vykladačem českých dějin, českého charakteru nebo českého údělu, nepokouší se ani o úžejí vymezené téma české kultury či literatury. Vchází na scénu z nejsapadlejší kulisy, z historicky okrajového až neexistujícího hnutí jičínských surrealistů obdařených "pubertální literární zvidavostí". Prochází potom postupně Čechami a Moravou a setkává se s obrovským množstvím postav klíčových i marginálních, od spisovatelů-redáků a jičínského gymnasiálního ředitele po Halase, Nervalu, Seiferta, Kopeckého, Nejedlého, od blízkých přátel Bednáře, Hostovského, Koláře po předčasně zesnulého Ortena či Bonna. A ještě od Tigrida po Pelikána a od Clementise po Husáka, od Hájka a Liehna po Černého či Taufera, od graziňského režiséra po kolaboranta proměněného ve vzorného straníka atd. Hiršal nerozlišuje hierarchicky, ani podle kritérií historických, ani podle kulturních, osobyproudí jeho stránkami jakoby pořád stejně, ať je to v Jičíně, v Praze nebo na Dobříšši. Ironicky a kriticky mluví nejradši o sobě, co se týče ostatních, v rámci spravedlnosti raději hájí víc než méně, a když dochází k největším trapnostem, odmlčí se. Jeho odmlčení má ovšem zhoubnější účinky než dobře mířená střela; Hiršal totiž přetiskuje ze svého bohatého až fantastického archívu věci, jejichž autoři by byli možná raději zaplatili vysoké sumy než aby viděli svá dílka po letech znovu na světle božím.

Ostudné doličné předměty jsou tu vysázeny se stejnou rovno-
dušností jako dojemné soukromé dopisy nebo umělecky povede-
né i nepovedené verše. Čtenář, který si celou knihu přečte,
bude bezpochyby líp vidět do zákulisí literárního a zejména
básnického světa z let válečných a poválečných, osvěží si
pozapomenutá jména a přiblíží osoby dobře známé; dočte se do-
konce o mládí lidí, o nichž nikdy nepředpokládal, že vůbec
mladí mohli být, pochopí zejména, že skutečným vodítkem v
lidských osudech není výchozí ideologie ani stranická příslu-
šnost či nepříslušnost, nýbrž mnohem hlubší lidské kvality.

Hiršal vypráví jako svědek, který nikdy nechtěl být
ústřední postavou, který se ocitá ve středu dění téměř náho-
dou či souhrou okolností, třeba když odjíždí v květnu 1945
z venkova do Prahy oslavovat narozeniny Věry Urbánkové a za-
žije pražské povstání a konec války. Jeho pohled stejným
způsobem odráží události malé a velké, historické a soukromé,
útěšné i zoufalé, v jeho průsvitném rukopisu není místo pro
psychologické motivace ani pro dějinná vysvětlení či "histo-
rické důvody", omluvy, výmluvy. Člověk čte a začíná chápat,
že osudovost je taková bezzávejevost, holé odhalení. Lidé tu
neprocházejí proměnami, vyskytují se v různých místech časo-
prostoru v různých podobách, převlecích a rolích. Bez filtru,
v přímém osvětlení, jen s perspektivou odstupu a vědomí, jež
každý čtenář promítne do knihy v jiné vlnové délce, rozsahu
a pronikavosti. Díváme se s nadhledu, ale to, co spatřujeme,
není hemžení, nýbrž řád. Řád, díky kterému osoby vycházející
ze stejných pozic dospívají do míst protikladných a naopak
lidé, kteří kdysi stáli na docela odlišných místech, scháze-
jí se v hlubokém porozumění a přátelství. Je zřetelné, že
myšlenky mají jiné dráhy nežli charaktery a že teprve jemná

a složitá alchymie obojího dělá život životem jedinečným.

V české literatuře jsou dnes aktuální jistá velká obecná témata: dějiny, paměť, vědomí, pravda, spravedlnost, odpuštění. V negativu jsou to: mystifikace, ignorování, slepota, lež, zvlíle, zapomnění. "Vše bude zapomenuto a nic nebude odčiněno": toto trpké zvolání z Kunderova Žertu se stalo v posledních dvaceti letech jednou z nejcitovanějších vět; západní spisovatelé a intelektuálové ji často opakuji jako varování před zatměním, které ohrožuje českou, "východní" a možná i obecně evropskou kulturu. Když se člověk nad touto větou znovu zamýšlí, zjišťuje, že se kategorie zapomnění a odčinění nemusí rozumět samy sebou. Psychologie dokazuje, že člověk uchovává v mozku každou informaci od narození, ne-li od početí, většinou ovšem ne v hladině vědomí. Podobně je to možná s pamětí společenskou. V obou případech platí, že čím víc je v nevědomí traumat, nepříjemností zasutých záměrně či ze strachu, tím je organismus duševně či duchovně narušenější. Zapomnění je vědycky dílem cenzury nebo autocenzury, potlačení, vytěsnění, a prvním krokem odčinění musí být upamatování, byť nepříjemné, trapné a bolestné.

Hiršalova kniha je právě místem upamatování, vyvolává náhlé zpřítomnění z uplynulého a zasutého času, ruší ho vlastně a zastavuje tak, že Historie pojednou vyhlíží jako velké kolo. Žádný lineární ani dialektický vývoj nýbrž kolo, které generaci za generací dodává velmi podobné příležitosti měřit se sebou samými. Kde v prvním kole propadá, může uspět ve druhém - a bohužel i naopak, nekonečná je možnost zrasovat i žít v pravdě, čas je naopak vyměřený. Četbu některých pasáží provází ustrnutí, pocit hanby za kohosi, nevyhnutelné konstatování, že podlost není historicky podmíněná ani historicky překo-

natelné nedopatření, taktéž ne idiocie, malost nebo kariérismus. Ale ani moudrost a ostrozrak nejsou levně získaným privilegiem vyvolených. Hiršal nesoudí a tím dovoluje, aby se člověk znovu zamyslel nad otázkou viny.

Působí tu i cosi nezachytitelného a úzkost vyvolávajícího: dobře to zachycuje pasáž, kde Hiršal píše o rukopisu básně Jiřího Koláře, zabavené při domovní prohlídce u Václava Černého. Je to báseň o křivém obvinění /Věk náboženství z knihy Prométheova játra/. Na obhajobu, jako důkaz své nevinny, básník v ní volá na cizí ženu: "nejsem ničím vinen, já se jmenuji Kolář, mohu vás přesvědčit!" Díky tomu, že se takto bránil či zaštiťoval svým jménem v básni o vině, byl Kolář zjištěn a obviněn. Odsouzen, vězněn: jako vinný nebo jako nevinný? Jako Kolář nebo jako osoba, která v očích trestajícího viníka představuje? Jak číst tuto událost? Jak jí asi čte ten, koho se týká? Tento příklad ostatně není jediným místem, kde zůstávají otázky otevřené a kde má člověk pocit, že osud opravdu je, a dává znamení. A že význam činů uniká nejvíce v každodennosti, kde osoby ani věci nejsou ještě opatřeny nálepkami historických kategorií, kde vystupují tolik zblízka, až jsou neviditelné, kde vypadají jako "normální", odčinitelné, běžné. To, čemu se říká osud, vzniká možná právě touto slepotou. A stále znovu se vrací na mysl Oidipus, který vlastně byl slepý dokud měl oči, jelikož nepoznal své rodiče. Když je poznal, prohlédl a oslepil se. Snad tento mýtus chce říct, že pravým zrakem nejsou oči, nýbrž srdce. V Hiršalově podání to tak odpovídá. A je-li vzpomnutí otázkou paměti, vědomí, je pravda otázkou srdce, které může rozpoznat, i když oči nevidí. V Hiršalově Vínku je takovým rozpoznáním pocit studu, povzdech, konstatování vlastního selhání i ustrnutí nad věcmi, které lidé v zapomnění sebe

provádějí.

"Provádějí" tu zejména psaní, psaní jako podpora paměti i její zastírání, jako pokus o rozpoznání i jako lež a pilná ignorance. Číst dnes Skálovu kritiku na Seifertovu Píseň o Viktorce může působit pitvorně i směšně, absurdně i úděsně. Přiznávám, že mne osobně takové nestoudnosti vedou k velmi nemoderním meditacím o otázce kolektivní, ne-li dědičné viny. Vracet se ke špinavostem má smysl jen jde-li člověku o vlastní poučení, o zmoudření, které je méně bolestné, když se podaří díky chybám ne vlastním. Že se to často nestává, dosvědčuje Hiršal také.

A tak kniha, která oplývá i neodolatelným humorem a ironií, jasná a moudře vyrovnaná, ač místy zlomyslná ve své "prosté" pravdomluvnosti, nedovoluje odmyslet od věcí prvních a posledních, od smyslu života i dějin, který sice v mnoha otázkách uniká, ale zároveň jako neviditelný soudce ani na chvíli člověka neopouští. Pojednou se zjeví, sám od sebe jakoby. Je to zjevení v podstatě soukromé a i to Hiršal říká: "Věz, laskavý čtenáři, že starodávný VÍNEK VZPOMÍNEK, který ti náhodou padl do ruky, /.../ nebyl určen ani pro hlavinka nevinného dítěte, ani na skráň sličné krasavice, ani k ozdobě sochy opomíjeného svatého, ba ani na pastnoucí hrob sebevrahův. /.../ Byl určen především očím a paměti těch, o kterých je v něm řeč. /.../ Těm, kteří dosud neopustili náš přeludný a proměnlivý svět, chce být výzvou a povzbuzením. Inspirovat je, aby podrobili revizi vyličené děje a události, případně je uvedli podle vlastního pohledu a názoru na pravou míru a natrhali byliny pro výtvořiny nové." My můžeme tento poněkud trnitý věneček vložit na vlastní hlavu a dumat o tom, co v pravdě je "pravá míra".

Po loňském románu Lloydova hlava se Jiří Mucha /1915/ letos hlásí pohotově s obsáhlou "autobiografickou biografií v románové formě", jak svou knihu označil v rozhovoru pro Svobodné slovo, nazvanou Podivné lásky /MP, 446 str./. Na přebalu, výtvarně ne právě nejšťastněji řešeném, je silueta eiffelovky a v popředí tušová kresba ženy s dirigentskou hůlkou v rozpažené ruce. Je to portrét Víšezslavy Kaprálové /1915-1940/, mimořádně talentované brněnské skladatelky, jež náhle zemřela za studijního pobytu ve Francii. O jejím životě, o jejích uměleckých snahách a lidských nadějích i o jejím umírání tedy budeme číst, když knihu otevřeme.

Označit ji však za biografií znamenalo by zúžit podstatně její kulturní přínos. Už Kankán se svatozáří, vyprávění o autorově otci Alfonsu Muchovi, přesahovavě stroze dokumentární půdorys tím, že spisovatelské uchopení námětu pozvedlo text do roviny zasvěcených kulturněhistorických esejů, tvořících jednotlivé kapitoly. Mucha zde s nesmírnou akribií vysledoval umělecký vývoj svého otce, zarámovaný do rozsáhlých dobových souvislostí. V Podivných láskách najdeme stejně pečlivou a důkladnou dokumentárnost, opřenou o množství korespondence, zápisků, deníků, vzpomínek, statí atd. /vedle kreseb a fotografií/, ale k románové formě posouvá tentokrát příběh autorova, resp. vypravěčova přítomnost v ději. Tam zkoumal Mucha minulost, kterou neprožil, zde píše o čase, který ho nezajímá pouze jako kulturní fakt, vydává svědectví především o tom, jak kdysi vnímal lidi a dobu a jak se mu to vše jeví z dnešní perspektivy.

Výklad se ovšem soustřeďuje kolem životního osudu V. Kaprálové, sleduje ji od prvních studijních let u V. Nováka až do posledních okamžiků života v jedné jihofrancouzské nemocnici na počátku druhé světové války. Pramenný materiál, jenž měl dokreslit či upřesnit vzpomínky a zážitky staré půl století, však připravil autorovi překvapení: narazil na záhady, na něco, co neočekával - na "podivné lásky" své někdejší milenky a krátký čas i ženy. Ocítl se tak na prahu třinácté komnaty, kterou mohl do jisté míry při jejím temperamentu předpokládat, kterou ale nikdy netoužil otevřít. Do ní teď musel chtít nechtě vstoupit, neměl-li skladatelčin portrét být pouhou dojmovou skicou, upravující její lidské rysy do idealizované podoby, jaká vyhovuje mediokritě. Toto rozhodnutí podívat se pravdě do očí nebylo lehké. Častokrát se v nejrozmanitějších formulacích opakuje povzdech: "Jak mi bylo krásně, dokud jsem její dopisy neznal!" Toto

odhalování, objevování a hodnocení neznámé tváře nejbližší bytosti, pronikání do tajemství její duše tvoří živý umělecký nerv vyprávění. Kronikářství, nabízející čtenáři své neopominutelné hodnoty, je tak překonáváno hledáním smyslu a významu života výjimečné osobnosti, úsilím pochopit hodnoty, utajené ve všednodenním běhu událostí a v obyčejných životních momentech, jako hodnoty jedinečné a zároveň univerzální, vlastní lidskému údělu, jenž se neplouží při zemi. Tady jsme strhováni autorovou schopností bez slohové ornamentalizace se dopnout k polohám, v nichž už se dostává ke slovu zpověď a imaginace, v nichž návrat do citového podnebí mladé lásky se stává pobídkou k hledání sebe sama, své vlastní, pravé podoby minulé i nynější. Ohnisková vzdálenost pohledu na předmět zkoumání i na někdejší děje se co chvíli mění, vypravěč od nich odstupuje a zase se k nim přibližuje, unáší nás do atmosféry předválečné Francie a zase nás vrací do současnosti, v níž hledá odpověď na otázky, jež ho znepokojují svou zdánlivou absurditou, nepochopitelností, nezařaditelností. Ale žádná odpověď nechce být soudem, nýbrž pochopením, vypravěč nechce vynášet ortely, ale formulovat vysvětlení.

Křivdil bych však onomu faktografickému pásmu, kdybych ho označil za cosi umělecky podřadnějšího a méněcenného. Mucha má tak rozsáhlé a důkladné znalosti kulturního světa a vidí do takových souvislostí, že se mu v tom dnes u nás sotvakdo může rovnat. Jeho vyprávěním procházejí brilantně zpodobené desítky postav světově proslulých intelektuálů i zapadlých figurek, lidé slavní i nevýznamní, přičemž všichni vytvářejí dobrou sféru jedinečnosti s jejími sebeklamy, nadějami i sociálními, s krásnými početilostmi i tragickými programy. Jsou tu zmíněni se vzácnou samozřejmostí i lidé, nad nimiž se u nás už dávno zavřely vody zapomnění, např. J. Firt, V. Fis-ohl, F. Hodža, K. Brušák, J. Hronek aj.. Aniž to zřejmě byl autorův záměr, vylupuje se z tohoto vypravěčského pásma téma "konce Evropy" či po mém soudu spíš téma konce jedné evropské epochy, jež byla podhoubím dalších a stále se prohlubujících společenských krizí. Vylíčení zradivší "sladké Francie" a pak Francie trestané za iluze, slabošství a krátkozrakost má bezpečnou atmosféru autentičnosti a je to pro generace lidí mladších šedesáti let objev světa ve chvíli osudového přelomu: dokonávala a dokonala jedna historická idyla, kdy bylo samozřejmé přejíždět bez problému ze země do země, kdy dopisy z Prahy byly doručovány za dva dny a kdy si lidé ani neuně-

lí představit, že by svět, co se týče svobody pohybu a projevu, taky mohl vypadat úplně jinak.

K tomuto objevu neznámé minulosti patří ještě několikery údiv: předně, jak čeští - většinou levicově orientovaní - intelektuálové v naprosté převaze žili své vlastenectví samozřejmě a hluboce a jaké rány zanechal v jejich vědomí šok Mnichova. V.Kaprálová píše v dopise: "Vidím, jak nadchází moc násilí, brutalismu a diktátorství. Co jsem cítila po ztrátě republiky...nemohu líčit. Jsem velký národovec a tyto věci mě úplně drtí...jako by s republikou zacházelo i moje štěstí..." A autor knihy, který v Lloydově hlavě prohlašuje, že neví, kde je vlastně jeho domov a má pochyby, zda představa domova není jenom věčný sen, s kterým se člověk narodil, si tehdy zaznamenal do zápisníku: "Prožívám chvíle veliké úzkosti. Dnes dopoledne...jsem měl hlavu na rozskočení a slýš v očích. Moje ubohá, ubohá země." A další údiv: jak snadno se i v tradičně demokratické společnosti takřka přes noc probudí dřímající totalitní tendence, jen co se navodí atmosféra strachu. Bezprostřední hrozba války vyvolala v zemi špiónománii, za níž francouzská policie řádila stejně nesmyslně jako kterákoli jiná strážkyně bezpečnosti, ohrožené nepřitelem skutečným či údajným. Poznali to i někdejší naši emigranti, např. Ad.Hoffmeister a A. Pelc, uvěznění za podmíněk značně nemilosrdných.

Čeští umělci, včetně V.Kaprálové, žili v Paříži z ruky do úst, většinou z různých soukromých podpor či státních stipendií, ale hlavy měli stále zdviženy vysoko ve vanatí světových uměleckých proudů, sáli do sebe ovzduší přísné umělecké řehole, jež opovrhovala laciným úspěchem a v níž platil zákon, že být umělcem znamená zasvěcené celého života, že je to životní úděl, nikoli pohotová schopnost šikovně vyhovět požadavkům zákaznického vkusu. Paříž byla tehdy ostrovem, kde se sice nežilo v normách "prostého lidu", naopak žilo se značně bohémsky, ale umělecká calistvost tvůrců v sobě zahrnovala docela samozřejmě i odpovědnost za zájmy národního celku, vzdáleného domova. Svědčí o tom mj. nejenom tvorba B. Martinů, ale celé tragické torzo V.Kaprálové. V umělecké říši není věrnost domovu a sepětí s vlastní záležitostí vnějškového a hodně hlasného zapřísahání, nýbrž věc řádu duchovního a hluboce niterného. To platilo tehdy a platí to i dnes, ať se to komu líbí či nelíbí, hodí či nehodí do politického krámu.

Když se jednoho dubnového dne roku 1939 Mucha s Kaprálovou v Paříži seznámil, byla to víceméně náhoda, ta náhoda, kterou už otec Alfons Mucha učinil spojencem svého malířského osudu. Syn Jiří je rovněž fatalista, věří ve svá "vidění", riskuje takřka v beznadějných situacích, přesvědčen, že se nemýlí ve své předvídavosti šťastného vyřešení komplikovaných situací. Odjede např. na otočv pohřeb do okupované už Prahy a po měsíci se mu podaří legálně se vrátit do Francie, ačkoli už je příslušníkem čs. zahraniční armády...

Když se tedy seznámil s Vitkou, jak Kaprálové říkali přátelé, netušil a ani nemohl tušit, jak složitá je to osobnost a jakými vnitřními krizemi je právě zmítána. Netušil to dokonce ani po roce, kdy jí byl tak blízký. Věděl o jejím složitém intimním vztahu k Bohuslavu Martinu, ale neviděl v něm soka v lásce příliš nebezpečného. Nemohl ovšem vědět, že ve Vitčině životě byli a jsou i jiní muži. Domníval se, že její zkoumavá otázka: "Jsi si jistý, že nemiluješ lásku?" /mimochodem - obdoba jednoho otcova aforismu: "Miluj lásku pro ni samá, ne pro osobu, ke které se vztahuje"/ je projevem touhy po bezbřehém přilnutí. Mýlil se či nikoli? Až po létech, z korespondence a zápisníku totiž zjišťuje, že Vitka "byla na jistý druh citové ménage à trois svyklá..."

Vedle decentního, zamklého Martinů existoval ještě, tehdy mu neznámý, snoubenec ing. Rudolf Kopece. Patřil k politickým prostáčkům, kteří sedli na lep fašistické demagogii a domnívali se, že nacistické Německo vyřeší i u nás sociální problémy, fandil okupantům a sval ahoubenku zpět do vlasti. Kaprálové sice jeho pravičáctví vadilo, odpuzovalo jí, ale citově k němu byla přesto dlouho a pevně připoutána. To že vedle tohoto muže nejvšednějšího průměru, ba spíš podprůměru milevala zároveň "nebeskou láskou" geniálního muzikanta a ušlechtilého člověka Martinů jí vrhlo do vnitřních smátek, těžko pochopitelných pohledu ze strany. Takto si Mucha vysvětluje toto nemilé překvapení a pak i četná další, jež mu připravila četba její korespondence a deníků, rozmetávající jeho někdejší dojmy a iritující ho i dnes:

"Vitka hořela plamenem geniálního nadání. To není poetický obraz, ale jediný způsob, jak lze přibližně vyjádřit trvalý stav člověka, který se tak narodil... Proto se osobnost umělce zdá častě nesrozumitelná, že se mimovolně všechny jeho vlastnosti měří velikostí jeho talentu. Velký umělec může být hlupák, lhář, pokrytec nebo samolibá primadona. Může být chorobný hráč a lakomec... Vitka nebyla výjimka. Nesla ale svůj úděl statečně a snažila se, pokud jí síly stačily, vyrovnat svůj život s nadáním, které jí spalovalo" /s.183/.

Dá se jistě namítnout, že je to názor blízký exkulpaci každého amorálního činu umělce. Ale tady přece nejde o viny a zločiny, nýbrž o mravní rizika, jímž se vystavuje umělcův charakter, rizika udivující často svou nezařaditelností do normality. Je to ovšem stará a stále živá otázka: Odpouští se umělci to, co se prostému člověku nepromíjí? Co je hodno odsouzení, nechť je odsouzeno, ale především je třeba porozumět prokletí a trýzni, jimiž je stíhán ten, kdo usiluje neustále o to, a by dosáhl "umění nemožného". I dnes máme kolem sebe dost moralistů, kteří génia raději soudí, než chápou, kteří měří lidské chybování leckterého tvůrce mimořádností jeho uměleckých výkonů.

Když nás Mucha svádí do oné zapovězené třinácté komnaty Vířina života, nedělá to naštěstí způsobem, obvyklým v životopisných románech, pro něž jsou výlučné osudy velkých osobností pouze příležitostí k servírování pikantních epizod. Pohybuje se po tomto území s taktem a úctou, a to jen proto, aby odtud vytěžil možnost pochopit a všem nám vysvětlit, co je to osobnost velkého umělce, jak se rodí a roste, jak trpí a zápasí o sebe sama, o naplnění svého poslání. Proto si může dovolit citovat i pasáže z intimních dopisů, které z pohledu chladného pozorovatele přesáhly hranici směšnosti: "Miloučky a drahý Rudečka, myšička vzkazuje kocourkovi-mourkovi, žabička akokánkovi-chytrouškovi a ptáček ptáčínkovi..." I tyhle naivity mají prokreslit a ozřejmit vnitřní sváry, jež sužovaly tuto tělesně drobnou a křehkou, duchovně ale nesmírně silnou a cílevědomou ženu, jež ovšem in eroticis byla bezbranná před svou smyslností. "Nerozumím sama sobě," zapsala si jednoho dne, a pak zase: "Martinů a já - to je hrozně divný poměr. On není asi normální a já - asi také ne." Mucha má toto vysvětlení:

"Měla smyslnost nemravného dítěte, která chce všechno vidět a slyšet, ale někdy se u ní projevovala i jiná, podivnější stránka. Chtěla být věcí, loukou, polem, krajinou, kterou líbá slunce, objímá mlha, oplodňuje déšť. Velmi zvláštní... Vítka, stvořená pro hudbu i lásku, čerpala svou tvořivou sílu ze smyslnosti" /s. 329/.

Mucha se prostě snaží evokovat v naší představivosti palčivost onoho plamene, o němž u geniální skladatelky mluví, vzbuzuje respekt k mimořádné ženě, jež vybočuje z řady už tím, že se s tímto plamenem v duši narodila. Ve společnosti, která uctívá rovnostářství a v umělcích vidí jen poslušné slouhy a oslavovatele svých úspěchů, je tento pohled na tragický osud V. Kaprálové hoden ocenění. Mucha celým svým

výkladem nenásilně vyžaduje na čtenáři, aby se ztotožnil s jeho tolerantním a chápavým postojem, aby se s pokorou sklonil před zázrakem velkého talentu, důvěřoval oblažující síle jeho umění, jeho pravdě a jeho poslání rozmnožovat svobodu člověka. V tomto postoji jaksi automaticky, bez snaživých krátkých spojení politického aktualizování zaujímají hodnoty svá patřičná místa : mocenská sláva pěstovaná propagandou je předjata jako polní tráva a kultura je chápána jako sféra nevyhubitelných, byť dočasně umlčovaných hodnot, jako nezbytný a nenahraditelný fond národního vědomí a sebevědomí. Pod kuratelou zaslepené moci chřadne všechno bytostně tvůrčí. Ale duchovní velikost je nevykořenitelná.

Žánrově osobitá a z literárního hlediska mimořádně zdařilá kniha J. Muchy objevila české kultuře V. Ka-prálovou způsobem, jaký byl s to uskutečnit pouze autor jeho životních zkušeností. Biografický a monografický základ je sám o sobě činem, splacením dluha, jakých máme - mimochodem - ještě na stovky. Navíc však kniha svým etickým zaujetím pro svébytnost světa kulturních významů přináší poselství, jež promlouvá k naší společnosti a době sice nepateticky, ale naléhavě.

Duben 1988.

Mila n Jungmann

218

Otakar Chaloupka: Živé rekviem. /Edice Máj, Mladá fronta, Praha 1985, vydání 1., stran 304, odp. red. I. Zítková, náklad 12 000, cena 27,-Kčs/

reedice tří knížek autora, Ta chvíle, ten okamžik, 1976, Mlčení, 1982, Až do konce, 1981/ je doplněna medailonem o autorovi. V něm je zdůrazněno, že O. Chaloupka je dvojnásobným laureátem Ceny Českého literárního fondu, Ceny ministra kultury ČSR i nakladatelské ceny - vše získáno za normalizační éry v 70. a 80. letech. Bilancující reedici doplnil doslovem Ladislav Fuks. Píše v něm, cituji ze závěru, s. 299:

"Otakar Chaloupka se znovu představil jako výtečný prozaik, jako citlivý, vyzrálý autor. Ukazuje se, že - sám vědecký pracovník, literární teoretik - je umělec, kterému nepřekáží jeho odborné znalosti a rozum /to staré, známé střizlivé ratio/ v tvorbě vpravdě umělecké, což je v literatuře, ale i v jiných odvětvích umění ne tak příliš časté."

Ladislav Fuks předkládá čtenářům edice československé mládeže definici, jak má vypadat tvorba "vpravdě" umělecká, hodná tolika cen a společenského uznání. Nebudu rozebírat jednotlivé Chaloupkovy prózy: připadá mi až příliš snadné prokazovat na konkrétním textu, jak při psaní umělecké prózy právě O. Chaloupka umí dávat přednost rozumu kalkulujícímu, který přesně ví, co je v oblasti knižní tvorby v ČSSR povoleno - a co ne.

I tak se vyskytují v próze přehmaty /které lze nazvat "baráčnické"/. O. Chaloupka v uměleckém zápalu neuhlídal ideové vyznění hrůz II. světové války v Československu. Zvláště před čtenářem mladým a socialistickým! Tak např. na s. 178, když líčí nejčernějšími barvami utrpení "vdovy Zvoníkové", uvede "v uměleckém zápalu" popis reálií, který jen potvrzuje definici L. Fukse, že mu při tvorbě "nepřekáží jeho odborné znalosti a rozum", a t. d. Cituji:

"Marie Zvoníková přilicží do kamen a jde do přístěnku, kde má na trámku zavěšeny svazečky česneku - bude si vařit k obědu česnečku".

Mladý a socialistický čtenář v ČSSR druhé půle 80. let žasne. Tak strašná to byla doba válečná a hle: obyvatelé okupované země mají dostatek česneku! Toho česneku, který v současné době možná i O. Chaloupka obtížně shání... Ne, L. Fuks má ve svém doslovu pravdu: jím propagovaný "výtečný prozaik, jako citlivý, vyzrálý autor" při uměleckém ztvárnění tématu nevažuje za pomoci střizlivého ratia! /L. Fuks však to střizlivé ratio charakterizuje jako "staré" a O. Chaloupka je pro vše nové, nové, nové./ O. Chaloupka dokonce i v reálné politice socialistické společnosti je veřejně nadšen vždy, když se setká s politikem, odmítajícím "to staré, známé střizlivé ratio ve vztahu k umění!

Jako člen redakčního kruhu Lmene, přílohy "Tvorby ze dne 7. 10. 1987 zahajuje svůj úvodní celostránkový článek /s názvem Nic víc.../ obdivnou

citací. Z projevu současného politika v Praze! /Tajemníka NV KSČ v Praze Miroslava Štěpána, z jeho zdravice k pražské pobožce Svazu českých dramatických umělců./ O. Chaloupka cituje výrok tajemníka KSČ:

"Doba žádá nic víc než dobré, z doby vycházející a dobře sloužící umění pro pokrokovou společnost".

A nyní následují už výroky výtečného spisovatele O. Chaloupky:

"Když jsem tuto větu četl, něčím mě zaujala, jako by v ní bylo něco, co přesahovalo její vlastní smysl. V prvním okamžiku jsem nevěděl, co to je, až když jsem ji četl podruhé, uvědomil jsem si, že jsou to dvě krátká a nenápadná, jednoslabičná slova: NIC VÍC."

Jakmile takto zdůraznil "citlivý, vyzrálý autor" ta dvě jednoslabičná slova, připsal na úvodní stranu literárního časopisu s tovkou dalších vět, rozpínavajících jednovětý výrok újezného tajemníka KSČ. Ano, z každého breštu místního politika umí dobře vycvičený český spisovatel-baráčník vytvářet literární kumšt! Co tak zajímavého vyslovil zaměstnanec aparátu vládnoucí strany, když odhlédneme od rozvláchného slovesného umění O. Chaloupky a přizveme na pomoc "to staré, známé střízlivé ratio"?

Především dal tajemník M. Štěpán najevo, že neovládá český jazyk a v partajním blábolu spojuje "nic" s "vícem". Není schopen říci jasně: "Doba nežadá víc než dobré" - atd., protože neumí zacházet se zápořem. Co tedy přivedlo spisovatele O. Chaloupku do takového vzrušení, že NIC VÍC zvýrazňuje na program?

Předpoklad /nevyslovený/, že představitel KSČ po socialistickém umění žádá méně, než po socialistickém obyvatelství všeobecně. Na umělce je zde veřejně vyvíjen menší tlak potřeby pracovní výkonnosti, než např. na dělníky a inženýry: ti jsou totiž povinni plnit požadavky KSČ na výrobky a výkony, jež dobu předstihují! To je doložitelné bezpočtem projevů z posledních 20 let. Např. v oblasti pojmů vědeckotechnické revoluce žádá strana po výzkumné základně ne - "nic víc" - ale nutný výkonnostní předstih před současností. Za použití střízlivého ratio je zřejmé, že dle výroku tajemníka KSČ klade na umělce /"inženýry lidských duší"/ vedoucí síla společnosti mnohem menší nároky než na inženýry skutečné. Myšlenkovou kapacitu pracovníků v oblasti kultury a umění nepotřebuje v ČSSR rozhýbávat a řídit tyto pracovníky k tomu, že pro myslitelské úkoly v umělecké oblasti stačí laťka výkonů - NIC VÍC - než služebnost!

Cvšem, spisovatel-baráčník je vždy vzrušen, když po něm představitel vládnoucí síly vyžaduje jasně formulovanou dobově omezenou služebnost. Při níž je prokazována tupost - bez duše. /Tupost hodná reálného socialismu. Stalin svým výrokem o "inženýrech lidských duší" měl ještě jakési povědomí, že je u umění nutné zabývat se stavem lidské

duše. Dnešní tajemník KSČ v Praze, odkojený reálným socialismem bez konce a bez dějinnosti, už ani v umění potřebnost lidské duše nepociťuje. On za KSČ požaduje po umělcích - "nic víc" - než "z doby vycházející a době sloužící umění"! "Dobré" - "pro pokrokovou společnost"!/

Z výroku tajemníka M. Štěpána jednoznačně vyplývá, že politici reálného socialismu nemíní připustit vzestup českého umění nad dobu a dobový zájem. Reálný socialismus totiž sám pouze ze současnosti vždy vychází. K podobnému sebeukájení souzřetivostí vede veřejně umělce: ne, jenom se v oblasti umění nesnažte o něco víc, o něco navíc! Nic víc může být vaším programem! Máte to povolené: ano, vedoucí síla společnosti, na všech zkušenostech, které doposud v oblasti československého umění získala, projevuje za "přestavby" viditelnou obavu z možnosti rozpouštění aktivity uměleckého myšlení. Jež by šla nad "nic víc"!

NIC VÍC v titulku Chaloupkovy statě je zřetelnou výzvou do "přestavby": My vám umělcům ponecháme zámky, zvýšíme /nemnoho, skoro nic víc/ honoráře a vy po společnosti, kterou dobově řídíme a udržujeme jako "pokrokovou" /to znamená na uzdě, s kovovým udidlem, krok po kroku v tempu našeho ideového pokroku/ - nechtějte - NIC VÍC/

Ten, kdo - nic víc - požaduje, očekává, že po něm také - nic víc - požadováno nebude: to je kšeft, který nyní vedoucí síla reálného socialismu v Praze svým umělcům nabízí. S vědomím, že ti státní umělci, jimž je adresována, jako baráčníci jsou připoutáni k drobné hroudě zisku. A jako baráčníci plní radostí z kšeftů na té úrovni nejnižší, to je úroveň - nic víc - mají pro podobnou nabídku vyvinutý smysl. Ano, mají: jednu pitoreskní větu propadlou sítem stranického řídicího aparátu zvládnou rozmělnit do nepřehledného množství úvah. I to je umění... Kdo není z členů Svazu českých spisovatelů - spisovatelem - výtečným? Kočným honoráře: NIC VÍC?

P.S. /Výlučně dobové/:

9. 4. 1988 byl městský tajemník M. Štěpán kooptován za člena ÚV KSČ a téhož dne zvolen za sekretáře ÚV KSČ...

Otakar Žižka. Personální bibliografie k 80. výročí narození. /Okresní knihovna Břeclav, prosinec 1987, vydání 1., s. 13, náklad 150, neprodejné/

V poslední únorové týdnu 1988 přinesl denní tisk v ČSSR zprávu /konkrétně Svobodné slovo, Lidová demokracie a rovnost/, že byla vydána v Břeclavi publikace o O. Žižkovi, s životopisem a úvodem, soupisem prací o autorovi, atd. Toto reklamní oznámení mne zaujelo, neboť se jednalo o autora unáčeného po ^{úmoru} 1948. A musím říci, že je až zarážející popatřit na tak veřejně avizovanou publikaci: edice sazizdatové by se za takový kulturní učin styděly. Běží totiž o čtrnáct cyklostylen potisknutých papírů formátu A 4, secvaknuté na dvou místech kancelářskou sešíváčkou. Ubohost oficiality v ČSSR je na této /v denním tisku ohlašené publikaci/ demonstrována v míře, kterou kulturní člověk nechápe: ty statisíce čtenářů, kteří jsou o podobných vydavatelských počinech informováni /jako by běželo o skutečnou vydavatelskou činnost/ jsou obětí nehorázného ~~manipulativního~~ podvodu. /Jestliže podobně vypadají i ostatní publikace Okresních knihoven v ČSSR, o nichž je v denním tisku pravidelně referováno, pak nechápu, kde mizí v ČSSR ty miliardy Kčs z fondu na činnost státně kulturní! /

Ubohost amatérská /posledního stupně v účinnu haotném i kulturním/ se projevuje i v neodbornosti textu. Na s. 6, v literatuře o O. Žižkovi chybí informovanost o knize i v Okresní knihovně v Břeclavi ležící. /Konkrétně autorky, M. Holáková a J. Chmelová neuvedly poslední ze 4 knižních zmínek o O. Žižkovi, Život s literaturou od Josefa Krabáka, Erno 1982./ A hlavně: co považují autorky za literární díle - "básníka, spisovatele a překladatele" - za fakt nejvíce hodný pozoru? Citují:

"Žižka věřil v budoucnost a ve vítězství Sovětského svazu. Už 8. května 1945 napsal "pozdrav Rudé armádě" - jeden z prvních básnických pozdravů vítězné armádě v naší literatuře."

Skládat pozdravy "vítězné armádě" je v každé literatuře politicky vděčné: u Čechů je pak dobré pamatovat si, že autora prvního básnického pozdravu "Rudé armádě" byl v květnu 1945 Žižka! /Opomenutí tohoto faktu by mohlo ohrozit věrohodnost mnohého habilitačního díla reálně-socialistické literární vědy, zpracovávající bez známek únavy, kdo z českých literátů Rudou armádu pozdravil a kdy a jak./

Mne PhDr. X Otakar Žižka zaujal /ne svými 30 básnickými sbírkami/, ale tím, že po sňatku začal od r. 1938 zveřejňovat literární díla i pod jménem manželky. /Konkrétní autorský název: "Žižkovi Otakar a Růžena", do r. 1947 takto vydáno 11 knih./ Růžena Žižková samostatně nikdy nepublikovala, literární bibliografie o tom mlčí. O literární činnosti

manželů po r. 1948 čteme jedinou dostupnou informaci, ze s. 4: "Náhlná smrt /O. Žižka 5.8. 1963 v Praze, kde pracoval v knihovně/ znemožnila mu dokončení románové práce z minulosti jižní Moravy". Stala by se Růžena Žižková spoluautorkou i této románové práce? A byla vůbec literární činnosti oddána, když tato spoluautorka 11 knih není /v současné bibliografii/ hodná zájmy jako samostatná bytost, schopná dokončit rozepsaný román?

Personální bibliografie O. Žižky neposává odpověď ani na jednu z otázek, které mě zaujaly. V tom je vzorovou reálně socialistickou publikací: čtenář se nedoví, proč se jména Otakara Žižky či Otakara a Růženy Žižkové nevyšla po únoru 1948 ani jedna kniha. Je v ní pouze naznačeno, že O. Žižka byl silně nábožensky založený, po básnickém debutu "v roce 1928 vstoupil do kněžského semináře. Bráha kněze mu však nebyla předurčena." Byla mu tedy "předurčena" bráha milujícího manžela, který veřejně usiloval zpropagovat literárně a autorsky existenci manželského těla?

V publikaci na s. 7 např. čteme:

"Starší Rondely jsou vřazeny do sbírky "Jde o život" /1939/ s verši mužného odhoclání, inspirovanými národní bolestí". A dále: "Širší veřejnosti se Žižkovi představili výběrem z osavadních bibliofilů "Vůně jablka" /1941/, kde mísí žhavou erotiku s krajinářskými verši i se slokami osudové problematiky." /To jsou fráze!/"

K čemu bylo Růženě Žižkové zapotřebí podílet se spoluautorsky na verších "mužného odhoclání"? A kdo z nich - muž či žena - mísil "žhavou erotiku s krajinářskými verši i se slokami osudové problematiky"?

Mno podobné otázky zajímají, protože jsem se už setkala s obdobnými názory na vlastní literární tvorbu. V české literatuře 20. století je jenom u Otakara Žižky /který váhal, zda se více v Boha neodevzdat plně, kněžsky/ naznačen problém literáta ve svátostném manželství. Jenž se snaží veřejně a kulturně lidsky zareagovat na příkaz Boha: "A stanou se jedním tělem". /Genesis 2, 24/ Neboť: s jakých kulturních hloubek lástve - s literárních textů - promlouvá Boží příkaz o manželském těle! Vnímavý literát může veřejně reagovat /i v rámci svého už publikačně zakotveného díla/ na tajemství manželského spojení, v němž muž a žena tvoří jedno tělo a stávají se tak celým člověkem. Příkladem o vědomí manželského těla je v evropské /lépe řečeno v křesťanské/ kultuře nespočet, vždy v úžasu, že je to cesta souběžná s nespřirozeným životem - v plnosti! John Sheffield, vévoda z Buckinghamshire v básni /ze 17. století/ má i tyto verše o manželství: "Uzel pevně zavážen, / že čas jej nerozváže."

/"Tak věrně spjati, staeleni, / dojdeme naplnění". O manželském těle Ježíš řekl: "Od počátku stvoření Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo, takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!" /Mk 10, 6-9/ A svou veřejnou činnost začíná Ježíš zázrakem při svatbě a evangelijní text v kňaholu lidské radosti sděluje hned: "Tak učinil Ježíš v Káně Galilejské počátek svých znamení a zjevil svou slávu". /J 2,11/

Manželské tělo se nepodobá od dob Genese žádnému jinému ~~střiku~~ lidskému pozemskému vztahu: je to krásná dotyků naplnění, kdy si dva řeknou ano. Podle knihy Tobiaš se všech těchto myslitelných i nemyslitelných dotyků zúčastňují i andělé: manželské tělo, to je poselství milosti Boha k lidem. Při svatbě se za přítomnosti nenápadného hosta vođa mění ve víno a to se v nepřehlédnutelných šesti štoudvích jiskří a dodává k dalšímu životu (v opejení kulturní radostí) chuť. Ano, manželské tělo je živým tělem a může tedy i odumřít; v kultuře jeho veřejného stavu je ale láska v něm obsažená jako dobré víno, jež má více chutí, i pro básníka: sex - miluji tě, protože jsi moje, erós - miluji tě, protože jsi taková a takový, filia - miluji tě, protože jsi mým uznaným společníkem, společnicí, a agapé - miluji tě, protože tě miluji. Agapé je už skoro nad vínem - ještě ne v ústech, ale už u srdce - neboť: nikdy nesmí být podceňena duše manželského těla! Je to duše rozechvělá kulturností a přitom blízká světu dětství, obíhá v ní krev vyhledávání lásky a dobré víno s vždy dobrým kuncem. Protože je ze skutečné svatby, v níž není spatřován pokus, ale jistota. Manželské tělo, to je takový teplý a lidsky pevný pocit radostného poselství, kolem něhož krouží a tancují děti, i ty nezrozené, v rytmu srdcí.

Nad Personální bibliografií k 80. výročí narození Otakara Řižky, žáka Otakara Březiny, se lze jen domýšlet, zda měl z onoho naznačeného mnohé na mysli, když o tom v zapadlém koutku českého písemnictví - s manželkou v titulu básnických sbírek - vedl svou. Vedl svou!

Oldřich Mikulášek: Druhé obrázky. /Čs. spisovatel, mimo edice, Praha 1986, odp. red. J. Žáček, vydání I., s. 112, náklad 3 000, cena 11,- Kčs./

Poslední sbírka Mikulášekova byla ~~zpracována~~ dopsaná v lednu 1984. Opa-
kuji: v roce 1984. V ČSSR se v knižní podobě stala dokladem i toho, jak
si současný zodpovědný redaktor /konkrétně zasloužilý umělec Jiří Žáček/
chodí do nakladatelství především pro svůj měsíční plat. Oldřich Mikulá-
šek tuto sbírku pečlivě komponoval, pro desetiveršové obrázky vytvá-
řel několik strojopisných verzí a nakonec vydá Čs. spisovatel jeho
sbírku s tiskovými chybami! Nemluvě o tom, že do dvou let po básnickové
smrti není schopen redaktor sdělit fakt jeho umrtí v zařazené dataci
čtenáři: dokonce i u tak důležité sbírky /První ~~sbírky~~ obrázky, nutné
pro srovnání s nyní vydávanou/ uvádí chybně rok vydání. /V informatoriu
o básníkovi je uvedena datace Prvních obrázků 1960: ale to vyšlo v
Čs. spisovateli už druhé vydání této sbírky. Redaktor nezvládne vyhle-
dat ve vlastním nakladatelství hodnověrné informace časové! / Tu potom
není divu, že ústřední nakladatelství v Praze je v ČSSR zahanbováno
nakladatelstvím krajským: v ~~Krávk~~ Bloku vydali Mikulášekovi sbírku 16
posledního doušku už v roce 1985 /!/ se zveřejněným datem úmrtí básní-
ka /+ 13. 7. 1985/. A není bez zajímavosti, že co tohoto posmrtného
výboru zařadili i některé básně z Druhých obrázků a v nákladu větším
/4 500 výtisků/, než Čs. spisovatel se svým nesrovnatelně bohatším
přídělem papíru v socialistické reglementaci.

Druhé obrázky se přitom vinou nakladatelství dostaly ke čtenáři
až na jaře 1987, současně se zveřejněným názorem ředitele Čs. spiso-
vatele J. Pilaře o Mikuláškově "tvrdohlavé trucovitosti" /Tvorba-Kmen
12/87/. Tvrdohlavá trucovitost?

Sbírka je komponována tak, jako kdyby Mikulášek potřeboval v závěru
života Druhými obrázky dořící obrázky první. Především: v Prvních
obrázcích je na první pohled zřejmá neexistence principu bytostně
vyššího. S plnou úctou v Prvních obrázcích oslovuje básník nejdůrazně-
ji Nerudu /jako bytost řádu vyššího/. Cituji z řady čtvrté, s. 80:
"všude Vás potkávám, pane Nerudo! / Trochu i kulhám, pane Nerudo, /
a to je všecko Vámi".

V Druhých obrázcích se však náhle setkáváme s někým, kdo v Prvních
obrázcích se nikde neobjevil: s Bohem! A ne jen v básni jediné: pojem
bytosti Boží zde nefiguruje jak atrapa socialistického zasloužilého
umělce; je mu ponecháno nejen velké písmeno, ale i místo k pojmovému
vyměnění. Cituji např. básníkovo vyznání Má fuga /s. 72/: "No budiž!
Není nic. // Ale i nic je něčím, / za oož jak jehně / vlčím zubům
vděčím / a putuju dál v útrokách, / i když má duše se ani nehne, //

nezešilevší šilejíc / po klávesách svých vlastních stonů / ve strofě,
jediném svém bohu / ztracená jak ve fuze pan Sebastian Bach."

Je pochopitelné, že J. Pilař, který kdysi v době stejné / jako Mikulášek / začínal ve své poezii s pojmy nesocialistickými / a blízkými křesťanství /, nyní po letech označuje Mikuláška jako trucovitého tvrdohlavce. Jsou totiž v Čechách básníci, kteří nevydrží po celý život ze "Svatého kříže" / termín kdysi blízký Pilařovi / strouhat jen páratka do zubů!

Oldřich Mikulášek svou poslední sbírku komponoval takto: po básni Má fuga následuje v Druhých obrázcích, jak u nějakého religiozního básníka, Škaredá středa a postní Úzkost:

Škaredá středa

Jak bylo teskné vzpomínati,
když planul oheň
a doutnala nať.

Co je však po té nati?
A ohni - když je po něm.
Jen jednou, jedinkrát

zasrší jiskry,
jak nikdy a jdou spát,
než usnou v popelišti.
A popílek? Z černého anděla je spad.

Ano, být "strašlivě sami mezi nebesy" a být přitom v úzkosti, to je motiv, z něhož žije skutečná poezie. V některých místech Druhých obrázků jako kdyby Mikulášek vytvářel varianty na známé verše Adama Michny z Otradovic:

"Když není při smrti rovnost,
smrti rovnost,
jestiž všecka láska marnost,
láska marnost."

Takto, z hloubky 17. století do konce století 20. korespondují čeští básníci mezi sebou, pokud jsou dostatečně svébytní a tvrdohlaví. Michna z Otradovic měl své povědomí o "moři světských ouzkostí", stejně, jako ho má Oldřich Mikulášek: nemohu, než ocitovat jeho sloku z Ortelů a milostí, aby bylo zřejmé, jak tento básník jakousi svou základní notu nepustil a neodevzdal naléhavé přítomnosti, od mužných let až do smrti: "Slíben, / a tedy pojídán, / co vy o tom víte, / jak těžko se žije pod mrakem, / může to být chmura domáci / anebo husa divoká - / a vzduchem se pak nese křik / z opuštěných krajin, / znáte to, srdce se pohne / a s ním nebe i země, / noční tiší plnou hvězd / se

vzejme křik - / a je v něm pláč, / vysoký křik, / jak vysoko táhnou husy, / vysoký křik, / unášený steskem, bolestí a výčitkou: / "Co já jsem všechno ... a proč?"

Zde je možné připomenout i verše Demlovy /ze sbírky Verše České;

"Bolel čas, / ston vichrů a větví a řeky se slil / nocí - neznámý hlas / protrhl nebe i zem."

V Druhých obrázcích v básni Duše Mikulášek píše: "Hebounce v nočním sadě prší. // Tma padá na aleje. / Nám ale stejně nikdo nedoleje // lampičku, co dohořívá v nás. / Flamínek její třepotá se / a hledá marně bludnou duši, // která je příliš tenká v pase / na jeden otčenáš / a ještě uniká své spáse... / průsvitu luny v mračnu - užší."

Významný český básník současnosti věděl, co v roce 1984 je nutné v kulturnosti slova zdůraznit: v knížce z produkce ateistického Čs. spisovatele se setkáváme s pravdivě artikulovanými pojmy duše, otčenáše i možnosti spásy /!/. To není omyl bývalého komunisty. Komenský zdůraznil ve svém Praxis pietatis otázku, jejíž smysl zaujal i Mikuláška /ne jako čtenáře Komenského, ale jako básníka/. Cituji z Praxis pietatis počátek odstavce 9:

"Uvaž také, že Bůh chce, abys šel životem jako po stupních až do věčnosti. Ty na tom nic nezměníš. Bůh chtěl, abys byl živ nejdříve v životě své matky po devět měsíců a potom z něho vyšel. Unikl jsi tomu? Také chtěl, abys zde pobyl živ ve svém těle a odtud byl propuštěn do jiného, věčně trvajícím života. Unikneš tomu?"

Ta otázka: "Unikneš tomu?" - viditelně - rozechvívá Mikuláškovu poezii Druhých obrázků. Zvláště v básních z čtvrté řady - Ticha - kde Mikulášek dosahuje na duši spřízněného čtenáře a ví o tom. Z pozůstalosti autora vydal pak brněnský Blok knižně např. básně Obřad, /Antologie básníků "Jak lomikámen v dešti", Brno 1987/, s. 23:

"Rožnu jednu svíčku. / Rožnu druhou svíčku. // Vezmu první svíčku / a pozdvihnu ji k tváři. // A zrcadlo i tvář / i bílá svíčka září. // Pak vezmu druhou svíčku / a přiblížím ji k víčku / pro zpopelnění čas. // A tvář je samý jas. // Jen aby dech můj zjihlý / v zrcadle nezamžl ji - rád utáhnu si smyčku. // Kdo rožne třetí svíčku, / prosím vás?"

Je to krutá básně, končící případnou otázkou toho, kdo život svůj uzavírá... A jiná otištěná básně z pozůstalosti /Křehké věci, antologie Bloku, s. 26/ končí slokou:

"Tak zachraňujem křehké věci. / Snad nejskrytější věci... Snad. / Možná i tajnou radost něčí / smlčíme jenom ptačí řečí, / tou beze slov, / s níž chodí spát / nach v růži zas - už vyhaslou."

Ten zašlý růže nach! /Sbírku Svatoroční muzika z r. 1661 končí Michna básní Pohrzení míjejícího světa, kde čteme verš: "Nejpěknější sprchá růže /" - a následuje popis hrobu./

Oldřich Mikulášek je ovšem i v Druhých obrázcích básníkem s převážující notou světskou. Při srovnání s Prvními obrázky /z 50. let/ můžeme vysledovat zásadní zlom v zobrazování československého světa. V Prvních obrázcích narážíme často na pojmy v reálně socialistické poezii velmi vítanými: je tam Povolží, Rus, Moskva, vedle Sedliště, Vltavy, Hané. Ve Druhých obrázcích nemá už básník /který sedával v 70. letech v bufetě brněnského kina Moskva/ jediný pojem zeměpisný ze Sovětského svazu. /Verš, v němž jsou "tajgy, netajgy" - nevypovídá o SSSR./ Básníka už ani nenapadne citovat v názvu básně z "TASSU".

Druhé obrázky jsou však rozsáhlejší než První obrázky /celá sbírka obsahuje celkem 78 minisonetů, tedy o 21 víc/. Protože je o 210 veršů početnější, zeměpisné pojmy nepřicházejí u Mikuláška opět zkrátka. Ale: setkáváme se v nich s Arkansasem, Rýnem, Nilem, Zimbabve, Popokatepetlem - atd. Západ, tak často odsuzovaný kol roku 1984 v ČSSR, zeměpisně u Mikuláška převládá /zřetelně i nad pojmy domácími a jemu tak blízkými, jako Pálava/.

Dokonce se v Druhých obrázcích střetáváme s básníkovou sžíravou ironií vůči světské technice domova. /Jak je zakódováno v myslí početného občanstva./ Tak v básni Nic moc čteme:

"Jen prach a popel / zbudou v nás. / A Citroen. A Jaguár. A Opel.
// Možná i Škoda."

Toto řazení technických modelů /zlatých telat občanstva/ dle názvu, kde reálně-socialistická Škoda je na místě drasticky posledním, je důležitou variantou české poezie ve vztahu k materialistickým plodům epochy. /Varianty se objevily u Mikuláška v názvech básní Prvních obrázků./ Báseň Nic moc je tedy výslednou variantou oslavné básně na "kosmickou raketu", kterou "vypustil Sovětský svaz". V ní jsme četli v Prvních obrázcích /s. 76/ tyto verše:

"Ať jsme pouhý prach // a v prach se obrátíme jednou, / mezi ten hvězdný i nás křídla zvednou - / a já už dnes jej cítím na patách."

Nu, z toho /dejme tomu slovanského/ akvarelu vděku za techniku nám v Druhých obrázcích zůstává v důrazu tečky závěrečné - Nic moc. S veršem posledním: "A kmit vzpomínky na epochy". /S. 80/

Zde čtenářům poezie z produkce Čs. spisovatele, mnohdy tak reálně-socialisticky zahleděným do Nic moc /potažmo do aut "Škoda" a "Pálenky"/ básník nemilosrdně a na základě vlastní zkušenosti, žité od 50. let, sděluje: co z nich po tom všem zbude. /"kmit vzpomínky na epochy"/

Tak světsky sžíravá ironie ústí u básníka - i za epochy rozvinutého socialismu - v pravdu: jinak tomu být nemůže.

Ivan Kadlečík:

$$\frac{\text{SiO}_2}{\text{/besednica/}}$$

Keď mal starý otec Ján pred 88 rokmi taký vek ako práve ja, dostal od cirkevných bratov mohutný zlatý prsteň s ametystovým kameňom, kremičitanom. Podľa Mohsovej stupnice tvrdosti nerastov má číslo sedem, čo nie je až také kruté ako desiaty diamant, a názov z gréckeho amethystos - neopojný.

Mám ho na prste, a vy, mládenci, ma neopojíte. Ani tým, čo nazývate rožok, ani toxikomániou novín, demokratizáciou, ba ani filmom Angelika, ktorý má, žiaľ, podstatne menej pokračovaní než zaslúžilý televízny seriál Rodáci /dúfam však, že pán riaditeľ televízie má kdesi ešte odloženého Sandokana pre podobné vzácne príležitosti/. Keď v Prahe kázal pán kardinál Tomášek, Angeliku som nepozeral, ale v jeden zadaždený marcový piatok, hoci luterán, som si veru s radosťou posedel v teplúčku pri ametystovom svite obrazovky, pri zvláštnom vysielaní pre katolíkov, a ľutoval som všetkých bratislavských strážcov verejného poriadku, že im služba bráni kochať si pohľad na šesť nádherých končatín Angelikíných /kedy bude ďalšie pokračovanie?/. Najlepší je kompromis, preto som si pri televízore zapálil aj sviečku. Napokon tichá manifestácia na Hviezdoslavovom námestí aj tak skrachovala, lebo podľa Československej tlačovej kancelárie sa jej drvivá väčšina všetkých našich občanov katolíkov nezúčastnila.

Neopojá ma ani presilou bitov a decibelov /či debilov/. Pod snehovou lavínou informácií potichu skučí pravda. A ryčiaci decibelovia s mužskými menami a hysterickým ženským hlasom chcú prekričať Múzy, fňukajúce za dverami. A tie optimistické tváre

činovníkov, škeriace sa ako rozopnutý rózporok. Čo je ich jazyk? Zatiahuň zips, privrznúť mu ho...

Kanvica Marta po 95 Kčs sa znižuje na 37 korún, kanvicu Helenu po 93 Kčs môžete teraz kúpiť za 75 korún /správa z dennej tlače/. Milá Marta /z aramejského pani, slovensky súdružka/, odteraz budeš mojou za 37 korún, no dôležitejší je fakt, že veci sa humanizujú. Tie chladné, cudzie sériové výrobky-tovary sa stávajú ľudskejšími a náš svet humánnejším, lepšie sa v ňom býva. Obývačka Iveta, spálna Žaneta, svetník Erika, nohavičky Milica. V tomto pozitívnom trende treba pokračovať; navrhujem, nech sa slipy volajú Janko, prezervatív Kassandra, televízor Onan, vložka Dana /od mena Daniel, z hebrejského Boh je sudca/, podprsenka Jožo, Miloš, a to najväčšie číslo trebárs Ivan /z hebrejského Jóchanán - Boh je milostivý/. Toto rafinovane mäťúce poľudšťovanie vecí zároveň znamená degradovanie človeka: polozenie ho na úroveň tovaru a vecí. Ach, pani Marta, keby som ja už len vedel, či si kanvica alebo žena. Hajzlový papier Pravda. A Láska: si názov časopisu? jedno-stopové motorové vozidlo? značka šampónu? Nie. Prchavý páchnúci intim-sprej si, asi. A starozákonné zmätenie jazyka, zrkadliaceho entropickú skutočnosť pri stavbe veže sumersky zvanej Etemenanki.

Ametyst, ním sa identifikujem, vzdorujúci entropii a neopojný, mám. No ametystovo sfarbené slivky nebudú, hoci už kvitnú drobnými bielymi kvetmi. Ešte za smaragdova začnú puchnúť, deformovať sa, predčasne akoby zrieť a pádať na zem. Ako vlani. A stromy postupne odumierajú. /Kto za to môže, sa neprizná./ Slivovica ani nebude. Aj tak je ona len abstrakciou šťavnatého plodu slivky. Pred desiatimi rokmi som nemal toľko sudov ani kotlov, aby sa do nich zmestili tie lekváre a alkoholy. A desaťročnú pálenku, iba liter, čo som si vtedy odložil nevediac, neviem, či načat: je posledná z kraja, kde slivky boli divou burinou.

Slivka je konkrétna, slivovica zovšeobecnená: destilát skutočnosti, aj keď nie najhorší. Preto nemám rád symboly ani metafory, ako napríklad: plačúca Ľalia. Keď prišli policajto, urobili domovú prehliadku, zobrali nejaké rukopisy a stroj na písanie, Ľalia vreš-
ťala, mala tri týždne. Lebo kým som vo dverách bytu vtipkoval s nie-
koľkými bratislavskými a bystrickými džentlmenmi s kravatami, tlačili ju pod malou ričkou kartónové fascikle môjho denníka, poznámok, korešpondencie: vlastná jej matka to tam všetko bezcitne vopchala. Bolo to v deň sv. Juraja, drakobijcu. Nadránom som prišiel z ich zamrežovanej kancelárie domov, nastokol si na prst Jánov ametyst, aby som sa nebál, vypil so ženou fľašku slivovice, napísal fejtón o Puškinovi a poobede sme v kostole pokrstili dcéru menom prastarej mojej matky Zuzana, hebrejsky šóšaná, čo znamená Ľalia. Jestvuje v tomto svete vôbec nejaká metafora? Veď skutočnosť je ešte horšia. Plačúca Ľalia. Kým si tu dnes v ametystovom šere, temer potme píšem do tmy, ona ide na konfirmáciu, má trinásť rokov.

Slivky sú. Aj metaforcky. /Hľa, Karol Ondreička v ilustráciách k Balzacovým Rozmarným poviedkam./ Slivka je dužinatá a teplá, položená na okrúhlom pecni /dvoch/ chleba bieleho, zlatého, hnedastého - ako lilavý kameň polodrahý, vsadený do prsteňového kruhu úst. Cmúľam ťa, slivka opojná, mám ťa na jazyku ako slovo, čo sa nedá vypovedať. Alebo môže byť belasá černica, zrnko hrozna, bobuľka čerešne a ríbezle aj na kostenej doske, znamenajúcej svet, prikrytého stola zamatovým obrusom pokožky. Keby som to neskúsil, bola by to metafora. Veď skutočnosť je ešte lepšia a ovocie zdravé, chutné. K tomu pečená novinárska kačica na víne.

A je tuším grécky zápor. Z toho azda pochádza slovenské áno. Ametyst. Metyst.

Ludvík Vaculík:

Srpnový apríl
/fejeton/

Loni v létě jsem měl mrzuté řízení s kosy na zahradě, kteří jednali, jako by oni byli obrývali rybíz a hnojili ho, pleli a prořezávali. Když jsme se jen přiblížili k červeným keřům, kosové prolétávali rozčileně kolem, křičeli, a když jsem řekl "No co, no co!", házeli po mně kamením, a když jsem jim to bez zásahu oplácel, posmívali se: "Čtyři oči máš, nevidíš!" Jen to, že jsem pětsetkrát těžší než oni, bránilo jim, aby se mnou zatočili tisíckrát ostřeji, než jsem točil já s nimi. Jednoho rána jsme přišli, a rybíz do kuličky obraný! Samozřejmě, plodů má být tolik, aby se i na ptáky trochu dostalo; rybízu máme dost. Ale kosové si jednou takto přivstali i na višně, z nichž nám nenechali nic! Tehdy jsem si přál mít v ruce flintu. Jenže byl by to čtenáři divný obrázek - já střílející čtenářovy ptáčky. A tak mi napadlo něco lepšího, o čem nemusí čtenář vědět: počkám na jaro, až si udělají hnízdo, snesou vajíčka a budou na nich mínit sedět, jako by byla jen jejich. Ten radostný čas právě uhodil.

Máme jaro roku osmaosmdesátého, které se už asi nevyznamená ničím příznivě památným; teď, po jmenování nové nesamostatné vlády, je to zřejmé. Ona většina jar přejde tak běžně jak pondělí v týdnu: kolik svých pondělků si pamatujete? Schválně vzpomínám, která jara mi vystupují z obecného pojmu nějak osobitě. Našlo by se jich možná šest, vyznačím tu tři.

Raného, ještě holého jara roku 1941 se tatínek rozhodl natřít v chalupě okna a dveře. Ustanovili se s maminkou na barvě zvané hrášková zeleň. Já jsem byl z jeho úmyslu nešťastný: tatínek bude celé dny sedět v oknech a dveřích. Toho jara totiž jsem dorůstl touhy i odvahy konečně zastavit a oslovit cerku, která kolem našeho prošla tam a zpátky jen jednou denně - pro mléko. Nenápadně jsem ji vyhlížel, ale většinou ji propásl, nebo jsem na dvorek vyletěl neskoro,

nebo maminka řekla: "Co letíš," a já jsem zahl dozadu k záchodu, raději. Začlo natírání. Vůně terpentýnu, fermeže a emailu se linula od nás všemi dírami. Jedli jsme ji čtrnáct dní ke chlebu, táhla se mnou do školy. Byl to dech smutku a nezdaru: to jsem měl místo levandulového šátečku. Nemohl jsem spávat, naříkal jsem si sám: proč u nás nejde v mém věku oslovit před lidmi děvče a jít s ním, jak v knížkách? Bylo mi líto, že nenávidím maminku, když mi něco poručí, zrovna když ona už brzo půjde kolem nás, a byl bych rád zařval "Táhni ztama!" na tatínka, který seděl v okně, popískával si a zálibně táhl štětku po hraně rámu, když konečně šla. Dívala se velikýma hnědýma očima ze šestimetrové vzdálenosti do našich oken a vzorně zdravila: "Dobrý den." Seděl jsem právě třeba na bedně s dřevem a roztržitě dělal úkol, když jsem uslyšel zvenku ten očekávaný vzácný hlas, na který tatínek, přerušiv pískání nebo i práci, významně přívětivě odpověděl: "Dobrý deň." A zas to bylo na čtyřiaadvacet hodin ztraceno, a co já budu dělat?

Seděl jsem zas v hloubce světnice a tatínek stál v okně. Najednou přestal tiše pískat. "Ludvo," řekl, "vtrhni do bot a běž mi koupit sirky. Rychlo!" Obul jsem, s údivem, boty a šel. Otvíral jsem branku na cestu, zrovna když ten pěkný hlas tatínka zdravil: "Dobrý den." - "Dobrý deň," odpověděl tatínek výrazně přátelsky. O čem jsem s ní po cestě mluvil a jaké to bylo, nevím už, navždy mi však zůstal až na patře v ústech smysl pro jarní příchůť emailu, a když ucítím správný email, chutnám zas to jaro.

Jenže, jak vidím, příběh se mi zas natáhl přes odhad, proto druhé jaro vynechám a přikročím rovnou k jaru 1968. Jak jdou věci a čas, vytratili se mi z obrazu toho jara lidé i události, ba skoro všecko konkrétní, čeho bude letos důkladně vzpomínáno, a zůstalo mi z něho cosi úhrnně národního a přitom slavnostně přírodního jak růst trávy, rozpuštění květů a jarní ptačí počínání. Až na patře se mi vybavuje po-

cit slavnostní změny života a světový vzduch. Samozřejmě jsem napřed ničemu dobrému nevěřil; ještě když už začaly vycházet Literární listy. Ale když přes mou nevíru jaro pokračovalo, bral jsem je jako div století. Události, jež se ze života hrnuly do novin, a noviny, jež do nich směly mluvit, to byl přírodní zázrak civilizace. Zahrnoval něco určujícího z roku 1946, něco z Masarykovy republiky, dokonce cosi až z hrdosti Havlíčkovy. Stála přede mnou možnost svobodné novinářské práce podle vlastního rozumu a na vlastní odpovědnost. Už jsme přeci oželeli svou radost z ukončení války a vysmáli jsme se snům o "spravedlivém řádu", a teď to tu všecko bylo znovu: Je po válce! My zvítězíme? Ustavíme vlastní vládu! Obnovíme samostatnou republiku? Každý bude moci pracovat dle nadání a vůle! Dělníci budou řídit továrny? Soudy budou soudit podle zákonů! Parlament napíše lepší zákony? Lid si zvolí lepší parlament! Je možné, jak jsem si myslel, když jsem si v roce 1946 zvolil komunistickou stranu, že se z ní vyvine strana schopná pracovat pod kritikou ostatních občanů a vedle jiných stran?

Bylo to neuvěřitelné a úžasné, ale věci k tomu očividně mířily. Bylo to tak... politicky přirozené! Byla to rehabilitace přirozeného v nepřirozenosti politiky. Bylo to hlavně nadějně, jako když tráva roste, stromy se rozpukávají a ptáci si staví hnízdo.

A proto jsem teď chodil po zahradě, hledal ta kosí hnízda a pravil: "Tady v altánu nebudete vy kosové mít hnízdo žádné," a vynesl jsem je na kompost. "Tu vám z těch pěti vajíček povoluju jenom dvě," pravil jsem v dřevníku a tři vajíčka odložil do křoví. A samičce na hnízdě v buxusu, která se nemínila odvalit, ani když už jsem nad ní měl ruku, jsem jasně pravil: "Nehleď na mě tak pitomě. Pro tebe vedoucí úlohu, předvoj a všecko dělám podle svého vlastního usnesení já, a máš to navěky!"

